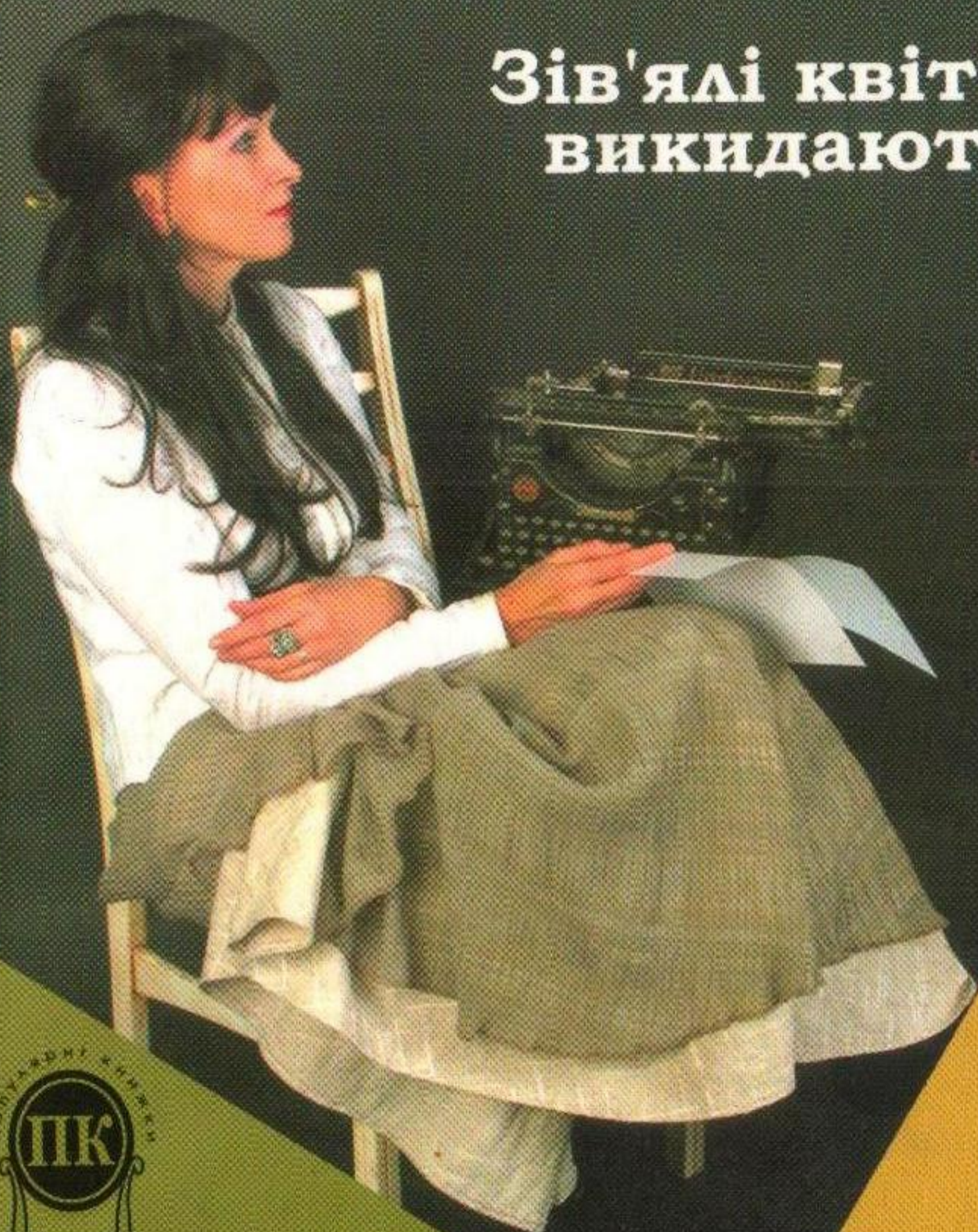

РОЗДОВОБУДЬКО

Ірен

Зів'ялі квіти
викидають

НОРА-ДРУК

РОЗДОБУДЬКО

Ірен

ЗІВ'ЯЛІ КВІТИ ВИЖИДАЮТЬ

Роман

Серія
ПК (Популярні Книжки)

Київ
НОРА-ДРУК
2006

ББК 84У

Р64

Р64 Роздобудько Ірен
Зів'ялі квіти викидають. Роман. — К.:
Нора-Друк, 2006. — 208 с. Серія: ПК
(Популярні Книжки).

ISBN 966-8321-91-X.

Зів'ялі квіти, які зберігаються в душі у вигляді жалю за минулим або нездійсненим, треба викидати.

Про це — історія двох актрис, колишніх «зірок» радянського кіно, і однієї молодої жінки, яка доглядає за ними в притулку для самотніх акторів. Все життя ці актриси запекло ворогували між собою, адже були суперницями в коханні до чоловіка, який виявився не вартим любові та самопожертви. І тільки наприкінці життя обидві зрозуміли, що могли бути... найкращими і найвірнішими подругами.

Молода головна героїня роману так само переживає особисту драму, але завдяки мудрості своїх підопічних усвідомлює, що життя, яким би воно не було, — прекрасне, його не варто марнувати на тимчасову метушню. І... стає переможницею престижного європейського кінофестивалю.

Сентиментальна історія з глибоким підтекстом, притаманним творчості Ірен Роздобудько.

ББК 84У

Фото на обкладинці надано журналом
«Академія».

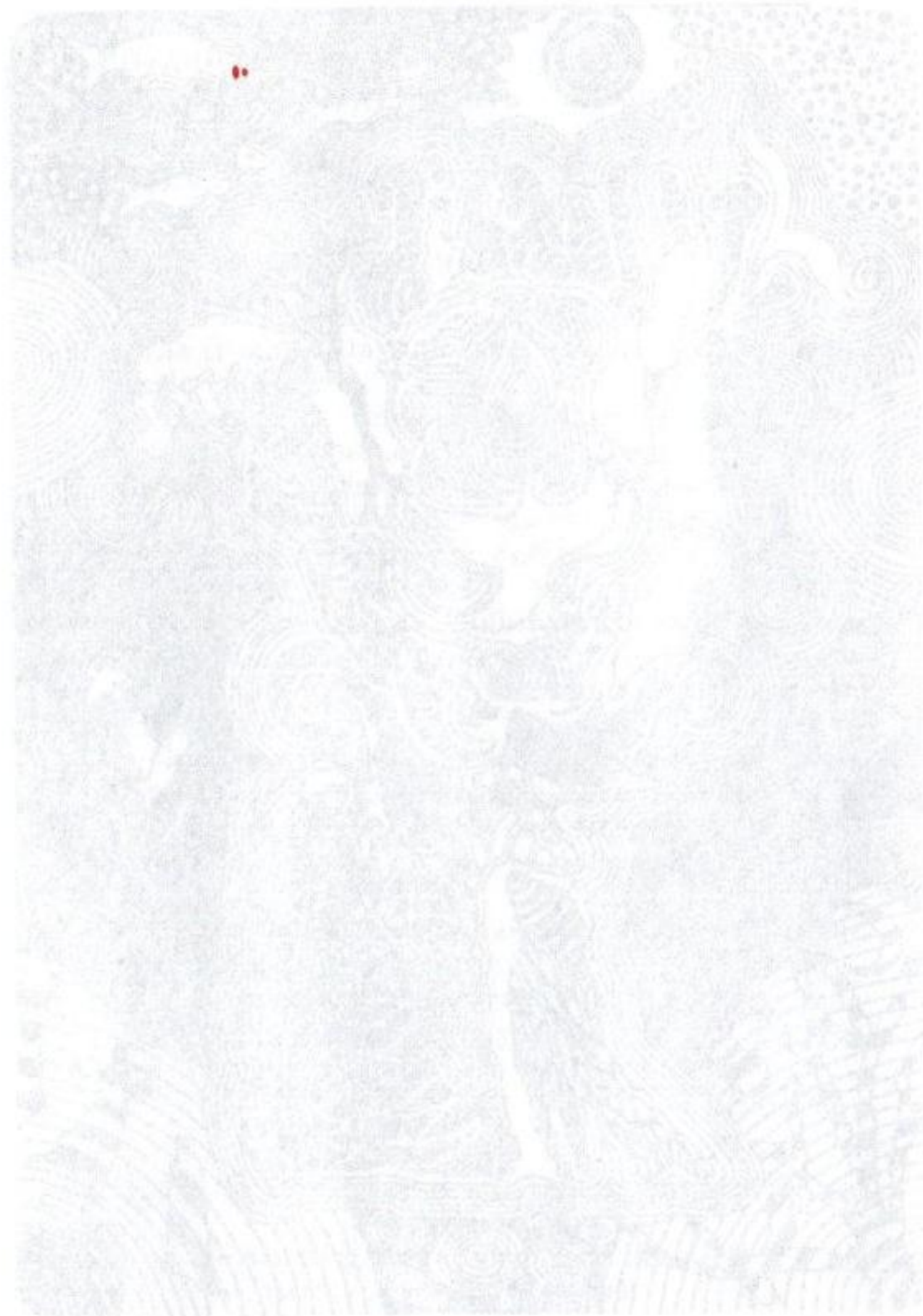
Фотограф Катерина Чурсіна.
Стиліст Євгенія Попова.

Серія заснована в 2006 році.

ISBN 966-8321-91-X
ISBN 966-8321-90-1
(Серія)

© Роздобудько Ірен, 2006
© Роздобудько Ірен, ілюстрації, 2006
© Волгін Юрій, обкладинка, 2006
© Нора-Друк, 2006

ЧАСТИНА ПЕРША

Розділ перший

Едіт Береш

Найбільший, найяскравіший спогад-спалах мого дитинства — фотель-гойдалка. Найпекельніший — з усього, що було потім, — Леда Ніжина!

Хоча, звісно, пригод і халеп було безліч. Але фотель, котрий я, трирічна, побачила на ярмарку посеред майдану якогось маленького провінційного містечка — велике крісло, ніжки якого сполучала вигнута дугою перетинка, і ця сука Леда нині перевершують усі спогади про мої колишні тріумфи і трагедії, смерті та війни, чоловіків та коханців, батьків і ненароджених немовлят, про діаманти і бруд під нігтями, крем-суфле і перемерзлу солодку картоплю, парфуми від Шанель (із цим неперевершеним стервом — Коко, до речі, ми їли молюсків у «Куполі») й огидне мило фабрики «Червоні вітрила». От які дива пророблює з нами пам'ять! Часом не згадаєш імені небожа чи навіть власної матері, а в мить відносного душевного спокою, коли хочеш пригадати найдорожче, виникає цей фотель... І більше нічого. Ніби він і був найголовнішим у твоєму житті. Тоді я не уявляла, що стілець можна поєднати з гойдалкою та ще й сплести його з

лози! Як це може бути? Фотель стояв окремо від інших товарів у колі сонячного світла. Якби він, такий пишний, міг говорити, мабуть, прочитав би монолог принца Гамлета. Хоча тоді, звісно, я нічого не знала ані про театр, ані про існування Шекспіра.

Того літнього дня батько перевозив нас із мамою до села, де було не так голодно, і я чула розмови, що це село — «наше», і що в ньому міститься «наш родовий маєток». Зрозуміло, зачувши таке, я відчувала себе принцесою. Станція, на котрій зупинився потяг, і де посеред жвавої торгівлі стояла ця дивовижна споруда, що вразила мою уяву, гула, як вулик. Мені накупили меду в справжніх стільниках, які я із задоволенням зжувала й намагалася проковтнути, ганчір'яну ляльку й дерев'яного коника з солом'яним хвостом, змусили випити кухлик теплого свіжого молока. Але я увесь час повертала батьків до місця, де стояв той дивовижний стілець. «Хочу це!» — повторювала я, і дядько-продавець у широких штанях і брилі навмисне спокусливо розгойдував це крісло перед моїми очима, а воно виблискувало на сонці, злітало до небес, приємно шурхотіло і... пахло — травою, лозою, очеретом, лісом, дощем.

— Ми не зможемо взяти його із собою, доню, — умовляв тато.

— Воно дуже дороге, — підтримувала його мама. — Поглянь, я купила тобі цукрового півника на паличці...

І вони потягли мене до вагона. Тоді я впала в пилюгу посеред привокзального майдану і несамовито кричала доти, доки з мого рота пішла піна. Мені конче необхідно було мати цю річ! Мати або вмерти прямо тут, біля його живої запашної деревини. Мабуть, уже тоді я відчула, що цей фотель якимось дивом збережеться у всіх заплутаних колізіях мого життя і, зрештою, стане єдиним і справжнім моїм товаришем...

А Леда... Ніяка вона не Леда! Яка-небудь Явдошка з-під Полтави чи Козятина. Власне, я теж не Едіт. Але нині я часом забуваю своє справжнє ім'я. Треба колись зазирнути в особову справу, що зберігається в директора нашого Будинку. Можливо, тоді відновиться в голові щось інше, ніж спогад про фотель. Мене ніхто не називав інакше, ніж Едіт, із того часу, як я вперше вийшла на сцену...

...Тепер я сиджу в цій гойдалці біля вікна. Це одна з небагатьох речей, що тут належать мені. А ще — фотографії на стіні біля дзеркала. Фотель потьмянів. Тепер він майже чорний, увесь подертий і часом кусається своїми багатьма зазубринами. Його перетинки ретельно й неодноразово заізолювано липкою стрічкою, сто разів перебинтовано. Фотель загрозливо рипить піді мною. І я думаю, що коли-небудь ми розсиплемося на порошок разом. Як старі вірні друзі. Садком гуляють мої одно-

камерники. Тільки-но закінчився сніданок — манна каша зі склянкою молока або чаю — і вони повиповзли погрітися під останніми променями осіннього сонечка. Обдерті коти й кішки! Колись усі вони виблискували своїм хутром. А нині на них зазіхають хіба що блохи. Хоча приїздять часом і журналісти — привозять, як дурненьким дітлахам, тістечка, свіжі журнальчики, подарунки у вигляді мішечків із льодяниками або крутіше — набори парфумів од спонсорів, яких раптово пробило на милосердя. Мені одного разу дістався такий набір. Я стояла за ним у смердючій черзі цих старців, які скупчилися біля нашої їдальні, тільки тому, що роздавали парфуми зі знайомою етикеткою — «від Шанель». Про молюсків у «Куполі» я, певна річ, мовчала: журналісти приїхали не до мене — до когось іншого, спритнішого та гострішого на язик. Ба, навіть якщо б вони приїхали до мене — Едіт Береш! — я все одно не зронила б ані пари з уст. Хоча уявляю, як би вони роти пороззявляли, дізнавшись, як ми з Коко... От тому й мовчу.

Мовчу вперто тому, що замість ненависного молока звикла пити каву. Добру каву, не розчинну, а справжню — по-турецькому. (Велика банка «Lavazza», яку мені дали сусіди, перед тим, як небіж посадив мене в авто, щоб привезти сюди, закінчилася ще до минулого Нового року). Мовчу, тому що в мене так само

закінчився вишневий тютюн, а люлька — моя улюблена делікатна дамська люлечка, якій було всього тридцять рочків від дня народження в далекій Гавані, — зламалася. Мовчу, тому що не можу нікого попросити купити мені й те, й інше в місцевому магазинчику. Едіт Береш ще нікого ні про що не просила! Та й грошей у мене на все це не вистачить. Зізнатися в такій халепі — рівнозначно смерті. А мені, хоч як дивно, ще хочеться подивитися виставу під назвою «Чим закінчується старість». Адже раніше я діяла по той бік рампи й ніколи не цікавилася, що відбувається в темряві, за оркестровою ямою. Тепер у цій темряві сиджу я. І єхидним оком споглядаю світло, в якому метушаться інші персонажі. Сиджу в своєму кріслі й мовчу. Нехай говорять інші. Їхні репліки не написані Шекспіром. І тому мені смішно.

Зі своєї кімнати я виходжу тричі: на сніданок, обід та вечерю. Намагаюся завжди запізнитися, щоб мої колеги по Будинку, яких мені приємніше іменувати «однокамерниками», встигли поїсти й розійтися. Байдуже, що моя порція холоне, а кухар свариться. Я вдаю, що не чую. Дуже вигідна позиція! Стільки нового дізнаєшся про себе — наприклад, що ти «стара пердуха», «стерво», «перчена коза», «гівно собаче». Але я не ображаюсь — я ледь стримую посмішку. Кухар бурчить собі під ніс, а я у свій час ще й не таке

промовляла вголос — костюмерницям, гримерам, перукарям та й режисерам також. Тільки їй, Леді Ніжиній, не випадала нагода почути. От про що ~~не~~ перестану шкодувати до останнього дня. А якщо нині в мене немає таких вдячних слухачів, як ця Леда, то навіщо ж витратити сили на якогось кухаря?

*

Помешкання, в якому я нині перебуваю, має досить солідну назву — Будинок творчості для самотніх акторів театру й кіно. Така мідна табличка висить над нашим парадним входом, а внизу ще й намальовано голуба, що несе в дзьобі пальмову гілку. Ніби він не міг її раніше принести — от тільки зараз, практично, на могилу сподівань, у цей притулок. Якби художник знав, для кого малює, то краще намалював би підстаркуватого Нарциса — символ марнославства. Таких нарцисів тут удосталь...

Будинок має два поверхи й два розлогих крила, розміщений у мальовничому передмісті — прямо посеред розкішного парку, що переходить у сосновий бір. Повітря чудове, природа гарна. Колись цей заклад мав державний статус і тому був не просто живодернею для вбогих, як, скажімо, інші подібні заклади, а хлібним місцем, до якого записувалися в чергу майбутні самотні зірки театру і кіно. Навіть ті з них, хто мав родину.

Записувалися задовго до старості, так, про всяк випадок...

Хтось мріяв відпочити на державних харчах та природі, хтось тікав від своєї половини, аби не доглядати її — хвору й уже не потрібну, хтось сподівався зустріти тут однодумців і проводити вечори в гарній компанії, когось просто привозили родичі з формулюванням: «Після ремонту в квартирі ми тебе звідси негайно заберемо!» Але ніхто, повірте мені, ніхто не гадав, що це — назавжди! Мишоловка відкривається тільки один раз.

Смішно спостерігати, як перші тижні напomadжені мадам та набріолінені (за давнішньою звичкою) мсьє виходять до вечері в сукнях та метеликах. Як вони називають цей притулок «Богемою» і, підставляючи один одному до вуст слухові трубки чи картинно прикладаючи руку до чола, говорять про високе, сиплють іменами, копилять губи, трусять один перед одним своїми старими афішами, замовляють на вечерю ананаси в шампанському, вередують, сваряться з нянечками. Доки не почують оте саме «гівно собаче» на свою адресу. Тоді вони починають телефонувати до всіх інстанцій, включно з родичами, які якраз роблять ремонт, пишуть листи самому міністрові, два дні мужньо голодують у своїх келіях. А потім... Потім виходять до вечері в байкових халатах і капцях на босу ногу. І намагаються не

дивитися один одному в очі. Тільки найстервозніші з нарцисів часом можуть запитати: «Ну, як ваші родичі — зробили ремонт? Щось довгенько він триває...»

Саме тому я і не виходжу. Навіть коли приїжджають спонсори, діти-тимурівці (зараз вони називаються якось по-іншому) чи благодійні товариства зі своїми подарунками. Я ще не впала в маразм чи дитинство, щоби штовхатися за цукерками. Хоча в такі святкові дні (все ж відбувається на свята — під Восьме березня чи День перемоги) всі знову надягають сукні та підфарбовують губи...

Пізно увечері інколи я непомітно виходжу до холу подивитися телевизор — новини чи якийсь старий фільм для божевільних опівнічників. Одного разу навіть почула з темряви, з перших рядів:

— Едіт Береш! Це ж Едіт Береш... Наша землячка. Мабуть, уже десь в Америці померла... Рідкісної краси була жінка...

*

Тоді я чи не вперше наважилася сісти перед люстром у своїй кімнаті. Хоч зазвичай я намагаюся не дивитись у нього. Відучила себе від цієї поганої звички, ледь мені перевалило за п'ятдесят. Та перед цим виник той огидний запах... Не допомагали жодні парфуми — а я на них добре знаюся. Мабуть, цей запах,

котрий, гадаю, відчувала лише я, і зіпсував мою подальшу кар'єру. Адже ще можна було б грати й грати. Зі своєю зовнішністю я й зараз могла б зійти за жінку бальзаківського віку — грим нині якісний, мистецтво макіяжу та пластична хірургія дійшли такої межі, котру й самому Богу не подолати. Але запах! Я завжди прискіпливо ставилася до запахів. Коли вперше його почула, подумала, що десь поруч стоїть букет із зів'ялими квітами, потім поглянула за вікно — чи не палять на подвір'ї листя? Але була зима. Можливо, я доторкнулася до старої газети? І я обнюхала свої долоні. Якраз у той час я крапнула на зап'ястя свої улюблені «Шанель номер 5»...

І от крізь цей аромат, крізь шовк моєї нової сукні від кравчині, що шила дружинам державних мужів, крізь мереживо французької білизни, яку мені регулярно надсилав мій тодішній друг, крізь саму шкіру — таку біло-рожеву, намащену кремами, випещену особистою косметичкою, я почула цей страшний, огидний, неможливий запах. Він ніби сказав мені: «Будь мужньою: це кінець. Віднині я завжди супроводжуватиму тебе. Але не бійся, поки що мене чуєш тільки ти...» Але це мене не заспокоїло. Я завжди звикла бути чесною тільки з однією людиною у світі — сама з собою. Інших ще можна було дурити. Красиво — зі сцени, брутально — у побуті, але те, що складало моє

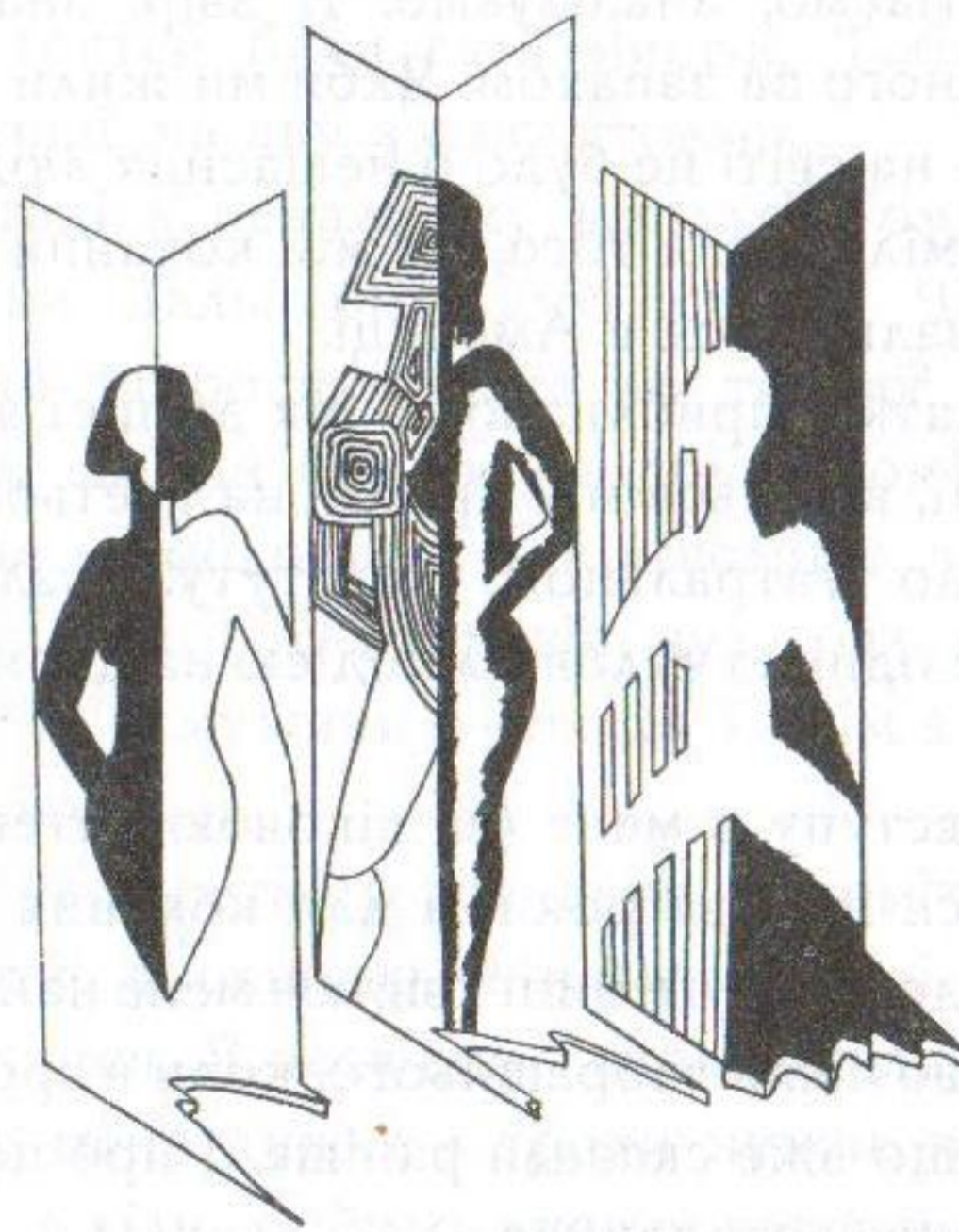
«я», вимагало повної й безжальної відвертості.

О, я могла замовити найкращу й найдорожчу перуку, вийняти пару ребер, видалити сині судини на ногах, вставити порцелянові зуби, наростити нігті, до ста років вдавати, що народилася в туфлях на десятисантиметрових підборах, співати, як Марлен Дітріх (у мене це добре виходило!), і говорити голосом вередливої дівчинки. Є такі борці. Такі, як Люся Г.

Люся, моя молодша харківська приятелька. Коли мені випадає нагода подивитися на неї під час якогось «Блакитного вогника» — я сміюсь і плачу. Мені подобаються її напівпрозорі сукні, перуки, підбори, хутряні горжетки, нове, перекроєне сто разів обличчя з розтягнутими до скронь очима. Але мені часом хочеться потелефонувати їй до Москви і безжально запитати: «Люсю, ти теж чуєш цей запах? Запах паленого листя...» Гадаю, вона б мене добре зрозуміла.

Отже, я сіла перед люстром. Мавпяче обличчя хитрючими очима поглянуло на мене звідти. Треба мати неабияку мужність, щоб дивитися на таку бридоту! Тільки очі ще не втратили свого природного блиску, виразу і навіть кольору. Але згодом зникне й це. Зрештою, із цим я також змирлася. А що робити.

Довкола мого дзеркала розвішані світлини. Взагалі кімната нагадує гримерку — так, мабуть, і було задумано дирекцією Будинку. Щоб ми відчували себе у своїй стихії. Навіть столик із круглим люстром має вигляд театрального трельяжа. На ньому в мене стоять різні потрібні речі: пляшечки з ліками, порцелянові статуетки з відбитими носами, тюбик із помадою, яка давно зіпсувалася, зібрані в сосновому лісі шишечки. Фотографії я наліплювала на стіну самотужки, аби було на чому око зупинити. Особливо вночі, коли я не сплю... А ще для того, щоб не забути, як виглядала ця сука-Леда!

Розділ другий

Стефка

«Нещодавно я зрозуміла, що створена для ВСІХ чоловіків — для всіх поспіль (звичайно ж, крім тих, які ходять у смердючих шкарпетках!) І в цьому відкритті не було нічого бру- тального, непристойного чи руйнівного. Ко- хання — це те, що не повинно виходити з голови, воно існує на рівні грудей (але поза серцем, десь посередині, де, як кажуть, міститься 21 грам душі) й трохи нижче від шлунка. Тобто там, де завжди болить найбіль- ше. Голова — ворог кохання. Ми занадто ба- гато думаємо, аналізуємо. А звірі знаходять одне одного за запахом. Якби ми жили так, як звірі, — на світі не було б нещасних людей. Це я зрозуміла після того, як мій коханий несподі- вано залишився в Америці.

Спочатку, приблизно за рік до цієї знамен- ної події, відбувся мій провал на третьому турі іспитів до театрального інституту. Розлучення було ще однією чудовою подією на цьому святі життя.

Для вступу в мене (за віковою категорією) лишалося ще два роки, а для кохання — віч- ність. Але це друге нині хвилює мене найменше. Особливо після вчорашнього, коли я зрозуміла те, про що вже сказала раніше. І про це варто розповісти докладніше...

Під час так званого шлюбу — раннього й дурнуватою — я обернулася на кам'яну ста- тую. Бувають такі мужики, які здатні за ко- роткий час перетворити на руїну й шістнад- цятирічну. А мені вже двадцять три! Те, що в мені світилося, згасло так швидко, що я не помітила, коли, в яку мить стала дурним опу- далом, до якого немає діла жодній людині у світі. Так було до вчорашнього дня. Коли зро- зуміла, що все, що нами насправді керує, міститься набагато нижче від очей.

Одне слово, я була на весіллі своєї подруги. У неї круті батьки, котрі змогли впхнути її до нашої спільної мрії — театрального, і тому серед гостей були самі мистці. Тобто люди моєї хвилі, на яку я налаштована.

Взагалі я ненавиджу весілля! Тому сиділа тихо на дальньому куті столу. Чому він вирішив запросити мене до танцю? Адже я бачила, що він був тут із дружиною! Звісно, мене це не обходило, але я встигла подумати про те, що багато разів чула від старших жінок: «Усі мужики — сво...» Потім я вимкну- ла голову.

Під час третього танцю він непомітно цілу- вав мене в скроню. Ми мовчали, і це мені подобалося. Я несвідомо сповільнила рух. Він притис мене дужче і трохи нижче від свого стегна, я відчула його «повну готовність».

— Так добре? — це було перше, що він прошепотів мені у вухо, потрапляючи в такт моїм рухам.

— Добре, не зупиняйся...

Це все, що ми сказали одне одному. І потім, коли танцювали знову і знову. За столом сиділа його дружина, старша від мене (адже йому також було років за сорок), але не гірша за зовнішністю. Можливо, й краща, вродливіша, модніша... Ну то й що?! Між нами була прірва: вона вважала цього чоловіка своєю власністю, а я вже зрозуміла, що відтепер не належатиму нікому. А після цих танців додала: нікому — і всім.

— Ми можемо зустрітися? — це була друга фраза, вимовлена ним за вечір.

— Ні, — відповіла я. Тому що зрозуміла й те перше, й це друге. «Зустрітися» — це з іншої опери. Це означало — розмови про кіно, нудні розповіді про себе, муки сумління, чекання, короткі зустрічі, телефонні дзвінки. Зрештою — ліжка.

Ненавиджу ліжка! У ліжку я помру. Хоча воліла б десь... у морі, в лісі, в пустелі. На ліжка я не згоджуся ніколи, навіть якщо воно буде вистелене пелюстками троянд. Отже, я промовила «ні» в самісіньке його вухо таким голосом, ніби сказала: «Я тебе шалено хочу!» Що, до речі, було правдою.

Це відчуття незалежності стало для мене на той час найголовнішим — важливішим, ніж сама інтрига і той, хто втягнув мене в неї. Камінь, що лежав усередині, розтанув, а трохи нижче шлунка і тієї частини стегна, в яке впиралася певна частина його тіла, з'явилося тепло. А потім — біль. Приємний і живий.

Ось тоді я й зрозуміла, що створена для багатьох чоловіків. Для всіх і ні для кого зокрема.

Та як утримати цей стан і цей настрій, буння амфетамінів у крові, якщо зранку треба їхати до цих старих потвор у передмістя?! Єдина радість, що маєш справу з колишніми «зірками», хоч і згаслими. Це гіпотетично наближає мене до мети. А ще маю нетривку надію, що хтось із тих, хто ще геть не вижив із розуму, щось порадить чи відновить заради мене свої колишні зв'язки в театральному. Хоча ця надія тоне з кожним днем. Старі плекають свої затрахані міллю спогади, каверзують, по сто разів на день натискають ґудзики виклику нянечок тільки для того, щоб знущатися! І до кого звертатися, з ким радитися, про що розмовляти, якщо вже зранку треба виносити їхні смердючі нічні горшки?!

Я знаю: вони задрять молодості. А я часом поглядаю на стіни їхніх жалюгідно-кокетливих альковів (майже у всіх висить безліч пожовклих світлин) — і дух перехоплює. На ліжку

сидить — ну, мавпа-мавпою, а зі стіни поглядає неймовірна красуня в горжетці з блакитної норки. Мені про таку тільки мріяти. Але справа навіть не в хутрах та діамантах. Я уявляю, яке в них було життя! Адже крім власних портретів, там висять фотки потрясних чоловіків у фраках чи в театральному гримі — таких, що хочеться вкрати їх зі стіни і, милуючись ними, вдаватися до еротичних фантазій довгими зимовими вечорами...

Я впевнена, всі вони дихали на повні груди. Упевнена, що мораль, котра за їхнього зоряного часу існувала в суспільстві для різного роду бидла, вимагала неабиякої винахідливості. О, вони, мабуть, жерли заборонені плоди з такою шаленою пристрастю, яка нам і не снилася!

...Я їду на роботу, намагаючись не згадувати вчорашній вечір. Але амфетаміни та інші збудники, що відтепер вирують у моїй дурній крові, ширяться по всьому салону приміського автобуса у вигляді сяяння чи особливого мускусного запаху.

Будинок, у якому я працюю, міститься в чудовому сосновому лісі. Тут панує така тиша і такий спокій, що мимоволі виникає асоціація із цвинтарем. Цвинтаря я не боюсь, ніколи не намагаюся швидко проскочити повз нього. Навпаки. Мені здається, що тільки в цій тиші є правда й величезний сенс життя. Так сталося, що з тринадцяти років — у тім віці, коли впер-

ше прочитала Цветаєву та Рембо, — я хотіла померти молодою, гарною, ніким не зрозумілою й незайманою, у білій сукні та вінку з лілей. Я любила гуляти цвинтарем, коли приходила до бабусі, дихати цією тишею, думати й розмовляти з мешканцями цього величезного мовчазного міста. Мені здавалося, що вони — живіші за тих, котрі штовхають мене в транспорті, ображають у чергах, цькують у школі. Вони говорили зі мною шелестом листя, й у цьому шелесті мені чулася відвертість. Але я знаю, вони попереджали, що мій час ще не настав, що я маю стати Великою Актрисою. Я їм вірила. Вірила, поки життя не прибило мене до землі свинцевими краплями холодного душу.

Наразі мене влаштовує, що я чергую в Будинку добу і маю добу відпочинку. Увечері наступного дня, якщо маю копійку, ходжу в театр, але квитки нині дорогі. А зранку вирушаю виконувати забаганки своїх старих. Бабці здебільшого поводяться зверхньо — не так, як звичайні старенькі, котрі прагнуть уваги. Ці — інші. Я для них щось на кшталт костюмерниці або хатньої обслуги. А дідки часом щипають мене за сідниці або щиро просять потриматися за коліно. Я жалію їх і дозволяю. Яка в них ще є радість? Я всіляко намагаюся на можливу допомогу з їхнього боку. І вони співають свою брехливу солов'їну пісню про зв'язки з усіма режисерами всіх театрів світу. Поки тримають мене за коліно...»

Розділ третій

Леда Ніжина

...Леда зустрічає ЇХ щодня...

У будь-який час, коли Леда поринає в теплі сяючі хвилі й вони виносять її до маленького раю, де Леда плаває в золотому човнику золотою річкою і сама стає золотою.

Сьогодні прийшла дівчинка.

О четвертій ранку, щойно закінчилася Година Бика...

Дівчинка стояла біля трельяжу й перебирала дрібнички, що лежали на ньому.

Дівчинка стояла до Леди спиною й була маленька й білява.

Вона сяяла.

Леда вже не боялася.

Лячно було тільки спочатку, коли з'явився ПЕРШИЙ з них, і Леда подумала, що це — кінець.

Відтоді вони приходили часто. І Леда звикла. І навіть раділа, що відтепер вона не сама. Зараз, лежачи в ліжку, спокійно розглядала дівчинку. Дівчинка була в білій сукні, в білих панчішках. Вона обережно переставляла фігурки й пляшечки, як це могла робити будь-яка інша дитина. Вона не оберталася. А Леді дуже хотілося побачити її обличчя! Леда вже знала, що воно може виявитись не таким, якими бувають людські обличчя. О, це могло бути ТАКЕ обличчя!

Пташине.

Котяче.

Жіноче.

Чоловіче...

Байдуже! Леда вже звикла до метаморфоз. Але тепер їй до нестями кортіло, щоби обличчя було справжнім, дитячим. Леда давно не бачила дітей. Забула, якими вони бувають, як від них пахне — сном і молоком. Леда напружилася, зосередилася на сяючій спинці й кучерях, що спадали дівчинці на плечі. Нехай це буде дівчинка! Господи, зроби так, аби це була дитина.

Мала пересмикнула плечем, схилила голову й повільно почала обертатися до Леди... Господи, зроби так...

Леда затремтіла й натягнула ковдру до самого підборіддя. Дівчинка нарешті обернулася, і Леда зітхнула з полегшенням: янголя посміхалося до неї. Великі блакитні очі, пухкенькі щічки і привітна, лагідна, трохи сором'язлива посмішка. «Ти — хто?» — запитала Леда. Дівчинка, не змінюючи виразу ясного обличчя, притулила пальчика до своїх уст. Вона мала рацію: Леда не повинна говорити вголос. Це єдина ЇХНЯ умова. Якщо Леда розмовлятиме з НИМИ вголос — Леду заберуть звідси, Леду перевезуть до іншого місця. Гіршого, страшнішого. Мовчи, Ледо, мовчи. ВОНИ тебе чують!

Леда милувалася дівчинкою, її усмішкою, її запахом — сну й молока.

Як їй кортіло потримати цю дівчинку на колінах.

Дати льодяник.

Обцілувати.

Загорнути в простирадло.

Заколисати.

А коли вона засне — зануритися в її білі кучері й дихати ними.

Чути смішне сопіння.

Берегти її сон...

...Я більше не боюся. Це правда. Адже я ще можу аналізувати те, що відбувається. І нехай золоті хвили накочуються все частіше — я поки що не втратила здорового глузду. Я радію тому, що здатна бачити їх. Хтось боїться галюцинацій, ковтає пігулки, ходить до медпункту. Тільки не я!

А все почалося з собачки. Він забіг до моєї кімнати і весело закрутив хвостиком. Тоді я подумала — звідки тут песик, чий він, може, його привела одна з нянечок? Собачка кумедно ставав на задні лапки, виробляв неймовірні «па», ганявся за власним хвостом, висолоплював червоного язичка й дивився на мене майже людськими очима. Я так сміялася! Я ще ніколи тут так не сміялася. «Чий собачка?» — гукнула я в коридор. Й отямилася: була ніч. Темря-

ва. Тиша. Порожнеча. Коли я лягла в ліжко — песик зник.

Відтоді я з нетерпінням чекаю, коли хтось з'явиться. Погано лише тоді, коли приходять потвори. А вони таки приходять. Я не можу прогнати їх, тому що не можу кричати. Просто дивлюся, захопившись за хрестик, що висить у мене на шиї, доки вони не розчиняться у повітрі. Одного разу в кутку кімнати побачила Білу Даму, що нерухомо сиділа, низько схиливши голову, вся закутана в довгу хвилясту туніку...

...Леда встає, дівчинка тане. Леда йде до трельяжа, перебирає дрібнички, що лежать на ньому. Серед них — величезна стара мушля. Якщо подумати, можна згадати, звідки вона взялася. Леда згадає. Обов'язково згадає. А поки вона щільно притискає мушлю до вуха й усміхається. І слухає, слухає. З мушлі линуть гучні й тривалі оплески. Кажуть, що мушлі зберігають шурхотіння морських хвиль. Це неправда.

— Ледо, ти чуєш? — каже чоловік, що з'являється у неї за спиною. — Ледо, візьми цю мушлю. Прислухайся: хіба це море? Це ж овації! Вони завжди будуть із тобою. Вони ніколи не згаснуть, Ледо. Вони — твої назавжди. І я — твій...

Леда не обертається до нього, вона й без того знає, хто це. Леда відчуває, як він тихо й ніжно дмухає їй у потилицю. Він знає, що

робить! Він знає, чим підкорити Леда. Ось такими ніжними невагомими дотиками. Адже Леда така сама ніжна й невагома. Леда може знепритомніти від одного дотику.

— Ледо, йди до мене, — дмухає в потилицю чоловік, — я втомився. Я надто довго був сам. Ти така гарна! Ти моя єдина. Мені ніхто не потрібен, крім тебе. Поруч із тобою я божеволю. Ти не розумієш...

Леда не розуміє. Вона не розуміє, про що він говорить, чого хоче від неї. Вона відчуває лише легке подмухування. А ще вона знає, що цей подих — солодкий і отруйний. У ньому — темна брехня. Така темна і така солодка, що аж не віриться, що брехня може бути такою привабливою. Набагато привабливішою, ніж правда. Набагато небезпечнішою, ніж просто смерть...

...Я стою боса в розрідженому світлі ранку, що починається за вікном. На мені лише сорочка. Мені холодно. Як я опинилася перед люстром? Я притискаю до скроні велику мушлю — єдине, що залишилося мені від минулого. Кидаю швидкий погляд у дзеркало і жахаюсь: бридка й беззуба стара всміхається до мене напівдитячою посмішкою. Сорочка окреслює її зів'яле тіло. Невдовзі має прийти нянечка. Почне возити смердючою ганчіркою по підлозі. Часом здається, що воду в склянку — щоб запивати пігулки — вона наливає прямо з

цього відра. Вода так само страшенно смердить. Мені треба скоріше сховатися під ковдру, накритися з головою, аби вона подумала, що я сплю. Але я знаю: вона обов'язково підійде, стане наді мною і почне прислухатися, чи долинає з-під ковдри дихання. Так, мабуть, вона стоїть над усіма. Це її обов'язок. Вона ретельно його виконує. Їй хочеться, щоб нас стало менше. Тоді їй доведеться менше працювати. Вона нерухомо стоїть над нами, як сама смерть. Прислухається. А я з-під ковдри прислухаюся до неї. Яка вона? Не дівчина, ні, а те, що вона нині втілює, стоячи над моїм ліжком. Можливо, у неї гарне довге волосся й очі завжди заплющені, можливо, вона тримає в руках букетик лілей — білих, із запаморочливим ароматом, від якого в мене завжди боліла голова...

...Леда ненавидить лілеї! Але щовечора Леді надсилають величезні букети цих проклятих квітів. Вона не знає, хто це робить. Вона боїться викидати їх. Леді здається, що ці лілеї — щось на зразок спокутування. Леда має дихати ними! Коли Леді набридне жити, вона купить сто таких букетів і задихнеться від них. Це буде так красиво. І не боляче.

Розділ четвертий

Стефка

«Вранішня п'ятихвилинка». Ненавиджу ці розлогі теревені Директора. Як завжди, розмови про хиби, хоча я намагаюся все робити так, як треба. Навіть прислухатися до дихання наших дорогеньких, на чому особливо наполягає Директор, а це не дуже приємна справа. Мені лячно. Тим більше, що вже двічі я наштовхувалася на небіжчиків.

Та сьогодні мене це не обходить. Я відчула дивну річ. Настільки дивну, що в мене спочатку перехопило дихання. Так буває хіба що з якимись буддистами, йогами та відвідувачами всіляких новомодних психологічних тренінгів. Або здобувається шляхом довгого духовного тренування. Ха-ха! Для себе я обрала таку метафору: горіх вистрелив і розкрився квіткою. Не знаю, чому це сталося. Можливо, поштовхом був той танець із людиною, обличчя якої я вже не пам'ятаю. Я була щільно закоркованим бутонем — таким твердим, що він скидався на горіх, міцний горішок. Хоча я знала, що всередині є все: пелюстки, дивовижний запах, насичений колір, розмах, політ. Часом усе це невловимою аурую пробивалося назовні, але оболонка була занадто щільною, занадто твердою. І раптом вона вистрілила величезною квіткою, яка розкрилася всіма

своїми пелюстками. Я не вірю в жодні псевдо-духовні курси, ненавиджу соплі й воплі, не ходжу до церкви, але в моїй голові засяяв майже церковний лозунг: «Розкрий своє серце!»

Я стала землею. Не тією, якою завалюють могили. А іншою — готовою прийняти в себе будь-яке зерно, виростити його, огорнути теплом і віддати всі свої соки. Поки що цими зернами були ті, хто оточує мене нині. І сміх і гріх!

Старий лисий Директор, колишній завгосп нашого славетного театру, Старша медсестра — огрядна самотня тьотя-мотя в окулярах, троє нянечок — мешканок цього передмістя, Завідувач культмасового сектору, Бібліотекарка і її син, наш водій. Директор роздавав вказівки. Було досить нудно. Але я бачила зовсім інше.

Я дивилася на це зібрання і думала про те, що... що нині всі люди втратили... стать. І не тільки тут, у цьому Будинку. Скрізь. Вони перетворилися на безстатевих істот, на механізми для пустопорожніх балачок, на шлунки, на мозок. На все, що завгодно, крім своєї істинної природи. Природа створена з любов'ю і для любові. Втрачаючи почуття статі, ми втрачаємо обличчя, як Старша медсестра чи Бібліотекарка. Власне, як і я. Те, що я працюю в такому місці, наклало свій відбиток і на моє

обличчя. Вони, наші клієнти, по ниточці висотують з мене молодість... За це я їх ненавиділа до сьогоднішнього дня. Доки не вистрелив горішок-бутон.

Я майже не слухала, що говорить наш Директор: його щоденну промову за цей рік, що працюю тут, я вивчила напам'ять. Раптом я уявила, який би був сміх, якщо б зараз невидимий янгол-спокусник прошелестів у кошлате вухо Директора: «Так — добре?.. Не зупиняйся...» Про що б він подумав? Про те, що він добре говорить? Чи про те, що говорячи, без упину креслить на папері якісь незрозумілі лінії? Чи про те, що, відсиджуючи тут до пізньої ночі, заробляє гроші й має можливість винести з нашої кухні шматок вареної ковбаси або судочок із вінегретом?

Мабуть, Старша медсестра (а їй не більше сорока п'яти!) зрозуміла б трошки більше. Я ледь не пирснула в кулачок. Уявила, як, почувши таке, вона докладно звітує: «Так, нормально. Але я звикла на спині. Інакше мені вже важко. А взагалі давай швидше — скоро діти повернуться зі школи! А на плиті я залишила борщ. Ти ж любиш борщ із пампушками. Тож — швидше, й будемо обідати!»

Бібліотекарка? Я поглянула на її дульку, закручену на потилиці. Проблематично. Скажімо, вона почала б гортати Достоевського, щоб відшукати свої улюблені рядки й плакати над

ними. Плакати й повторювати: «Так, так, добре...» Або з люттю накинулася б на томик Едічки Лимонова й шматувала б його з усією пристрасстю цього поклику: «Не зупиняйся!»

Я дивилася на всіх цих людей і, хоч як дивно, відчувала, що люблю їх. Люблю в світлі свого незвичайного нового стану.

Ми живемо, як мушлі на дні моря, думала я. Ми гадаємо, що шари води — невідворотні, а наші щільні стулки зачинено назавжди. Коли накочується буря, ми б'ємося одна об одну, перетасовуємося, ранимо тих, хто поруч. І забуваємо, що всередині кожної найменшої, найнепоказнішої мушлі мертвим вантажем лежить перлина! Треба лише розкритися і не соромлячись показати її. І тоді назустріч тобі так само розкриються інші.

...Нарада закінчилася. Я одягла блакитний халат. Розпочинався новий день. Хотілося якнайкраще догодити мешканцям нашого притулку. Це бажання з'явилося у мене вперше».

Розділ п'ятий

Стефка очима автора

Стефка народилася собакою. Якби автор не любив її, він би міг запевнити читача в тому, що народилася вона повною кретинкою. Таких можна довго шукати, а знайшовши — вити вервиці, прикладати до рани, використовувати, як туалетний папір, як попільницю... Якби вона була Хлопчишем-Кібальчишем, про якого читала в дитинстві, то ніколи б не виказала військової таємниці. Але не тому, що це мало для неї ідеологічний сенс, а лише через те, що будь-яке зрадянство було для неї неприродним. Це неможливо потрактувати як гординю чи бажання бути кращою за інших, вирізнятися й ходити в білому вбранні. Все набагато простіше: Стефка народилася собакою...

Пояснити це нормальним людям важко. Можу навести лише такий приклад.

Від душогуба, який вештався Україною кілька років тому й методично вбивав сільські родини, відмовився увесь людській рід. Але коли він повертався до своєї хати, відмикав ключем двері й скидав закривавлений одяг, до нього з радістю і любов'ю могла кинутися лише одна істота — його пес. Якщо, звичайно, він у нього був. Звірям не зрозумілі тонкощі та нюанси складних людських стосунків, вони не вміють говорити й чують лише те, що їм ПОТРІБНО чути. І тим щасливі.

Власне, приблизно так було й зі Стефкою. Велике кохання, на яке вона чекала, прийшло несподівано у вигляді набагато старшого чоловіка, режисера, особистості настільки харизматичної, що його мовчання було вагомим за слова десяти не менш визначних людей...

Тоді вона ходила до театру щоденно, її навіть впізнавали вахтери і часом пропускали до зали без квитка. У своїх драних джинсах вона влаштовувалася на підлозі в темряві, біля оркестрової ями, і поглинала все, що відбувалося на сцені. Навіть ворушила губами, адже багато п'єс знала напам'ять. В один із таких вечорів він, сидячи в першому ряду, не зводив очей з її потилиці. Тоді вона перестала ворушити губами і тією ж самою потилицею відчула таку потужну і тривожну хвилю, яка накочувалася на неї, що несвідомо, перехрестивши руки, вхопила себе за плечі. Ніби ця хвиля могла розтрощити її, стрети на порох або піднести до небес. Ось тієї миті Стефка і стала собакою... Насамперед тому, що відчула цю хвилю всіма нутрощами (тварини, як відомо, завжди передчувають наближення стихійного лиха), а вже потім не могла бути інакшою. Тому що нарешті з-під (досить привабливої) оболонки випросталась її сутність: беззастережно служити одному богові. Це був маленький бог, він міг вміститися на кінчику її

язика і підсолоджувати його або робити гірким. У нього було тільки одне-єдине жіноче ім'я — Любов.

Те, що вона була кретинкою (вважайте — собакою), поширювалося лише на цю ділянку її свідомості. Але це зовсім не мучило її. Коли старші жінки виголошували сентенції на кшталт: «Довір'яй, але перевіряй!» або «Всі мужики — сво...», вона лише здивовано здіймала брови і знизувала плечима. Тоді світ не поділявся для неї на статі, статуси, імена й неімена, на багатих і бідних, на здорових і хворих, на успішних і нікчемних, на старих і малих, на героїв і простолюдинів et cetera. Він був єдиним. З іменем маленького бога на кінчику її язика.

Інакше він, увесь світ, утрачав глузд. І перетворювався на суцільний хаос.

До речі, в цьому світосприйнятті не було нічого бабського. Нічого від волань, ридань та чіпляння за поли плаща. Для цього Стефка була надто самодостатньою. Як уживалися в ній собаче й самодостатнє — було відомо лише тому маленькому богові... Та Стефку це не обходило!

Тепер ви можете собі уявити, якою вона була в очах тих, хто її оточував.

...Тієї миті, коли вона — вже зовсім інша (як їй здавалося) — їхала в автобусі, наповнюючи все довкола давно забутими флюїдами, а потім

сиділа на вранішній директорській нараді, тої Стефки-собаки вже не було. Ми побачили її у той момент, коли жінка опиняється на роздоріжжі або вважає, що стоїть посеред трьох або чотирьох стежок.

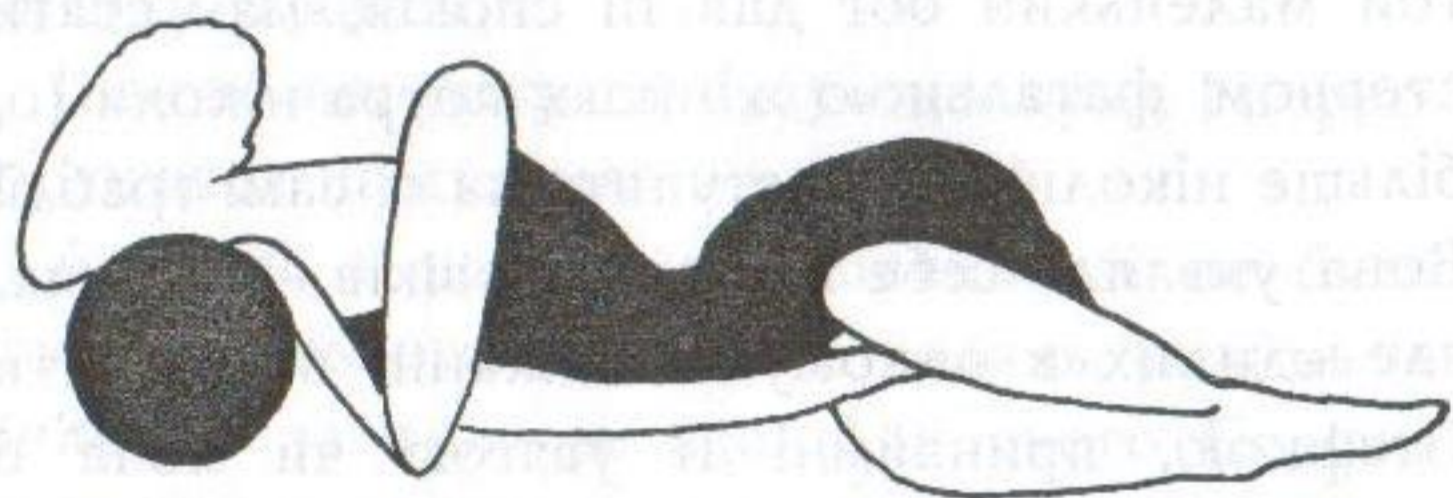
Тут автор має зробити певний ліричний екскурс і відволіктися на дидактику.

Стояти на роздоріжжі, на перехресті вітрів хоча б раз у житті доводиться кожному. Але піти НОВОЮ дорогою — доля обраних. Такою, можливо, була Жанна Ебютерн — її останній крок на короткому шляху був незвіданим... Скажемо відверто, Стефка не була з їх числа. Хоча, як і всі відчайдушні жінки, вважала саме так. Вона гадала, що тепер, коли той маленький бог дав їй спокій, має стати стервом, фатальною жінкою, котра ніколи (о, більше ніколи!) не наступить на ті самі граблі! Вона уявляла себе в колі чоловіків — різних, але єдиних в одному: в бажанні заволодіти Стефкою, принаймні її увагою чи хоча б одним приязним поглядом. Бідолашна Стефка, вона не знала, що сутність людини ніколи не міняється. Стервом треба народитися, собакою — також. Але ми не можемо знати, яка місія краща. І не нам про це судити...

P. S.

Якщо Стефка виявить бажання, у чому автор не дуже впевнений (там видно буде), вона сама

розповідь про обставини свого життя. Коли зможе і захоче. Автор не силуватиме її до зайвої відвертості. До загального портрета можна додати, що в нянечки Будинку творчості для самотніх акторів театру й кіно було довге волосся мідного відтінку, майже прозорі очі, які мали здатність набувати насиченого кольору залежно від погоди та часу дня, непоганий стан. Красунею вона не була. І не багато чоловіків могли з першої зустрічі вловити її особливий магнетизм. Для цього треба бути гурманом...

Розділ шостий Пергюнт Альфред та інші мешканці

Зранку, задовго до початку сніданку, Альфред Вікторович, або, як його іменувала поміж собою обслуга, Пергюнт Альфред, вимагав свіжого яйця. Воно мало бути ще теплим — щойно з-під курки, і тому Стефці доводилося вдаватися до хитрощів: ретельно стирати з яйця синю печатку й класти його в теплу воду перед тим, як на урочисто простягнутій руці, ніби реліквію, внести бажаний продукт до кімнати стариганя.

— Ще тепленьке! — промовляла вона коронну фразу, вдаючи, ніби щойно вийшла з курятника (котрого, до речі, на території пансіону не було. Хіба що в селі, до якого треба було брести пішки хвилин зо тридцять).

— О, Марітано, моя Марітано!.. — піднесеним, але вже струхлявленим басом виспівував Альфред Вікторович, і від цього вдячного співу Стефці завжди ставало ніяково. — Голубонько моя, знесла таки діду яєчко!

І Стефка не знала, до кого він звертається — до курки чи до неї. Можливо, колишній оперний бас справді вважає, що вона, Стефка, здатна нести яйця.

Він обережно брав яйце з її долоні, підносив до вікна, роздивлявся на світло, й у Стефки

завжди в цю мить завмирало серце: раптом вона не дуже добре стерла печатку. Після кількох митей розглядання яйця Пергюнт задоволено цокав язиком:

— Дитино моя, — звертався він до Стефки, — ти не уявляєш, що принесла! Сядь-но. Побудь. І послухай.

Стефка нервово поглядала на годинник і влаштовувалася на самому краєчку дідового ліжка, всім своїм виглядом даючи зрозуміти, що в неї обмаль часу. Але Альфреда це не обходило. Він виразним рухом закидав накинутий зверху піжами халат на ліве плече, як тогу чи плащ, і говорив до неї, ніби звертався до численної аудиторії.

— *Ab ovo! Ab ovo!* «Від початку — тобто від яйця!» Так говорили латиняни. Сім тисячоліть наші пращури замислювалися над тим, звідки пішло життя на Землі, звідки з'явилися небо, вода, гори, люди, звірі і птахи! О, в них було набагато більше фантазії, ніж ми можемо уявити. Вони шукали аналогій! І хтось (хотів би я знати, хто саме!) помітив, що з цього невеличкого неживого предмета, — Альфред крутив яйце в руці перед носом Стефки, — народжується жива істота. Отже, вирішили вони, все, що існує довкола, мало вийти з такого самого яйця. Тільки дуже-дуже великого! А тепер поглянемо на древній Єгипет!

«О Господи!» — подумки зітхала Стефка.

— Там, на спекотних берегах Нілу, — продовжував Альфред Вікторович, — існує легенда про великого вогняного птаха Вену, котрий зніс це величезне золоте яйце, і коли воно розкололося — виникло все. Єгиптяни й досі шанують яйце як ритуальну, священну річ. Така сама історія існує і в китайській міфології. А звернімо увагу на наші землі! Курочка Ряба! Ти чула цю казку, голубонько? Чи не так?

Стефка покійно кивала й знову поглядала на годинник.

— Чи думала ти про те, що чорна курочка з білими цятками — символ нічного неба?! Вона знесла яйце! Золоте яйце, символ життя!

— Я пам'ятаю, — спроквола мимрила Стефка: — «Дід бив-бив, не розбив, баба біла-біла, не розбила...»

— А чому так, голубонько? Чому так?

Стефка знизувала плечима. І Альфред Вікторович задоволено потирив руки, поправляючи на плечі закинутого халата.

— Тому що все повинно відбутися у свій час! Всесвіт мав дозріти, як плід. Не треба нічого розбивати, голубонько моя! Не треба ніякого насильства! Коли плід дозріває, він розколюється сам! Маленьке мишеня — то символ природної сили. Вистачило легкого поруху його хвостика! Все у свій час. Все у свій час... Яйце — ніщо, з якого виникає все! Хіба це не геніально?

Стефка чула це сотні разів. Чула, нервувала, підхоплювалася, бігла далі. Але нині слова Пергюнта підтвердили теорію, яка щойно виникла в її голові! І це було дивовижно. Адже вона сама нещодавно відчула, як у ній, немов те яйце, розколовся горішок. І розколовся саме тоді, коли визрів.

— Бачу, що ви мене зрозуміли, дитинко! — розсміявся Альфред Вікторович.

— Я зрозуміла, — серйозно відповіла Стефка і їй стало нестерпно соромно за те, що вона нагріває яйце у теплій воді. Вона навіть почервоніла.

— Тепер ідіть! — патетично виголосив оперний бас. — Я маю це випити наодинці. Як чашу Грааля...

Стефка знала, що коли прийде наступного дня, на підвіконні звично лежатиме шкаралуща, що засохла в плямах клейкого білка. Але вона прибере це без огиди й роздратування. Просто зробить свою справу, яку повинна робити, доки працює тут. А ще вона вирішила, що більше не хитруватиме з дідом, а піде до села й домовиться з якоюсь жінкою про справжнє, а не інкубаторське яйце...

Альфред протримав її біля себе півгодини. Власне, Стефка нікуди не спішила. Просто їй хотілося скоріше обійти кімнати, прислужитися тим, хто потребував допомоги, й розбудити до сніданку тих, хто ще не прокинувся,

простежити, чи випито ліки, занести карафи з водою, полити квіти. Потім вона могла спокійно влаштуватися в нижній кімнаті для персоналу й читати книжку, доки хтось не натисне на ґудзик виклику. Книжки їй вдавалося читати уривками, адже престарілі мешканці дзвонили безперебійно. Часом вона вдавала, що не чує, й не підходила, сподіваючись на їхній склероз.

Отже, Стефка вийшла від Пергюнта о сьомій. Пройшла коридором і зупинилася біля вікна, на якому стояла банка з-під «Нескафе», забита недопалками. Спочатку палити в приміщенні суворо заборонялося, але потім вони вчинили Директору «побиття немовлят» — головним чином через те, що всі актори, навіть ті, хто вже давно дихав на ладан, були затятими курцями. Богема залишалася богемою навіть тут.

Стефка забула купити цигарки і тому двома пальцями обережно залізла в банку й витягла звідти більш-менш пристойний бичок. «Плювати!» — подумала вона й клацнула запальничкою. На смак недопалок був досить огидний. У часи самотності Стефка мала звичку палити й, тамуючи нудьгу, дивитися у вікно, ніби без куріння споглядання завіконного пейзажу — завжди одноманітного вдома й більш-менш приємного тут — втрачало певну ритуальність.

Отже, Стефка затягнулася огидним димом і поглянула у вікно. І їй заціпило. Вона ще ніколи не бачила такої краси! Але здивувала її не сама краса насиченої кольорами осені, а те, що вона раніше не помічала її! Запах осені пробивався навіть крізь подвійні віконні рами. Червоні й жовті — нереальні, інопланетні! — дерева в своїй останній відчайдушній розлогості тулилися одне до одного, утворюючи щільне олійне полотно. Вітер коливав цю насичену густу масу, як смолу, і все перемішувалося, зрушувалося, й на червоному листяному тлі з'являлися жовті чи зелені плями. Видовище було таким, ніби тисячі збожеволілих малярів вихлюпували у повітря фарбу прямо зі своїх відер, і вона застигала, набуваючи контурів дерев і бурих доріжок поміж ними. Стефка згадала, як читала в якомусь журналі про те, що Параджанов наказав пофарбувати срібною фарбою ліс заради одного епізоду — того, де довга-довга рука Марічки тягнеться до Івана...

Вона не могла відірвати очей від пейзажу за вікном, вона жила в ньому рівно три хвилини, поки димів її недопалок. Але за ці хвилини всі фарби, які вона побачила, всоталися в неї настільки, що здавалося, її нутрощі стали кольоровими — серце, судини, печінка. Ні, не так. То було ще сильніше відчуття: вона побачила

себе — такою, якою була зсередини. Ба більше: там, за вікном у всій розкоші свого єства розкинулася саме вона — різнобарвна Стефка, відкоркована гострим ножом, як консервна бляшанка. Вивернута, немов рукавичка...

...Пергюнт Альфред пив фальшиве яйце, мов чашу Грааля. Осінь повільними й потужними хвилями насувалася на передмістя. А Стефці треба було зробити свій обхід. Вона кинула недопалок у бляшанку й пригладила волосся.

Найтяжчим було заходити до тієї, яка завжди сиділа біля вікна в старезному кріслі-гойдалці. Гойдалка була схожа на пораненого в боях вояка. На ній не було жодного живого місця — вся в чорних від бруду бинтах та синій ізоляційній стрічці. Але навіть у такому вигляді було очевидним те, що цей фотель — справжній генерал, а не простий рядовий. І що колись він був розкішним.

Та, яку тут називали пані Поліна, сиділа в ньому спозарання, і завжди Стефці здавалося, що ця жінка взагалі ніколи не лягає. Адже йдучи з роботи пізно ввечері, вона бачила той самий нерухомий силует у вікні другого поверху.

Пані Поліна лякала і вабила її водночас. Роблячи якісь процедури, прибираючи в кімнаті, вона поглядала на стару й одразу від-

води́ла погляд — не могла витримати зустрічного, гострого і прискіпливого зблиску її очей. Стара жінка чимось нагадувала Стефці улюблену актрису Аллу Демидову — вузькі, щільно стиснуті в застиглій іронічній напівусмішці уста, високе чоло, тонкий ніс. Голосу її вона майже ніколи не чула. Але була впевнена, що в ньому немає вередливих нот. Вона навіть намалювала у своїй уяві, як ця жінка могла читати вірші, уникаючи фальшивих інтонацій та підвивань — усього того, що називається школою. Якось Стефка чула, як читає «Реквієм» Ахматової Алла Демидова — без штучного надриву, самими нервами, уривчасто й невимушено. Так, як він був написаний. Мабуть, ця стара жінка в ще старішій гойдалці була такою самою — скупченням нервів, судячи з її сухорлявої статури та стриманої поведінки.

Стефці раптом дуже закортіло звернутися до неї, але вона не знала, як. З іншими було простіше: ті самі забалакували її, по сто разів переказуючи одні й ті самі історії. Ця завжди мовчала, немов натякаючи, що присутність сторонніх обтяжує її, відволікає від якихось важливих думок. Стефка старанно витирала пил на трельяжі й поглядала на фотографії, що висіли на стіні. На одній був гарний молодик у шатах Отелло, на другій — чоловік у фракку з метеликом та моноклем на одному

оці, на третій — хтось зі знайомим за підручниками з історії обличчям у військовій формі. І тільки на одній, найменшій світлині зображено жінку...

Світлина жовта, подерта, блякла, добряче зіпсована сонячним промінням і часом. Стефка вперше наважилася придивитися пильніше. Жінка на світлині була світловолоса, з елегантною холодною завивкою й у маленькому капелюшку-пігулці з вуалькою. Вона нагадувала янгола з якої-небудь картини середньовічного маляра. Великий чуттєвий рот, широко розкриті очі з виразом дитячого здивування, трошки заширокі ніздрі, приємна пишність відкритих, огорнутих хутряним коміром плечей. Стефка швиденько глянула на завмерлу фігуру біля вікна і знову перевела погляд на фото. Нічого схожого! Навіть якби вона всохла — уста й очі не могли так змінитися! І взагалі, подумала Стефка, ця не могла бути такою янголоподібною блондинкою — це був вочевидь не її стиль.

— Можна вас про щось запитати? — наважилася заговорити вона до старої, і голос її несподівано захрип, ніби вона застудилася. Пані Поліна повільно обернулася до неї, і Стефка знітилася під її уважним поглядом: — Це ви — он на тій світлині?

Стара гойднулася, і фотель загрозово заскрипів під нею. Стефці здалося, що то й

була відповідь — ось таким скрипучим суворим голосом. Та на подив за мить вона почула досить ясний голос, сповнений іронії:

— Я? Ви жартуєте?!

Запитання не передбачало відповіді, і Стефка замовкла, безглуздо ялозячи ганчіркою по вже чистій поверхні столика.

— Це — Леда... — через якийсь час змилоствилася пані Поліна над Стефкою, помітивши, що та збентежена. — Була така актрисулька... Але ти її не можеш знати. Надто молода...

— Леда? — повторила Стефка незвичне ім'я.

— Принаймні так вона себе називала. Леда Ніжина, — вуста старої презирливо викривилися. — Лебідь і Леда... У цьому словосполученні вчувається щось непристойне, вам не здається?

Стефка нічого не зрозуміла, але, аби догодити, кивнула головою.

— Хочеш знати, чому я її тут повісила? — продовжувала пані Поліна, — Щоб завчасно не померти!

Стефка, котра вже почала протирати підвіконня, здивовано зупинилася. Вона інтуїтивно зрозуміла, що розпитувати не треба, що висловлена вголос зацікавленість тільки зупинить стару, яку треба просто слухати. Адже всім своїм виглядом колишня актриса давала зрозуміти, що не терпить зайвих балачок.

Стефка знала, що вона ніколи не виходить ані до кореспондентів, котрі часом навідуються сюди, щоб написати сльозогінний матеріал, ані до інших «данайців», котрі до свят приносять у притулок свої дари. Отже, Стефка стояла перед фотелем-гойдалкою і мовчала. Пані Поліна поглянула на світлину й посміхнулася:

— Мене бадьорить, коли я дивлюся на неї. Це — як заштрик. Або ляпас: от, здається, вже нічого не відчуваєш, все наче в імлі... А поглянеш туди, на стіну, стрепенешся й думаєш майже з любов'ю: «Дідька лисого! Щоби Едіт Береш не дочекалася некрологу на це стерво і відійшла раніше за якусь Леду?! Дзуськи!»

— А хто це — Едіт Береш? — стрепенулася Стефка.

І стара, піджавши губи, знову повернулася до вікна й гойднулася в кріслі. Дала зрозуміти, що розмову закінчено.

Стефка покрутилася по кімнаті, поялозила ганчіркою там, куди раніше й не заглядала. Ще раз оглянула завмерлу постать у фотелі. Зауважила, що поруччя вкриті зазубринами, тому рукави халата старої актриси добряче подерті. «Завтра принесу нову ізоляційну стрічку...» — вирішила Стефка. Тепер їй подобалося бути доброю. Вона пишалася, що стара заговорила до неї. І голос її виявився таким самим, який Стефка й уявляла...

...Коли курці відрубують голову, вона ще може бігати подвір'ям. Коли куля чи ніж влучає в серце людини — у першу мить людина не відчуває болю, лише здивування, подібне до захвату. Вона робить глибокий вдих — останній величезний вдих, ніби всотує в себе увесь світ, всі його запахи, звуки й тисячолітній досвід існування, які перетворюються на один гарячий ковток повітря. Цей ковток триває лише одну мить, але в ній збігається минуле й майбутнє, всі печалі й радості, всі молитви, всі барви — настільки яскраві, що різуть око своєю незвіданою первісною красою. Усе це й викликає той останній погляд, яким дивляться вбиті. Він ніби промовляє: «Невже світ може бути таким насиченим і красивим? І... невже це кінець?» І світ згасає. Підтверджуючи своїм останнім зблиском: «Так, кінець...»

От уже три місяці Стефка жила із саме таким здивованим поглядом. Тому її так вразила природа, яку вона бачила за вікном Будинку. І розмова з Альфредом, і голос пані Поліни.

Вона вже без огиди й страху продовжила свій ранішній обхід. Віталася, застеляла ліжка, виносила нічні горшки, розчісувала волосся, щебетала компліменти, допомагала жінкам приколювати брошки, радила, якою помадою краще підфарбувати губи й допомагала чоловікам знайти їхні ціпки, окуляри та капці,

розповідала, яку смачну кашу приготував на сніданок кухар...

Старі повільною вервечкою почали шаркати коридором до їдальні, віталися одне з одним, підстаркуваті кавалери цілували пань у щічки чи нахилилися, скаржачись на простріли, до їхніх зморшкуватих простягнутих лапок. «Театр тіней! — подумала Стефка й одразу вщипнула себе за щоку (так вона робила з дитинства, коли когось кривдила). — Стоп! Так не можна...»

Вона не помітила в черзі за чаєм пані Поліну (і це її не здивувало, адже Стефка звикла, що та ніколи не виходила з кімнати раніше десятої), а також ще одну стару, котра завжди ставала першою — Олю-Офелію. Тобто Ольгу Яківну Сніжко, яку тут лагідно називали різними сценічними іменами залежно від того, яке ім'я вона сама обирала собі зранку. Вчора, наприклад, ця старушенція, кокетливо посміхаючись, розповідала за сніданком, що вона — Офелія. «Сьогодні, мабуть — Дездемона!» — зіронізувала Стефка, знову щипаючи себе за щоку.

Відсутність Олі-Офелії занепокоїла її, адже годину тому Стефка особисто переконалася, що старенька тихо й спокійно дихає під своєю ковдрою.

Стефка пройшлася коридором і зупинилася біля її дверей. Якщо Офелія знову задріма-

ла — треба розбудити, адже каша захолоне, а чаю може не вистачити — старі поглинали його по дві—три склянки, ще й розносили їх по своїм кімнатах. Стефка прислухалася й тихо прочинила двері:

— Ольго Яківно, можна? Ви ще тут?

Вона побачила, що Оля-Офелія стоїть перед люстром і намагається зачепити неслухняне пасмо сивого волосся шпилькою з маленькою білою намистинкою на кінці. Пасмо під її неслухняними пальцями зіжмакується й розповзається, як клейке павутиння, тонка кіска закручена абияк — старій важко впоратися з нею.

— Давайте я вам допоможу, — запропонувала Стефка, наближаючись.

Оля-Офелія слухняно простягнула їй шпильку і витягла з ріденької коси інші.

— А я сьогодні бачила таку саму дівчинку, — говорила Офелія, поки Стефка поралася з її гулькою, — дуже схожу на тебе. Тільки біленьку, з білим волоссячком. І малу.

— Мама казала, що в дитинстві у мене волосся було зовсім світлим, — промугикала Стефка, тримаючи в губах купу шпильок. — А де ви її бачили?

Ольга Яківна ніяково замовкла.

— Та... там, на вулиці... — нарешті вимовила вона.

— Дивно, — сказала Стефка, — час такий ранній. Звідки вона тут взялася?

— Може, чиясь дитина з персоналу — онука чи донечка...

— Можливо... Ну як? — Стефка закінчила із зачіскою й рухом завзятого перукаря обережно повернула голову Офелії до дзеркала. І тієї ж миті своїм новим загостреним зором у купі світлин побачила зверху знайому фотографію: імпозантний чоловік у метелику з моноклем у лівому оці... Така сама! Хоча, власне, нічого дивного не було, якби ця сама фотографія висіла й у решти мешканців — всі вони, ніби круговою порукою, були пов'язані своїм ілюзорним світом. А цей пан міг бути для них ким завгодно — режисером, директором театру, драматургом, кумиром, яким-небудь гуру на театральному Олімпі! Але інше фото змусило її майже розкрити рота: на ньому була та сама янголоподібна жінка з холодною завивкою та високим хутряним коміром, що огортав її відкриті плечі. Тільки ця світлина була кращою, не такою зіпсованою, як у пані Поліни. Третя фотокартка зображувала цих двох разом. Тільки на ньому був світлий літній костюм, що нагадував піжаму, вовняний кавказький капелюх із бахромою на крисах і в лівому оці не було монокля. Однією рукою він тримав елегантний ціпок, другою притискав до себе цю блондинку в кумедному смугастому

купальнику, що нагадував трико. Обое сміялися. За їхніми спинами височіли пальми...

Стефка не боялася Офелії і тому без вагань запитала, вказуючи на світлину з жінкою:

— Хто ця гарненька пані?

— Справді — гарненька? — жваво відгукнулася Ольга Яківна.

— Так, дуже.

— Це... — Офелія замріяно посміхнулася, — це — Леда. Леда була гарненькою.

— Леда Ніжина? — уточнила Стефка, пригадуючи, як назвала цю жінку пані Поліна.

— Так, ніжна Леда, — не розчула її слів старенька.

— А це хто? — Стефка вказала на чоловіка з моноклем.

— О! — здійняла вгору палець Ольга Яківна, — це велика людина. Геній. Вам соромно його не знати, дитинко. Ви ж, мабуть, читали...

Вона назвала відомі романи, за яким було поставлено безліч п'єс та кінофільмів.

— О, пробачте, — схаменулася Стефка, — Звісно! Я тільки не могла уявити, що це — саме він! Саме він і — тут. У вас... У цьому притул... тобто, в нашому Будинку!

— О, він давно вже там, — Офелія здійняла очі до стелі, — або... деінде... Ми, люди мистецтва, великі грішники. Треба готуватися до всього... І Леди вже немає. Леда померла. Задихнулася у квітах. Молода і вродлива. Лежала

у квітах, як у снігах... Романтична смерть, чи не так?..

— Не знаю, — сказала Стефка, уявляючи себе в купі білих квітів, — мабуть, що так...

Їй було б цікаво ще порозпитувати стареньку. Але вона згадала про захололу кашу й чай, котрий, мабуть, уже розібрали.

— Треба йти, — сказала вона, — я проведу вас до їдальні. Ви сьогодні маєте чудовий вигляд!

Офелія була вся в білому — світла спідниця, біла блузка, білі перлинки на шпильках у волоссі. «Мабуть, сьогодні вона знову — Офелія», — подумала Стефка і вирішила це перевірити:

— Ви — викапана Офелія! — ніби між іншим зауважила вона.

— Не вгадали! — заплескала в долоні Ольга Яківна, і Стефці вже вкотре спало на думку, що старенька все-таки несповна розуму. — Снігуронька — ось хто це! Мезгір кинув Купаву заради Снігуроньки! Лель залишив Снігуроньку заради Купави... Не пожалів. А Снігуронька розтанула, як Леда у сніжних квітах. Усе так заплутано в цьому світі... А що сьогодні на сніданок? Пішли хутчіш!

Вона накинула на плечі довгу білу шаль і пішла до дверей, не оглядаючись — так, ніби за дверима на неї чекали оплески...

Стефка дивилася, як вона йде довгим коридором, похитуючи головою на всі боки — чи то від старості, чи то від споглядання захопленої публіки. Якої не було...

Розділ сьомий

Стефка їде додому

— Підкинути? — зупинився біля Стефки допотопний газик, і з вікна визирнула завжди задоволена пика водія Славка, сина Бібліотекарки. — Я саме їду в місто. До речі, на дискотеку.

— На державному бензині?! — єхидно додала Стефка.

— Тебе це не обходить! Сідаєш чи ні?

Стефка тоскно поглянула на дорогу, на яку вже спадала вечірня імла: двадцять хвилин лісосмугою до автобуса, ще сорок — до найближчої станції метро...

— Знову будеш хапати за коліна, як дідуган?

— Не буду. Даси п'ятірку — тож не буду.

— Ого! — обурилася Стефка.

— Із чужих беру двадцятку. Так що — сідай, поки не передумав.

І Стефка сіла.

Газик рушив і поволі поповз розмоклою осінньою дорогою, як жук-гнойовик. Стефка примружила очі. Її ноги гули, немов камертон, відгукуючись на какофонію сьогоднішньої метушні. Вона знала, доки не влізе в теплу ванну, вони не перестануть огидно нити. Раніше, коли вона не працювала, такого, звісно, не було. Вона лежала вдома з книжкою чи сиділа на останньому ряду на репетиціях, які проводив

її чоловік, аж поки він наказував: «Іди вже додому. У мене ще купа справ!» Купа справ зазвичай закінчувалася під ранок, коли змучена Стефка програвала в своїй уяві всі сцени власної страти — від відрубання голови в «Марії Стюарт» до замурування живцем в «Аїді».

— Чого засумувала? — почула голос Славка.

— Просто втомилася...

— Зрозуміло, ця робота не для таких, як ти. Чого тебе сюди взагалі поперло? Я хоч маю навар та живу неподалік... До речі, можемо колись удень забігти. У мене купа касет, відик, музон різний... Ти ж вільна пташка. А організм, мабуть, вимагає свого?

— Вимагає, — згодилася Стефка, яка віднині вирішила завжди бути відвертою, — але не від тебе!

...Лісосмуга закінчилася, й авто виїхало на трасу, обабіч потяглися рівні ряди високих сосен, вдалині сяяли вогні міста. На дні порожнього Стефчиного серця дзенькнула монетка круглого рівного місяця, що світився прямо над вікном газика. Цей брязкіт рикошетом віддав у мозок, дістався шлунка, пронизав нирки, печінку й решту нутрощів. Таке з нею тепер траплялося доволі часто.

— Мерзнеш? — запитав водій, побачивши, як вона здригнулася. Відірвав одну руку від керма й поплескав її по коліну, не відчувши

ніякого живого зустрічного поруху, поквапився знову схопитися за кермо: «Подумаєш — Снігова королева!»

Та, дякувати Богу, довіз до самого під'їзду, взяв п'ятірку, ще раз без особливого ентузіазму запропонував поїхати на дискотеку й покрутив пальцем біля скроні услід.

Вдома Стефка залізла до омріяної ванни з книжкою в руках. Вона завжди читала, лежачи в теплій воді. Цього разу вона ледь утримувала в руках величезний фоліант, котрий придбала колись на книжковому ринку, «Енциклопедія радянського кіно». Книга була старезна, допотопна, пожовкла, видана в середині сімдесятих, і могла запросто вважатися антикваріатом.

Вологими руками Стефка почала гортати її. Літера «Б»...

Пропустивши сторінок зо п'ять і вже втративши будь-яку надію, вона нарешті наштовхнулася на це ім'я — Береш. Едіт Береш. Почала читати.

«Береш Едіт. (Р. н. 1914. Рік смерті — невідомий) — актриса театру та кіно. Після гучної слави в 30-х роках та кількох поїздок за кордон, була репресована (1947 рік). Реабілітована в 1953-му році. В кіно більше не знімалася, присвятивши себе театру. Після 1960 року закінчила свою творчу кар'єру, займалася викла-

дацькою діяльністю. У середині сімдесятих — за невідтвердженими даними емігрувала до США. Фільмографія...» Далі йшли невідомі Стефці назви давно забутих кінострічок.

Отже, якась Едіт Береш — не вигадка. Вона була, існувала, й пані Поліна, мабуть, добре її знала. Цікаво було б розпитати... І Стефка знову взялася гортати недолугий словник, у якому скупі відомості про акторів чергувалися з величезними статтями про перемоги й переваги радянського кінематографа. Якщо під прізвиськом Едіт Береш не було ніякої фотографії, то під іменем «Леда Ніжина» красувалася та сама світлина, що висіла в кімнатах обох мешканок Будинку.

«Ніжина Леда (псевдо) справжн. — Ольга Сніжка. Р. н. 1919. Народна артистка СРСР, заслужений діяч мистецтв, у середині 60-х — депутат міськради. Донька відомого політичного діяча Якова Сніжка. У кіно та на сцені втілила незабутні образи радянської жінки-трудівниці, хоча глядачу найбільше запам'яталася в ролях характерного плану...»

...Дослідники паранормальних явищ шукають паралельні світи, налаштовують металеві рамки, котрі крутяться в їхніх тремтячих руках, купують надчуттєву, страшенно дорогу техніку, щоб уловити якісь потойбічні сигнали. Хоч насправді паралельні світи зовсім поряд.

І для того, щоб спостерігати за ними, не потрібні жодні рамки і жодна техніка! Кожна людина живе в своєму власному світі, йде по своїй прямій. А якщо прямі перетинаються — це відбувається десь там, високо вгорі, й завдяки тому, що, як казав Галілей, Земля обертається, або ж за теорією Лобачевського про перетин паралельних прямих у викривленому просторі. П'ятий постулат Евкліда про паралельні лінії, що ніколи не перетинаються, намагалися спростувати лише чотири математики дев'ятнадцятого століття: у Німеччині — Гаусс, в Україні — Швейкарт, у Росії — Лобачевський, в Угорщині — Больяї. Але перший злякався своїх висновків і заховав їх у стіл, праця другого про астральну геометрію не отримала розголосу і визнання, третього осміяли, а четвертий загинув на дуелі...

Світ легше сприймати в одній пласкій проєкції. Його багатовимірність може тільки пригнітити вразливі натури. У багатовимірному світі паралелі здатні переплітатися, заплутуватися, виробляти такі кульбіти, від яких... монетка місяця зривається з неба й відбувається той болючий рикошет. Коли світ лежить в одній площині, як на долоні — жити набагато простіше. Тоді все сказане не набуває іншого змісту, крім того, що є висловленим.

У багатовимірному світі — у всій його неосаяжності — слова втрачають усякий сенс,

вони — ніщо. І якщо Слово є Бог, це означає, що Слово є мовчання. Адже ніхто не чув Його голосу.

Так **ни** приблизно так міркувала Стефка, ніжачись у ванній. Останнім часом її відвідували ось такі різні й не дуже зрозумілі думки. Швидше за все, таким чином вона інтуїтивно шукала всередині себе той куточок, у якому не віддавався б той болючий рикошет. Так хвора людина безкінечно крутиться на ліжку, аби знайти положення, за якого не відчуватиме, як ниють її хворі органи. А Стефка відволікалася на ось такі міркування. Відчувши себе лінією на папері, вона чітко уявила поруч із собою всі інші лінії, які існували автономно. І їй страшенно закортіло змішати їх в одну купу, в клубок, усупереч усім законам евклідової геометрії.

Але паралелі могли перетнутися лише в ілюзорному світі. У тому, в якому жила собака-Стефка... І якась невідома їй Едіт Береш, від якої не залишилося жодної світлини, і та, що померла в квітах — Леда Ніжина, юна і вродлива.

Навпроти Будинку — через дорогу і трохи вбік — стоїть маленька каплиця. Мені туди не дійти. Я бачу її з вікна. Цього досить. Щоранку на подвір'я приходить висока черниця з полотняним мішечком. Вона стає посередині заасфальтованого майданчика і починає годувати голубів. Черниця висока, сухорлява. Коли вітер розвіває її вбрання, здається, що воно надягнуте на довгу безтілесну палицю. Вона дістає з мішечка пригорщу крихт і кидає собі під ноги. Спочатку це видовище розважало мене й навіть розчулювало, поки одного разу картина змінилася: я побачила чорну постать в оточенні тисячі сірих пацюків, що копирсаються біля її ніг і ось-ось почнуть дряпатися по ній угору — до блілого обличчя, щільно закритого чорною хустиною. Мене знудило. Я не люблю голубів. Чому, чому в мене така огида до цих тлустих круглогрудих істот? Коли в моїй голові виникають якісь запитання, я мимоволі відштовхуюся ногою від підлоги і злітаю на своїй гойдалці вгору, щоб струсонати як слід мозок. Отже, голуби... Голуби... «Голубка миру».

...Едіт Береш — двадцять із хвостиком, і вона вперше їде до Парижа, тому що Верховний необачно охрестив її «голубонькою миру»...

Щоправда, на «голубоньку» я зовсім не схожа! Але від Парижа не відмовилася. Хто ж відмовиться побувати на батьківщині своїх пра-пра-пращурів? На мені білий костюм із джерсі, який шили всім світом, керуючись модними закордонними журналами кінця 20-х — більш сучасних у кравчині та моїх подруг не знайшлося. Довга спідниця, довгий піджак, який має прикривати сідниці, розкішний широкий комір... І все одно, прискіпливо оглядаючи мою майже повністю задрапіровану фігуру, кравчиня Мотя незадоволено зітхає: «Ти занадто, як то кажуть, сексуальна... Це мені так не обійдеться...» Вона хвилюється. Ще б пак! На мене, тобто на результат її майстерності, дивитиметься Франція — батьківщина моди й вишуканості!

У моїй валізі лежить ще одне вечірнє вбрання — така собі сукня-монстр з важкого синього оксамиту. Сподіваюсь, одягти її мені не доведеться...

Аеропорт Орлі... Запах! Повітря просякнуте дивним запахом кави і чимось свіжо-солодким, скляні вітрини, за якими буяє різнобарв'я, гучний простір, звуки музики, шурхіт, гудіння ескалатора, чемні посмішки тих, хто зустрічає делегацію, вишукані букети, перевиті білими атласними стрічками, спалахи фотокамер. Мені цілують руку. Дехто затримує її у своїй

долоні на кілька секунд. Рука палає від тих поцілунків. Нас ведуть до великого авто.

За моєю спиною, крім режисера, оператора та сценариста — ще з десятків членів делегації. Усі вони з різних відомств, простіше — нахлібники і спостерігачі. Я ретельно проінструктована на предмет «можна-неможна». Виявляється, що з усього переліку до першого пункту входить: усміхатися. Це майже все. Мене привезли посміхатися! Із таким самим успіхом могли б узяти з собою механічну ляльку. За пару тижнів до вильоту мене вчили розпізнавати столові прибори та бокали для різних видів алкоголю (хоча, зрозуміло, пити мені не можна), користуватися щипцями для лобстера, робити щось на кшталт кніксену та проголошувати двійко-трійко фраз французькою.

Я тішилася з того! Відтепер я граю у свою велику гру і тішуся, спостерігаючи, як стараються мої вчителі. Французьку я знаю досконало, а те, що звикла до гранчака, зовсім не означає, що не знаю, в які бокали наливається брют.

Проте як аксіому запам'ятала слова батька, сказані ним за десять хвилин до того, як мама відчинила двері людям у військовій формі: «Стань такою, як усі! Інакше — смерть. Забудь усе, чому ми тебе вчили. Інакше —

смерть. Спробуй вижити. Ти сильна. Ти повинна вижити! Заради нас».

І це я знаю напевно. Тому й викривлюю простеньке «бон жур», викликаючи поблажливі посмішки нашого перекладача...

Краще б мені ніколи не бути в Парижі! Я бачу його — і не можу доторкнутися, я дихаю і захилинаюся смородом, що тхне від тих десяткох у штатському, незважаючи на божевільний запах акацій, парфумів та аромату, що впливає з кондитерських. Після прем'єри мене весь час фотографують для газет, підписуючи світлини: «голубонька миру».

На урочистому банкеті за сусіднім столиком журналісти безсоромно перемовляються поміж собою, кидають фразочки про те, що я зовсім не голубонька, а скоріше — «фатальне стерво з опущеними віями», що я — «сексі», що могла би затьмарити білявку Мерелін, що я «чиясь підстилка» і що... мій костюм...

О, я готова виголосити таку гнівну тираду, від якої здригнулися б стіни цієї розкішної зали! Але я чую голос батька: «Ти повинна вижити. Заради нас...» Я вже давно затирила: виживати набагато складніше, ніж жити.

Я звикла до складного.

Я хочу напиться.

Сусід, що сидить ліворуч, завбачливо наливає в мій бокал чергову порцію мінеральної води. Відчуваю, що мій шлунок скоро лусне.

Сусід праворуч тулиться до мого стегна всім своїм спітнілим від напруги тілом.

А я несподівано розумію, що мені начхати на цю колиску мистецтв. Я хочу додому, у свою вузьку й темну кімнату, котра колись була нашою вбиральнею, хочу в темряву, як збожеволілий од смачних запахів тарган, який несподівано вискочив на середину освітленої кухні й чекає, що на його голову зрушиться удар капця.

Із середини зали вугільно-вогняним поглядом на мене дивиться елегантна жінка років від сорока до п'ятдесяти. Вона сидить у колі розкутих людей, чиї богемні обличчя говорять про бурхливе життя. Жінка щось каже, вони відверто розглядають мене. Самими вустами режисер з іншого краю столу благоговійно шепоче до мене: «Жан Кокто... Коко Шанель... Артур Міллер...»

У жінки тонкі, гарно окреслені вуста, виразні темні очі. Погляд трохи єхидний і неймовірно гострий. На ній вузька чорна сукня, кілька низок перлів на шиї. Від її погляду моє «голуб'яче» джерсі починає тихо і впевнено здушувати тіло...

Я більше не можу терпіти цього погляду! Мені здається, що вона знає про мене все — про вбогу комору, про брязкіт замків посеред ночі, про спів у ресторані й постіль, у якій я в шістнадцять років перетворилася на «велику

актрису», і про те, що я нею стала, незважаючи на цих десяткох монстрів у штатському, котрі не пускають мене до туалету. Я так само прямо дивлюся на неї. І несподівано помічаю в її очах шалене, ні з чим не зрівнянне... співчуття.

Я смикаюся, хочу вийти, я більше не можу сидіти серед цих людей.

— Ви куди? — питає сусід із лівого боку і лагідно кладе свою солону долоньку на мое зап'ястя.

«Хто ти такий?! — хочеться крикнути мені. — Ці люди дивляться на мене, а не на тебе! Це мої фотографії заповнили перші шпальти газет! Тут розпоряджаюсь я. І я хочу...» О, що я зараз йому відповім!

— Посцяти!!! — ядучо-ніжним голосом сичу я, зберігаючи на обличчі «голуб'ячу» посмішку, якої мене навчили. З його рота випадає устриця, щоки червоніють, він хапає повітря ротом. Ще б пак! Він озирається довкола, ніби мене почув увесь зал. Йому нема чого відповісти, він впадає в транс.

Я підводжуся й іду через всю залу до вбиральні. Я знаю, що як тільки він отямиться — піде за мною й чекатиме в холі. Але ці дві—три хвилини свободи, поки я прямую крізь захоплені погляди і клацання фотоапаратів — вони мої.

Що б я нині розповіла цікавим журналістам, якби хотіла того? Можливо, якщо б мені

налили п'ятдесят грамів «Мартелю», моя розповідь звучала б так (хоча не поручусь, який відсоток у ній був би правдою... Зрештою, нині це не має жодного значення):

— Під час урочистого банкету на честь радянських та французьких митців я зайшла до розкішної вбиральні ресторану «Метрополь». Треба було поправити зачіску, напудрити носика й поновити аромат парфумів вітчизняного виробництва «Червона Москва». Були колись такі парфуми в червоній коробочці... Коли носика було припудрено, а советські парфуми розповсюдили по цій колиці капіталізму свій патріотичний дух, до вбиральні ввійшла сама Коко Шанель. Дивлячись на мене, вона посміхнулася. Гадаю, що в ту мить їй дуже закортіло затиснути свої тонкі нервові ніздрі обома руками... «У вас занадто сумні очі... Треба радіти життю в будь-якому випадку... Навіть у такому жахливому костюмі!» — раптом сказала вона по-французькому. Мабуть, їй не спало на думку, що молода пролетарська актриса може зрозуміти її слова. Вона промовила це із приязною, світською й трохи знущальною посмішкою. Якби я її не зрозуміла, могла б припустити, що відома кутюр'є сказала кілька приємних слів про прем'єру нашого фільму, який щойно подивилася в кінозалі. Данина ввічливості! «Чим

вам не подобається моє вбрання?!» — з низин свого максималізму огризнулася я.

«Приходьте завтра в мій салон на рю Карбон — підберемо щось гідне вашої краси», — не виказавши ніякого здивування, сказала мадам Коко. Я почервоніла. Як я могла пояснити, що єдине, що можу зробити в цьому місті, — ось так вийти до туалету. Але ця жінка мала дивовижну здатність розуміти все те, що існувало поза словами. «Вибачте, — сказала вона, — я щось чула про ваш поліційний режим...» А тепер нашороште ваші вушка, панове журналісти! Адже далі було найцікавіше. Коко витягла зі свого ридикюльчика... ножиці. Багато років по тому я дізналася, що вона завжди носила із собою знаряддя своєї праці. «Стій спокійно, дівчинко, зараз зробимо з тебе справжню паризьку кралечку! — сказала вона і легкими рухами, під час яких я чула, як мелодійно брязкають браслети на її руках... вкоротила мою спідницю майже до колін, так само вчинила із масивними полами піджака, а потім охайним напівколом зрізала задушливий комір. Роботу завершила голка, якою Коко на живу нитку й дуже майстерно підшила краї. Цей сон тривав хвилин зо двадцять. Я заніміла.

Коко підвела мене до великого люстра. «Геть усе штучне! — сказала вона, прискіпливо

розглядаючи плід своєї праці. — Природність та елегантність. Затям: природність і елегантність. Завжди і всюди!»

...Так воно й було, якщо пам'ять мене не зраджує. Ми вийшли з вбиральні разом — Коко розуміла, що на мене чекають неприємності й поквапилася залагодити справу з моїм наглядачем. Нас оточили репортери, й Коко продемонструвала моє нове вбрання, а наші хлопчики в строгих костюмах уже нічого не могли вдіяти. Тільки розгублено посміхалися. Наступного дня Коко вдалося повести мене в «Куполь»... Більше ми ніколи не бачились.

Після 53-го — здається, близько шістдесятого року — вона написала мені листа. Тоді їй було сімдесят сім, і вона якимось дивом дізналася, що я реабілітована.

Розділ дев'ятий
Стефка. Справжнє яйце

«...Я хочу жити у світі справжніх чоловіків і жінок! Швидше за все, це означає — «у снігах Кіліманджаро, де лежить мертвий леопард», тобто — ніде. У белетристиці, серед героїв Хемінгуея, які здатні вільно спілкуватися про все на світі, дивлячись один одному в очі. Не зацькованих, не закомплексованих, здатних на вчинки — не заради ефектного жесту, захвату публіки чи винагороди — а тільки тому, що їм принизливо жити інакше. У такому світі не було б зраджених і скривджених, озлоблених, брехливих, розчарованих. Тому, що їхні думки й бажання збігалися б зі словами і вчинками, а не лягали в потаємні закутки душі важким камінням. Це був би світ справжньої свободи...»

Тепер Стефці було досить легко підхопитися з ліжка о четвертій, ба навіть о третій годині ранку (чи ця година вважалася нічною?). Вона не уявляла, як могла спати до дев'ятої або навіть до одинадцятої. Прокидалася так легко, ніби зовсім не спала, ніби вечірні думки плавно перетікали у вранішні й були такими цікавими, що не можна було марнувати жодної хвилини дорогоцінного часу. Вона пила каву майже в темряві, дивилася, як за вікном бліді зірки повільно тануть у річці полуничного мо-

лока, котра розлогими уривчастими хвилями накочується на темне небо. Ніхто й ніколи не змусив би Стефку висунути носа на вулицю раніше, ніж з'явиться сонце! Тепер вона виходила о п'ятій без жодного жалю за теплим ліжком. А сьогодні ще раніше, адже треба було заскочити до найближчої хати у передмісті й купити свіже яйце для Альфреда Вікторовича. А ще вона хотіла особисто вибрати ту доле-носну курку — бажано білу в чорну цяточку (або навпаки) — «курочку Рябу», прародительку Всесвіту.

Автобус у таку вранішню годину був майже порожній. Вона проїхала свою зупинку — повз Будинок — і вийшла на кінцевій. Розгледілась. Обабіч вулиці в тумані стояли будинки. У який зайти? Краще в перший. Адже якщо доведеться ходити сюди щоранку, треба, щоб це була найближча хата. Поміркувавши таким чином, Стефка вирішила зайти в ту, що височіла над парканом навпроти зупинки. Передмістя ще дрімало чи вдавало, що спить. Стефка стала навшпиньки й зазирнула всередину подвір'я. Будинок був великий, але давньої конструкції — не котедж, не вілла, які заповнили це передмістя. Звичайна побілена сільська хата, охайне подвір'я, телевізійна тарілка-антена на даху. Як потрапити в середину? Щойно Стефка про це подумала, як у будинку увімкнулося світло, клацнула клямка, й на поріг вийшла

жінка років шістдесяти, закутана в довгу пухову хустку. З-під байкового халата в квітках виглядали краї нічної сорочки. Вона швидко пішла до хвіртки, ніби давно чекала на Стефку. Але помітивши її, жінка розчаровано запитала:

— Ви з автобуса?

— Так.

Жінка оглянула порожню вулицю. Вона чекала на когось іншого.

— Щось шукаєте? — знову запитала жінка.

Стефка виклала їй суть своєї невідкладної справи.

— Тільки й того! — сказала жінка. — Заходьте, зараз підемо до курятника. Буде вам свіженьке яєчко.

Вона відчинила хвіртку й ще раз кинула розпачливий погляд на вулицю, у кінці якої згортався клубком туман.

— Постійте, зараз винесу, — сказала жінка, нахилиючись, щоби увійти в низенький сарайчик.

— Чи можна мені подивитися на курку? — запитала Стефка.

— Там темно. Та й одяг забрудните. І що ж на ту курку дивитися — звичайна собі ряба.

— Біла в чорну цятку? — з надією промовила Стефка.

— У мене вони всі такі. А що, це має якесь значення?

Не очікуючи на відповідь, жінка зайшла до курятника. Звідти почулося незадоволене квоктання.

— Ось вам свіже, — сказала жінка, протягуючи Стефці яйце. Воно було теплим.

— Скільки я винна? — запитала Стефка.

— Хіба я знаю... Якщо дасте копійок п'ятдесят...

Стефка обережно загорнула яйце в хустинку.

— Я приходитиму щоранку, добре?

— Та приходьте. Мені вистачить. Я все одно не торгую.

Жінка провела Стефку до паркану й ще раз подивилася на зупинку.

— Ви на когось чекали? — не втрималася Стефка.

— Я завжди чекаю, — зітхнула хазяйка і, вже відчинивши перед нею хвіртку, своєю чергою запитала: — А вам для чого одне яйце? Купіть у мого сусіда десяток — він продасть.

— Ні, дякую. Мені потрібне лише одне. Але — щоранку.

— Добре. Приходьте ще.

Стефка дивилася, як вона йде до дверей своєї хати, притримуючи на грудях пухнасту хустку — в капцях на босу ногу, в нічній сорочці, в квітчастому халаті... Ще одна паралель...

Стефка пішла до роботи пішки, трасу оточували високі сосни, повітря було, як вода, настояна на хвої. До Будинку вона дісталася хвилину за п'ятнадцять і, швидко переодягнувшись, одразу пішла до кімнати Альфреда Вікторовича. Трохи постояла в коридорі перед вікном, розглядаючи яйце. Воно вже не було теплим. Воно лежало на її долоні й було таким сліпучо-білим, немов усередині нього горів ліхтарик.

Стефка раптом згадала інше яйце, котре її вразило й викликало безліч асоціацій. Це було під час її подорожі до Прибалтики. В одній старовинній фортеці під Таллінном на кам'яному підвіконні вузької й глибокої бійниці вона несподівано побачила маленьке пташине яйце. Відставши від екскурсійної групи, Стефка довго розглядала його, не наважуючись доторкнутися. Воно було майже круглим, але найбільше, що привернуло увагу — з одного боку на його гладкій поверхні червонів кров'яний штрих... Стефка доторкнулася до нього пальцем і відчула тепло, навіть — жар. Чому воно опинилося в такому незручному місці, на пласкому холодному камінні? Що змусило пташку ось так викинути його з себе посеред підвіконня? Можливо, вона, господарка цих лісів, злякалася галасу, який зчинили туристи?

Ця картина надовго закарбувалася в пам'яті, як поєднання протилежностей: холодні середньовічні мури, що непохитно стояли тут кілька віків, і маленьке закривавлене яйце.

Різниця між цими двома величинами полягала в тому, що в останньому билосся серце. Але Стефка знала, що за годину чи дві фортеця і яйце будуть варті одне одного: в кожному згорнеться клубочком своя примара...

Стефка ще мить міркувала, чи треба підігріти яйце у воді, як вона робила раніше з іншими. Але вирішила — не варто, й рішуче постукала в двері Пергюнта. Отримавши дозвіл, увійшла. Старий, як завжди, підхопився їй на зустріч.

— Ваше яйце! — як завжди, оголосила свій «вихід» Стефка. Це було щоранкове дежа вю. Стефка знала, що зараз, як і вчора, старигань заспіває уривок з якоїсь арії й побіжить розглядати свою здобич до вікна, потім закине полу халата на плече й добре поставленим голосом почне розповідати про символічне значення свого вранішнього трунку, а Стефка знову нервово поглядатиме на годинник...

Але трапилось інше. Альфред Вікторович (як завше, він щось прокукурікав — здається, з «Фігаро») і звичним жестом зняв з її долоньки яйце.

— Голубонько, знесла таки... — почав він і раптом ця коронна фраза ніби застрягла йому

в горлі. Альфред Вікторович важко опустився на край свого розстеленого ліжка й низько схилив голову над своєю долонею. Стефка злякалася, що у старого серцевий напад, і вже схопилася бігти за медсестрою. Але Альфред нарешті звів на неї очі, й Стефка з жахом побачила, що він... плаче. А жах (чи швидше якесь неприємне лоскотання, що раптовою хвилькою здійнялося десь у шлунку) виник тому, що на якусь мить крізь риси вісімдесятирічного старого проглянуло обличчя хлопчика — такого, яким Пергюнт був тоді, коли йому несподівано купували на ярмарку великого півника-льодяника. Час відмотався навспак і знову став на своє місце. Перед Стефкою сидів старий чоловік, по щоках якого текли каламутні сльози, залишаючи в борознах обличчя вологі джерельця.

Стефка присіла поруч на край ліжка.

— Що з вами, Альфреде Вікторовичу?

— Воно.... с-с-справжнє... — здушеним голосом просичав той.

Стефці закортіло провалитися крізь землю! Вона мовчала.

Пергюнт нарешті заспокоївся і поглянув на неї.

— Не соромся, дитинко, — сказав він, — і вибач старому за цю хвилину слабкості! Розумієш... Якби ти могла це зрозуміти, відчути... Ви — молоді. Вам, мабуть, не до цього... Йди

собі, голубонько, я ж знаю, скільки в тебе справ. Мабуть, не весело поратися зі старими...

— Ну що ви, Альфреде Вікторовичу, — Стефка поклала руку на його зап'ястя. — У мене є час. Це ви мені вибачте. Я не думала, що ви так знаєтеся на... на цих клятих яйцях...

Альфред Вікторович засміявся. І знову набув свого звичного вигляду.

— Ще б пак! Усе своє творче життя — а я на сцені з дев'ятнадцяти років! — щоранку я випивав найсвіжіше яєчко. Я навіть міг сказати, яка курка — чорна, біла чи руда — його знесла! А все через мого акомпаніатора. Ми працювали разом від кінця п'ятдесятих... Він був старшим за мене, його родина загинула під час війни, і він опікувався мною, як сином. Я так само був один. Я ж — вихованець Макаренка, безпритульник... Хоч де б ми гастролювали, Карл Михайлович Швейдер, або, як я його називав жартома — татусь Карло, вставляв удосвіта й вирушав на пошуки свіжого яєчка. А ми ж їздили всюди! Відень, Гаага, Варшава... Уявіть собі, де в Празі чи Нюрнберзі можна було його дістати?! А він діставав! У нього була свята переконаність, що регулярне вживання цього продукту добре впливає на голос. Як я ненавидів пити цю бридоту! Часом грішив: пуляв яйцем у стіну! І татусь Карло вирушав за наступним... Згодом він привчив мене до цього ритуалу через гру: я мав угадати колір

курки. А вже потім я сам відчув смак справжнього яйця, знесеного вранці. От така ця історія... Останні роки я жив разом із ним у його квартирі — свою залишив дітям. Я доглядав за ним, як міг. Але не здатен був відучити від звички рано-вранці вирушати на ринок. Він був уже зовсім хворий і старий. Під час одного з таких походів, для яких він збирав докупити всі свої сили, мій старий друг помер просто на вулиці. Але, уявіть, упав, тримаючи яйце в руці — воно не розбилося... Сентиментальна історія, чи не так, дівчинко? Старі люди завжди сентиментальні, не зважайте. Я тут уже десятий рік. І всі ці роки мені приносять не те... Я вже думав, що ніколи, ніколи не відчую смак своєї юності, молодості. Ти повернула мені все це. Бодай на хвилину...

— Так буде завжди, — твердо сказала Стефка.

За дверима Ольги Яківни Сніжко пролунав ледь чутний сміх, зарипів паркет. Отже, вона вже встала, подумала Стефка, котрій не терпілося побачити стару актрису. Нині Стефка бачила її інакше — в ореолі якоїсь таємниці. Власне, тепер вона не могла сприймати жодного мешканця Будинку в тій площині, у якій вони існували для неї досі. За кожним тягнувся шлейф неабияких спогадів.

Стефка тихо прочинила двері й зазирнула в шпаринку. Ольга Яківна стояла посеред кімнати в накинутому на плечі прозорому шалику, поводила у повітрі руками й щось шепотіла, ніби читала якийсь монолог. Стефці стало ніяково.

— Все, йдіть... — нарешті голосніше промовила Оля-Офелія. — Досить, мої любі. Досить...

Стефка рішуче постукала й одразу прочинила двері. Ольга Яківна хутко опустила руки й сором'язливо заусміхалася до Стефки.

— Ви так раненько сьогодні... — долаючи неприємне відчуття, сказала та, підходячи до старої й допомагаючи їй дошкандибати до туалетного столика. — Яку зачіску робитимемо сьогодні? Принести водички? Де ваші пігу-

лочки? Зараз зробимо тут порядок і будемо наводити красу...

Стефка посадила Олю-Офелію на стілець і заходилася прибирати ліжко. Цікавість розпирала її. Тому, впоравшись із простирадлом та ковдрою, Стефка зупинилася перед актрисою і, набравши в груди побільше повітря, рішуче сказала:

— Ольго Яківно, я подивилася в енциклопедії... Чому ви казали, що Леда Ніжина померла? Це ж ваше сценічне ім'я!

Старенька здригнулася, ніби на неї повіяв крижаний вітер.

— Леда померла. Померла у квітах. Задихнулася в білих лілеях...

Стефка зрозуміла, що більше нічого не доб'ється, що стара зовсім втратила відчуття реальності.

— Ці лілеї їй надсилали після кожної вистави, — несподівано продовжила стара. — Після кожного концерту й кожної зйомки. Приходив розсильний, заносив букет, змушував розписатися у квитанції й мовчки йшов. Говорив лише, що це квіти від інкогніто. Спочатку Леда думала, що це розважається якийсь посол або аташе — вони полюбляли впадати за гарненькими актрисами. Але потім Леда вирахувала: квіти почали приносити після того, як у Леди з'явився... Лебідь...

Отакої! Стефка ледве стрималася від усмішки, пригадавши: «Лебідь і Леда... У цьому словосполученні вчувається щось непристойне, вам не здається?..»

— Лебідь? — перепитала вона.

— Так, так — Лебідь, — слухняно закивала головою Оля-Офелія і вказала пальцем на стіну з фотографіями. — Ось він, Лебідь... Так його називали тільки свої. І Леда. Так їх називали потім, коли вони стали парою...

Стефка згорала від цікавості. Вона сіла навпроти Ольги Яківни на килимок й дивилася на неї широко розкритими очима:

— Ольго Яківно, розкажіть мені про Леду Ніжину!

Вона зрозуміла, що треба говорити про актрису в третій особі, щоб, не приведи Господи, не злякати, не потривожити хворобливу уяву старенької.

— Леда була гарненька, — зітхнула Ольга Яківна.

— Ви мені це говорили... А що далі?

— Далі? — розгублено перепитала Оля-Офелія. — О, ви не уявляєте, як це все відбувалося. Ви нині зовсім інші, ви прагматичніші, ви не знаєте, що воно таке — падати в безодню. Скільки пристрасних кохань, до безтями, до думки про самогубство... Що ви можете про це знати?! Люди мистецтва це завжди — безодня.

Стефка презирливо скривила губи. «Дурепа, збожеволіла коза! Від твоїх слів мені хочеться блювати! Ці слова я вже чула! О, Господи, нічого не змінилося в цьому затраханому від початку ось такими намаханими кобітами світі!» Але Стефка промовчала. Вона не могла такого сказати жінці похилого віку. Стефка була чемною й знала своє місце. І тому продовжувала уважно слухати.

— Леда і Лебідь були двома безоднями. Леда грала у всіх його виставах. А він випалював її очима з першого ряду... Але — от прикрість! — у нього була жінка. Дружина. Була давно, хоч всі вони були тоді молоді. Надто молоді, щоб за ними міг приїхати «чорний ворон». Лебідь боявся «чорного ворона»!

Стефці набридло чути метафори, вона перебила стару:

— Тобто ваш Лебідь був одружений?

— Леда бачила її... Але ніколи не наближалася. О, та друга була красива! Дуже вродлива жінка. Леда навіть плакала ночами, коли лишалася сама. Та, інша, вродливіша, сильніша за Леду! Але суть не в тому. Леда була гарненька і світла. Леда була небесною безоднею, а та, інша... Це була прірва! Коли Леда вперше побачила її в театрі, на сцені — Леді одразу ж закортіло вмерти. О, вона не думала, що від такої жінки можна тікати — бодай до Леди... Вона була не тільки гарна. Леда дізналася від

свого батька, що вона — донька ворога народу. Нашого народу! Отже, вона страждала. Була ще й мученицею. Леда не вмiла страждати — Леда була світла й тиха. У Леди було все: дім, батьки, ролі. А та була з іншого виміру — зі страшного світу, в якому немає теплої води в душі... У Леди був Лебідь. Але... але... Леда ніколи не знала напевно, чи належить він тільки їй. Це було так боляче. Та почуття були вищі за Леду! Він приходив, він крав час у тої, гарнішої, щоби цілувати Леду, шепотіти їй на вушко, що тільки вона є його великим і справжнім коханням... Леда так любила його! Леді хотілося бути для нього безоднею, повітрям, їжею, теплою водою...

Стефка дивилася на Ольгу Яківну з неприхованим роздратуванням. Те, що вона встигла зрозуміти зі старечого туркотіння, обурювало її. Вона уявляла цю білявку — та, власне, що уявляти? — ось вона, кокетуючи, посміхається зі стіни — у хутрі, у вуальці, з рівними, ніби у пластмасової ляльки, кільцями холодної завивки на скронях, із вустами, вимальованими бантиком. У таких (Стефка знала це з власного досвіду!) все міститься нижче пупка і все називається тільки за високим штилем: безодня, прірва, пристрасть, «вище за мої сили», «любов-смерть» та інші охкання-ахкання. А насправді: прийшов

якийсь відомий супер-стар Лебідь (це ж треба так обізвати людину!), і Леда розкинула ніжки! Ха! Яка алітерація: ніжна Леда Ніжина розкинула ніжки! Стефка несподівано розреготалася. Ольга Яківна затулила обличчя руками, захищаючись від цього сміху, немов од удару...

— Заради Бога, Ольга Яківно, пробачте, — поквапилася сказати Стефка. — Це я — про своє...

Але очі старої вже були на мокрому місці. «Що ж це я сьогодні всіх змушую плакати?» — докоряла собі Стефка.

— Ви чуєте мене, Ольго Яківно? Я не з вас сміялася. Це у мене — нервово... Розповідайте далі. Ваша розповідь дуже цікава.

— Далі? А далі Леда Ніжина померла. У квітах. — Вперто вимовила стара і стулила уста.

Розділ одинадцятий

Фотель пані Поліни

— Печальні молоді жінки нікому не потрібні. Треба посміхатися!

Це пролунало так несподівано, що Стефка ледь не впустила з рук кухоль, із якого поливала фікус, що стояв на підвіконні у пані Поліни.

— Останнім часом ви ходите якась... замкнута. Це вам не личить. У вас відкрите дитяче обличчя, і маска скорботи йому зовсім не пасує...

Добре, що вона заговорила першою. Стефці видалася чудова нагода запропонувати свої послуги щодо лагодження крісла. Вона дістала з кишені свого синього робочого халата широкий скотч.

— Пані Поліно, дозвольте? — сказала, показуючи на зазубрини і тріщини на бильцях та ніжках фотеля. — Сідайте поки що на ліжко, я обмотаю крісло, бо воно скоро розвалиться. Ви можете впасти, забитись... А так ще потримається.

— Навіщо? — усміхнулася стара. — Ми розсиплемося разом. Є у мене така надія...

— Ну, що ви! У вас нормальний тиск, ясний розум... — почала умовляти Стефка. — Вам просто треба виходити на повітря. Якщо хочете, я допоможу вам спускатись униз, у двір.

— Щоб повзати по ньому разом із цими старими потворами?! Дзуськи! Краще справді — зробіть щось із кріслом.

Стефка допомогла їй перебраться на ліжко і заходилася перебинтовувати фотель прозорою клейкою стрічкою. Пані Поліна прискіпливо спостерігала за її рухами.

— Так от... — раптом сказала вона, немов продовжуючи бесіду, що складалася в її голові. — Ви ходите печальна. Я ніколи не визнавала подібного виразу обличчя! На вас усе-таки воду не возять і не змушують пиляти дрова на морозі. Ви не в Джеккагані, не в Каргополі, не в Шелуті й не у Вятлазі!

Незрозумілі географічні назви так і сипалися з її вузьких іронічних вуст.

— Ви там гастролювали? — запитала Стефка.

— О, як я там гастролювала! — засміялася пані Поліна. — Чотири роки безперервних гастролей — і все на свіжому повітрі, посеред пустелі чи лісу. Дуже корисно для здоров'я, я вам скажу... Особливо, коли спочатку змушуєш себе посміхатися, а потім звикаєш і смієшся. Смієшся над собою. Спробуйте! Ну?

Стефка слухняно розтягнула уста.

— Вже краще! — похвалила пані Поліна. — Але ще треба тренуватися. І зрозумійте: життя дуже коротке. Це я вам кажу попри свій вік. А ще — воно досить просте, незважаючи на

всю поверхову складність. Ми самі його ускладнюємо. А знаєте чим?

— Чим? — Стефці раптом стало так цікаво слухати, стару, ніби вона очікувала почути від неї таємницю рецептів на всі випадки життя.

— Тим, що проектуємо свої думки і почуття на думки й почуття ближнього. Особливо це небезпечно, коли людина живе на високих обертах. А я гадаю, це якраз ваш випадок! — Хитро підморгнула стара.

Стефка закінчила лікувати фотель і відчайдушно раділа цьому незбагненному факту: пані Поліна заговорила.

— Коли — сто років тому! — через різні політичні обставини я розлучилася зі своїм чоловіком (тут пані Поліна кивнула на стіну зі світлинами й було не зрозуміло, на котру з трьох), аби врятувати його життя і свободу — я була впевнена, що він неймовірно страждає. Сидячи в карцері без води та їжі, без спідньої білизни, із завошивленим брудним волоссям і розбитими губами — про що, ви гадаєте, я думала?! Не повірите: тільки про те, як йому боляче, як тяжко без мене, як самотньо і холодно посеред тієї лютої зими... Ха! Якби я знала, що в цей час він ходить на вистави в білому велюровому капелюсі, який купив одразу після мого арешту (бо ми планували цю покупку разом!), п'є шампанське в «Націоналі» і читає одній театральній субретці уривки зі своєї нової

п'єси... Я не хочу грішити, стверджуючи, що він не мучився. Проте в кожного своя міра страждань, свій поріг болю. І не треба перебільшувати, проектувати! Я повторюю: життя коротке. Ви скоро це зрозумієте. Він, мій коханий, зрозумів це раніше за мене — і майже одразу одружився на тій субретці. Все просто...

Стефку несподівано пронизав ще не досить вимальований у свідомості, але доволі виразний здогад. Але як про нього сказати старій актрисі? Як запитати? Чи варто робити це зараз? Вона вже зрозуміла, що ця розповідь — лише початок історії, котра розпочалась із затертої фотокартки на стіні кімнати пані Поліни.

— Ось, готове ваше крісло, — після паузи вимовила Стефка. — Вигляд, щоправда, не дуже, але тепер не розвалиться! І не буде вас дряпати.

Вона допомогла старенькій переміститися на її звичне місце. Вона тримала актрису за руку і відчувала пергаментну тонкість шкіри під своїми пальцями. Їй несподівано закортіло поцілувати цю руку. Проте це щонайменше мало б досить дивний вигляд, і Стефка стримала свій порух. Але хотілося зробити для цієї вишуканої старої дами щось приємне.

— Пані Поліно, можливо, вам тут чогось бракує? Хочете, я привезу вам що-небудь?

Нову книжку, речі, щось смачне. Скажіть тільки — що?

— Гм... — Актриса замислилась і надовго відвернулася до вікна.

— Я ніколи ні в кого нічого не просила...

Ніколи...

Нікого...

Нічого...

Це прозвучало, ніби якийсь в'язничний лозунг, як замовляння. Стефці стало сумно. Помітивши це, пані Поліна додала:

— Ну, добре. Вибачте. Просто ви все одно цього не зробите!

— Зроблю! — вперто й навіть ображено вимовила Стефка. Ще б пак! Домовилася ж вона про свіже щоранкове яйце для Альфреда Вікторовича.

— А ви упертюх! Гаразд. Я хочу... люльку, вишневий тютюн і трохи пристойної кави. Хіба ви в цьому тямите?

— Побачимо! — весело сказала Стефка.

Стара актриса задоволено гойднулася в кріслі.

Стефка йшла від неї з легким серцем. Вона вже знала напевно, що перед нею — та актриса, з «Енциклопедії радянського кіно». Едіт Береш, від якої не збереглося жодної світлини...

Хазяйка рябих курок сказала так: якщо прийдеш рано, відчиняй хвіртку сама (вона показала, в яку шпарину паркану треба просунути руку, аби повернути клямку) і заходь до курятника. Вона лягала пізно, поки не передивиться по телевізору всі серіали — і цінувала кожну хвилину вранішнього відпочинку. Стефці так було навіть простіше. Принаймні обходилося без зайвих балачок. Вона приїздила до хати вже тричі, залишала копійки на підвіконні, вибирала те яйце, яке їй найбільше подобалося, і продовжувала радувати Альфреда Вікторовича.

Цього ранку в неї була досить важка сумка. Вона несла електричні кавомолку та чайник, гарненьку філіжанку, загорнуту в хустинку, кілька пачок кави, люльку (тендітну, жіночу — в елегантній дерев'яній скриньці), вишневий тютюн і теплий плед, яким вирішила застелити сидіння крісла-гойдалки. Плед, чайник і кавомолку вона взяла свої, за люлькою та тютюном довелося побігати містом. Вона пишалася своєю ношею. Залишалось тільки взяти яйце.

Стефка просунула руку крізь щілину, намацала клямку і, відкинувши її, увійшла на подвір'я.

З неба зривався ледь помітний сніг. Він танув у повітрі, але вже відчувалася зима, хоча дерева ще не хотіли скидати свого різнобарвного вбрання. Стефка відсунула від дверцят курятника велику цеглину й увійшла досередини. Відчувши протяг, кури перелякано заквакали. «Зараз, зараз... Не бійтеся...», — прошепотіла Стефка, намагаючись в сухому снінці яйце. Черево курки було тепле і не дуже приємне на дотик.

Стефка, пригнувшись, вилізла з вузького приміщення і почала струшувати з голови пір'я. Не одразу помітила, що перед нею виросла чиясь постать.

Чоловік років тридцяти стояв зовсім близько і дивився на неї. А потім впевненим рухом скинув з її плечей залишки пуху.

— Крадете? — весело запитав він. — Щось не схоже... Та й здобич малувата...

Стефка презирливо оглянула його шкіряну куртку з багатьма металевими заклепками — теж мені, презрілий рокер! — і стелала плечима:

— Мені вистачить!

— Це якось недобре, — сказав він, — ви їсте, як Дюймовочка. Заходьте до хати, я вас чимось нагодую.

У його очах світилася усмішка.

— О, вибачте, — здогадалася Стефка, — ви, мабуть, той, на кого баба Ганя чекала.

— Це моя мама, — виправив він, — було багато справ у місті. От і не приїжджав останні тижні. А вона завжди хвилюється. Ну, що — пішли снідати?

— Ні, дякую, мені на роботу!

— А-а... То ви тут у справах, — сказав він, вказуючи очима на Стефчину здобич. — Мабуть, збираєтеся ворожити?

— Ні. Це для одного мого друга. Розумієте, є такі люди, яким конче необхідно випивати зранку одне найсвіжіше яйце.

— Бридота! — поморщився він, — мама в дитинстві мене теж змушувала до цього. Але збивала яйце з цукром — гоголь-моголь називається. Жах! Я й досі ненавиджу цю страву. А ваш товариш, мабуть, збоченець?!

— Ні. Це старенький дідусь, колишній співак. Зрозуміло?

— Тепер зрозуміло. Я навіть здогадуюся, де ви працюєте — у тій богадільні, що за дві зупинки звідси. Так?

— Це не богадільня. Це санаторій для самотніх акторів, — гордо сказала Стефка. — Там є досить цікаві люди. Принаймні цікавіші за нас із вами.

— Звідки вам відомо, що я такий нецікавий?

— Бачу...

— Прикро.

— Байдуже. Мені вже час. — Стефка, понишгавши у кишені, знайшла п'ятдесят копій-

йок, поклала їх на підвіконня і підхопила на плече свою сумку. — На все добре!

Він дивився їй услід, а потім рішуче наздогнав:

— Слухайте, зараз усе одно рано — не хочу будити матусю. Я вас проведу. Давайте сумку!

— Воля ваша! — Стефка віддала сумку і прискорила ходу.

Вони пішли трасою поміж сосен, котрі розхитувалися і скрипіли в цілковитій вранішній тиші.

— Скоро зима... — нерішуче сказав він, аби лише не мовчати.

— Так. А після зими буде весна. Потім — літо. Чудова погода...

— Добре, — сказав він, — я вас розумію. Не хочете зі мною говорити — я не наполягаю. Ітимемо мовчки. Двоє нецікавих людей — нецікавим ранком у нецікавому лісі...

— Добрий початок для нової казки якогонебудь сучасного Льюїса Керрола — «Пригоди Аліси в Нецікавому Лісі». Навіть у риму вийшло!

— Тож вас звать Аліса?

— Ще чого бракувало! — Вона на мить зупинилася, подивилася на нього й вирішила назватися: — Стефанія. А ви?

— Едуард.

— О, Господи, — скривилася вона, — яке жахливе ім'я!

— Згоден, — з награним сумом сказав він, — але воно було модним, коли я народився... Батьківська помилка. Вони ж мене не питали...

— Є вихід, — усміхнулася Стефка, — нехай вас називають скорочено — Ед. У цьому вчувається щось жорстке. Принаймні пасує до вашої куртки.

— Нехай буде так. Називайте мене Едом, якщо ваша ласка.

— Ну, стосовно мене, то я бачу вас уперше і востаннє. Тож для мене немає жодної різниці.

— Не зарікайтесь, — сказав він, — а може, я кину все і почну постачати ці яйця у ваш санаторій для престарілих, щоб усі могли радіти життю. А ви збиватимете особливо вередливим гоголь-моголь!

Вони разом засміялися.

— У вас що — так погано з роботою? — поцікавилася Стефка.

— Хіба у вас краще? Судячи з усього, вам доводиться не солодко.

— У мене все гаразд. Я влітку вступатиму до театрального. Тому тут і працюю.

— Які ілюзії! Сподіваєтеся на протекцію?

Стефка образилася. Відверто кажучи, на це вона давно вже не розраховувала і не замислювалася, що змушує її їздити в таку далечінь.

— Ні. Просто... мені їх... шкода.

Вона вимовила це вперше і навіть сама здивувалася такій незвичній думці. Адже саме

так — шкода! Як тільки вона вимовила це вголос — усе стало на свої місця. І її прокидання о четвертій ранку, і нудотна дорога до метро, а потім в автобусі, і горшки, і різні смішні заходи в актовій залі з кумедною старечою самодіяльністю чи вичавленим із закостенілих нутрощів Завідувача культмасового сектора сценарієм капусника... Як просто! Стефка сама здивувалася тому, як легко і невимушено сформулювалося її незрозуміле для подруг і знайомих заняття. Навіть сльози навернулися...

— Яка ви дивна... — вимовив супутник, помітивши це. — Зараз нікому нікого не шкода. До цього приходиш через втрати...

— А ви прийшли?

Цього разу надовго замовк він. Десь далеко в лісі застукав дятел. Незважаючи на морозне повітря, в глибині починали перегукуватися пташки.

— Одне з двох: або ми говоримо, як випадкові подорожні в нічному потязі, — сказав він, — або... залишимо все на потім. Якщо ви, звісно, не проти.

— Нічого не буде... — покрутила головою Стефка. — А головним чином того, що відкладається на потім. Тому, до речі, я ходжу до вашої мами...

— Ви маєте рацію. Мої втрати, порівняно з втратами ваших підопічних, мабуть, мізерні.

Я вже все перетравив. От тільки матуся ніяк не заспокоїться.

— Що ж трапилось?

— Звичайна історія. Дружина поїхала до Італії і там вдало вийшла заміж. Я за неї радий.

Стефка зупинилася і засміялася так голосно, що дятел припинив свої нав'язливі вправи. Вона непристойно реготала, навіть зігнулася навпіл від цього раптового нападу сміху. Йому навіть здалося, що вона готова власти на зів'ялу жовту траву й качатися по ній. Ед розгублено спостерігав цю дивну реакцію. Нарешті вона заспокоїлася і ще здушеним від сміху голосом сказала:

— Ради Бога... Вибачте...

— Та нічого, будь ласка. Це й справді смішно. Я сам сміявся...

— Справа не в тому. Хочете, я зроблю, щоб і ви посміялися? Просто мій чоловік так само... Тільки він в Америці...

— Що ж тут смішного? — знизав плечима новий знайомий. — Як на мене, досить типові як на наш час ситуації.

— Згодна. Нічого смішного.

Вони вже наближалися до Будинку, і Стефка зауважила, що Ед свідомо сповільнює ходу. Це знову її розвеселило.

— Отже, — продовжувала вона, — ви тепер у вільному польоті і, як кожен чоловік у таких випадках, шукаєте пригод? Нещодавно я

читала якусь сучасну книжку про це: дружина втекла за кордон, і чоловік, сумуючи за нею, почав трахати все, що потрапляло йому під руку — навіть самого себе у вільний від жінок час.

— Генрі Міллер?

— Генрі Міллер написав про це першим і, до речі, мені подобається «Тропік Рака». Едічка Лимонов зробив щось подібне. А це черговий переспів. Дивно: втрата коханої дружини спонукає чоловіків до ланцюгової реакції у зіпсуванні другої половини людства. Причому поскубані півні обирають своїми жертвами молодих куріпок... Мабуть, для того, щоб відчутти всю глибину помсти.

— Ну, я, припустімо, ще не такий поскубаний. І не збираюся мститися, — насупився він. — А ви, судячи з усього, зовсім не куріпка...

— Бачите, ви вже все приміряли на себе! — посміхнулася вона. — Тож розпрощаємось, як добрі подорожні. Я вже прийшла. Дякую.

Вони вже стояли навпроти центрального входу в Будинок.

— Гадаю, ми ще побачимось. Ви ж не облишите своєї доброї місії?

— Не облишу, — погодилася Стефка, — але ж у вас купа роботи в місті! Не думаю, щоб випадкова розмова змусила вас підстері-

гати мене щоранку. До речі, ви вже знаєте, хто я. А хто ви?

— За фахом — оператор. Але кіно зараз не знімається. Працюю поки що фотографом. І щодо купи роботи ви маєте рацію. Але як тільки полагоджу машину — начувайтесь!

Стефка зрозуміла, що сьогодні — веселий день, ніби вона проковтнула смішинку:

— Яка краса! Режисер у мене вже був, тепер є знайомий оператор, актриса — ось вона, перед вами! А сценарій напишемо всі разом! І — до Голівуду!

Він також нарешті розсміявся:

— Про що ж писатимемо?

— Про... — замислилася Стефка, поглядаючи на ще темні, сліпі вікна Будинку, — про двох старих актрис... Але я ще не знаю напевно, як розвиватиметься сюжет. Відчуваю, що він буде цікавим...

— Домовилися!

Він віддав їй сумку. І Стефка пішла алеєю до входу з білими колонами.

Ед закурив і постояв біля воріт, поки йому не посигналив газик, що в'їжджав у двір.

На вулиці вже зовсім розвиднілося...

Розділ тринадцятий
Едіт Береш. Люлька
з вишневим тютюном

...Ніколи не прагла бути кращою, ніж є! Я так цього боялася. Мене завжди вихваляли, приписували якості, котрих, як на мене, я не мала. Навіть батько, якому вірила, як нікому іншому, дивився такими очима, ніби промовляв: «Ти — сильна дівчинка. Тобі буде тяжко, я знаю. Я хочу все найважче взяти на себе. Але так, мабуть, не буває...» Мені від цього погляду кортіло робити дурниці, аби довести: я — звичайна, через мене нікому не варто страждати, мною не треба перейматися, я — гірша за всіх, я — грішниця. Тому й протестувала. З чотирнадцяти років. Потім, коли прочитала «Доктора Живаго», зрозуміла, що не одна така. Що Борис, мабуть, зустрів таку ж «Лару», якою була і я.

Чому думаю про це зараз?.. Тому що нарешті палю люльку і вона скаче в моїх руках, як склянка в пальцях абстинента. Дивні асоціації виникають у старих головах! Почуваюся, як тоді, коли гімназисткою прокрадалася опівночі до дортуару після побачення. Захват і сором! Цікаво, чи палають нині мої щоки? Навряд чи. Хіба що червоніють від рясних судин, що вкрили обличчя огидною сіткою. Палю і бачу на тлі віконного скла у сріблястій хурделиці

дівчинку, оболонка якої нині нагадує омертвілий кокон. Вона в коричневій довгій сукні, у високих ботах, із розпатланою косою. Крадеться до ліжка, притримуючи розстібнутий комір, з під-якого безсоромно виглядає мереживо похапцем застібнутого корсету. Дівчинка скидає сукню й залазить під тонку вовняну ковдру. З сусіднього ліжка підіймається світла голівка:

— Ну як?

Я знаю, що від мене пахне тютюном, шампанським брют і ще чимось зовсім непристойним: колючими набріоліненими вусами, долонями, чоловічим одеколоном. Бр-р-р! Мені огидно все це, але я ненавиджу співчутливого тону, ненавиджу, коли на мене чекають. Я — грішниця. Я так вирішила.

Тільки я можу собі дозволити в цей непевний час гуляти Андріївським узвозом після десятої!

Я відчайдушна.

Я відчуваю, що скоро відбудуться величезні зміни.

І я помру молодою — можливо, на барикадах.

А ще знаю, що стану Великою Актрисою, і тому інколи вечорами читаю замріяним однокашницям монологи Марії Стюарт. Вони у захваті. Вони вважають мене надзвичайною, неперевершеною!

Одного разу я принесла їм пляшку брюту. Коли вона спорожніла, ми її викинули з вікна — прямо під ноги поліціянта, а потім довго стояли в коридорі в нічних сорочках і босі під суворим поглядом директриси.

— Ну як? — нетерпляче перепитує світла голівка.

Я ретельно витираю з губів помаду і запах огидних колючих вусів.

— Він буде моїм антрепренером, — гордо кажу я. — Закінчу гімназію — і на сцену! Звичайно ж, тато цього не переживе! Мабуть прокляне, як прокляв батько Марію Заньковецьку! Ти, до речі, бачила Заньковецьку в «Наймичці»?

— Я тебе не про те питаю... — розчаровано каже подружка.

— А-а... Та ніяк... — кажу я.

— Без кохання так завжди... — докірливо каже вона.

— Що ти в цьому тямиш?! — пошепки кричу я. — Побачиш, твій Серж у шлюбну ніч читатиме вірші й без толку слинитиме тебе до ранку, а потім пропаде на війні. А ти зодягнеш халат і намотуватимеш на коси папільйотки!

Світла голівка падає в подушку обличчям і ридає... Я сідаю поруч і гладжу ніжне волосся.

— Ти огидна, огидна, — ридає голівка, — ти гірша за всіх!

Вона піднімається і обнімає мене. Ми тихо плачемо разом. Дві нічні примари у білих сорочках під нереально яскравим місячним світлом.

Власне, з нею так і сталося...

...Вишневий тютюн, плед під кістлявими сідницями. А вранці дівчина зварила каву. Тепер у мене є свій чайник і більше не треба човгати до їдальні за склянкою окропу!

Я завжди пила міцну каву і гортала газети, хоча мати казала, що газета в руках панянки — це неподобство... Коли батька забрали, а мама померла наступного ж тижня — я перестала читати.

Ця дівчина гарна. Я одразу зрозуміла. Одразу, як почула її голос — хрипливатий і надто різкий. Так говорять ті, котрі хочуть видаватися гіршими, ніж є насправді. Я на цьому добре розуміюся! Мене не обдуриш. Вона розмахує ганчіркою, як тореадор плащем! Мені смішно. А вона така похмура, зосереджена.

— Печальні молоді жінки нікому не потрібні! — не втрималась я від репліки два чи три дні тому.

Сказала, й несподівано в моїй дурній голові пролунав голос Габріель Коко: «У вас надто сумні очі... Треба радіти життю...» Як мені тоді були потрібні ці слова!

Тепер ця дівчина принесла мені стільки скарбів — плед, тютюн, люльку...

Найдивовижніше, що я не відмовилася. Подивилася в її очі і сказала: «Дякую». І сама здивувалася. Щось у ній було. Що?

Я люблю нестандартні обличчя. А ще людей, яких для себе охрестила — зі стрижнем. Терпіти не можу істеричний бабський пустопорожній надрив, що Грунтується на власних рефлексіях та невдоволеності життям (частіше за все ця невдоволеність досить проста, пов'язана з купою побутових дрібниць, які нічого не варті). Часом такі обличчя бувають чимось подібні. Відмінність лише в інтонаціях голосу... Спочатку я помилялася. Думала, що це надрив. А потім зрозуміла — ні. Спинка завжди пряма, ніжки, як у балерини — носочки вривнобіч, шийка гордо витягнута, в очах — німе запитання до людства! Звичайно ж, про сенс існування. Одразу видно: максималістка. Такі завжди живуть важко. Я б прочистила їй мізки, але не знаю, як розпочати, з чого, з якої зачіпки.

Поки вранці пила каву (навіть на сніданок не пішла!) і міркувала над цим питанням, періодично струшуючи прогниле нутро гойданням у полагодженому фотелі, вона зненацька запитала:

— Ви — Едіт Береш?

Ось так — як Пилип із конопель! Ніколи не думала, що почую від когось своє ім'я. Що я мала відповісти? Я сказала: «Так». І одразу

перетворилася на опудало — нещасну стару, котра ніяк не може покинути цей уже досить набридлий їй світ. Соромно бути такою старою і безпорадною, коли тебе називають таким іменем.

Едіт Береш — це вогонь і лід, витончений профіль, пальці в персях, чорний оксамит, плащ Гамлета, мантия Марії Стюарт! І навіть... Навіть куфайка і чорнильні номери на чолі та зап'ясті. Але тільки не ця стара, на яку ось так дивиться дівчина. Дивиться, і в її погляді я не бачу співчуття — у ньому читається захоплення. Можна розслабитися...

Вона сідає поруч.

Вона чудово розуміє, що перше слово вимовлене — отже, продовжує:

— Чому у вас на стіні фотографія цієї жінки? Хто така Леда Ніжина? А це — Лебідь?

Я сміюсь. Вона намагається оживити привидів мого життя. Але я ще не впала в маразм. Ці привиди не приходять до мене. Я все добре пам'ятаю, ворожу на цих іменах, як на ромашці, відриваючи пелюстки: Леда, Лебідь, Едіт Береш... Коли пелюстки закінчуються на Леді, я радію. Це означає, що я можу померти спокійно. Померти й зустріти її ТАМ, якщо тут не довелося. От тоді я скажу їй усе, про що думала, надсилаючи білі лілеї на кожному її прем'єру, що мучило і не давало мені спокою в

Джезказгані, Каргополі, Шелуті, Вятлазі, у холодній або спекотній самотності...

Я скажу так: «Порівняно з Едіт Береш, ти завжди залишишся субреткою, маленька нездаро!»

...Ні, не слухай мене, дівчинко, що принесла каву, люльку і тютюн, зовсім не це я скажу. І зовсім не так я думала, коли надсилала ті клятві квіти, чи виварювала червивих курей у відрі з брудною озерною водою в Каргополі. Я зараз скажу тобі правду.

Я думала: жінка, яка буде після мене — то буде найкраща жінка в його житті!

Я була певна цього. І саме це не давало мені спокою! Нарешті я змогла сказати правду. Змогла сформулювати її у своїй сивій голові через стільки років. Ось така логіка...

Ти питаєш, хто такий Лебідь? О, я ненавиділа це прізвисько, хоча він ним пишався. Історія схожа на будь-яку іншу в ті роки. Вона не заслуговує на твою увагу — ту напружену увагу, з якою ти дивишся на мене. Що ти хочеш розгледіти? Все одно нічого не побачиш крізь флер часу. Я б могла показати свої фото — і ти б усе зрозуміла без слів, але я навмисне їх знищила. Від Едіт Береш не залишиться нічого, хіба старі зіпсовані кінострічки, що лежать на полицях збанкрутілих кіностудій.

Він, мій чоловік, був відомим драматургом. Подивись, який він гарний із цим моноклем, з метеликом... Справжній аристократ, хоча народився десь під Бояркою. Головне, він умів писати так, що його розуміли всі: інтелігенція вловлювала підтексти, пласкоголові — все сприймали за чисту монету. Його любили і ті, й інші. Перші виносили його з театру на руках, другі — споювали і лізли з поцілунками. От, мабуть, під час таких поцілунків він і почув те, чого так боявся! Йому ніжно протуркотіли, що у мене погане, нетутешнє псевдо, темне минуле і занадто великий гонор, що я мала спілкування з жінкою легкої поведінки французького походження на ім'я Коко Шанель, що я й сама є такою жінкою. Він розповідав про це і плакав. Він був розгублений, як дитина. Він дивився такими очима, ніби на його потилицю вже тисло дуло револьвера. І тільки я могла відвести це дуло! Розумієш, він був зовсім не пристосований до життя, а коли щось траплялося, втискався в мене, як маленьке австралійське кенгуреня втискається в сумку своєї матері.

Я мала звільнити його від страху. Я відривала його від себе, як плющ, котрий міцно вріс у всі мої судини. Все — з кров'ю! Але інакше не могло бути. Я відпустила його, ми розлучилися... Була певна, що згодом все владнається, про нас забудуть. А ще я знала, що він мене шалено кохає...

Він залишився на свободі, а за мною невдовзі приїхав «чорний ворон». Звичайна історія. Бували й гірші.

Незабаром він одружився... На жінці, яка була краща від мене! Інакше я нічим не могла пояснити цього вчинку.

— Вона не краща за вас, Едіт!

Дівчина промовила це так упевнено. І повторила тричі, ніби я і справді була глухою. Але я втомилася від розмови, від спогадів.

Я втомлююсь говорити.

Я натякнула, що хочу побути на самоті.

...Тепер вечір, і я палю свою нову люлечку. Я більше нічого не хочу згадувати. Навпроти мене у віконному склі відбиваються два силуети — дві дівчинки в холодному дортуарі, що обнялися і плачуть під зливою зимового місячного світла. Одна з них — гірша за всіх, одна з них — грішниця. Тому що не хоче, щоб хтось у цьому світі страждав через неї. Дивно, дивно, Борисе...

«Щось не так у тому соціальному явищі, яке так нудно називається інститутом сім'ї. У такому викривленому суспільстві, як наше, цей так званий інститут давно вже перетворився на механізм поневолювання обох статей. З тією різницею, що одні відчують це одразу після того, як зійдуть із весільного рушника, а інші — набагато пізніше, коли з жахом розуміють, що їм більше не хочеться спішити додому. Чому так відбувається? На якій стадії ця запрограмована система дає збій? Можливо, вже тоді, коли молодятam розповідають про терпіння, почуття обов'язку, самопожертву та самозречення. І зовсім нічого про те, що... життя коротке і в ньому немає нічого важливішого, ніж гармонія із собою і світом. Скільки я зустрічала зацькованих, зашорених, нереалізованих жінок, єдиною вечірньою мрією яких було, аби він скоріше захропів. Або ж чоловіків, що зранку до вечора скупчуються біля горілчаних кіосків, аби лише не йти додому, не піддаватися обшуку чи обструкції. Навіщо вони — разом? Хіба про таке мріяв кожен із них, вішаючи на стіну перед шлюбним ліжком весільне фото?

Чи можна все будувати лише на інстинктах? А якщо ні, то чи не буде так, як у тому анекдоті

про старого єврея, котрий усе життя відмовляв собі в плотському задоволенні заради химерної склянки води, яку подасть йому перед смертю, вірна Сара. А, як виявилось, у цей урочистий час йому зовсім не хотілося пити!

Що приходить на те місце в душі, де була любов?

Що прийде на те місце, де існує біль?

Можливо — цинізм? І те вже невідворотне відчуття, що ніхто в світі не створений під тебе, для тебе і заради тебе.

І огида до солодкавих кінофільмів і романів із любовними сценами, до будь-яких слів, побачень, знайомств, зрештою — до життя.

Але так не може бути! Так не мусить бути, інакше краще не народжуватися взагалі! Любов залишається на тому ж місці, як фантом, її не можна вирізати, як апендикс...»

...За вікном кружеляють крихітні філігранні сніжинки. Їх надто мало, щоби вкрити всю землю. Їхнє ніжне життя триває доти, доки вони існують у повітрі безладним броунівським рухом. Вони хочуть жити і зберігати свою мікроскопічну красу якомога довше. Ті ж, хто наважується приземлитися на простягнуту долоньку хлопчика, що вийшов погуляти, дарують його очам свої дивовижні візерунки. І за якусь мить перетворюються на ледве помітну краплю води...

Задзвонив телефон. Хто міг дзвонити в цю пізню годину? Хіба що той, у кого тільки розпочинається робочий день на протилежному кінці земної кулі. Стефка зняла трубку і прошепотіла: «Слухаю...»

— Стефаніє! — це був голос пані Поліни.

Від несподіванки Стефка ледь не впустила слухавку.

— Пані Поліно, звідки ви телефонуєте?! Ви що, спустилися на перший поверх? Хто ж вам допоможе піднятися? Господи, що трапилось?!

— Цить-но, дівчинко! Не кричи так голосно. Я все чудово чую і ще здатна пересуватися без санітарів, — сказала стара награно суворим голосом, і Стефка одразу заспокоїлась. — Я тут все думаю, думаю... Не спиться. Чому ти сказала, що та... ну, про яку я розповідала — не краща за мене? Чому ти так сказала?

Стефка мовчала. Уявила, як стара актриса в темряві шкандибає по сходах до телефону, що висить у нижньому холі, лише для того, щоб поставити це запитання. Навіщо? Який дивний відгук на її недавні думки! Невже цей фантомний біль мучитиме до самої старості?

Відповісти, послуговуючись своїми власними враженнями? Не можна, не чесно, вирішила Стефка.

— Просто... я так думаю, — відповіла вона.

— І це — все?! Ти щось недоговорюєш. Надто впевнено блищали твої вперті оченята!

— Вона не краща, тому що... — на ходу вигадувала відповідь Стефка. — Тому що така ж, мабуть... немолода, як і ви...

На тому кінці дроту почувся сміх. Слава тобі, Господи! Потім пані Поліна сказала:

— Маєш рацію! Добре. Будемо вважати, що я даремно подолала ці кляті сходи. А, до речі, я йшла рівно сорок хвилин! Отже, я — стара ідіотка і...

— ...і я вас обожнюю, Едіт! — перебила її Стефка.

— Тисяча чортів, як казав мій дядько! — пролунало зі слухавки.

Стефка уявила, як стара актриса повертається в темряві до своєї кімнати. Стефка знала, що вона не часто робить такі важкі переходи, не буває на загальних зборах чи благодійних акціях. Приблизно хвилин за двадцять, поки вона підніметься сходами на свій поверх, думала Стефка, її путь проляже повз кімнату тої іншої... Але пані Поліна про це не знає. Несповідимі шляхи твої, Господи!

Вона не змогла заснути. Думала про Едіт, про Леду, про те, що зранку на неї чекатиме щасливий Альфред Вікторович. Крутилася в ліжку доти, доки на зміну їм прийшов спогад про нового знайомого з таким неприємним претензійним іменем. Чому він поплентався за нею? Хіба його могли привабити її суворі очі, потерті джинси, спортивна курточка чи досить

непривітний викличний тон? Нехай шукає собі інших!

«Хто це тебе проводжав? — запитала вчора вранці одна з нянечок і, не дочекавшись на відповідь, додала, — гарний мужчинка. Не пропусти свого шансу. Він ТАК дивився тобі вслід... Стояв хвилин десять...» — «Це його проблеми!» — байдуже відповіла Стефка.

Засинаючи на якихось пару годин, вона не знала, що вранці він стоятиме на дорозі — просто посередині траси! — і зупинить автобус перед самим Будинком. І коли здивована Стефка вийде, простягне їй загорнуте в хустинку яйце. А потім знову дивитиметься, як вона піде до дверей, жодного разу не обернувшись...

Так буде і післязавтра, і потім, і потім — коли вона скаже йому (як завжди просто й різко), що НІКОЛИ не ляже в ліжко.

І вони стоятимуть вночі за рогом хати, вже засипаної снігом, перед разком зацукрованих яблунь, і їм зовсім не буде зимно...

Розділ п'ятнадцятий

Зацукровані дерева.

Нахабне втручання автора

...Вони стояли одне проти одного за рогом хати. У темряві вона світилася, ніби вирізьблена з велетенської крижини, всередині якої горіла свічка. Тут було затишно, адже зовсім поруч височів кам'яний паркан сусіднього коледжу, а перед ним густо і безладно росли яблуні. Вони цвіли снігом. Крізь їх пухнасте віття світив рівний круглий місяць.

Стефка втислася в стіну, не думаючи про те, що може забруднити підмоклим вапном нову куртку. Він обережно почав цілувати її — в скроні, в щоки, в ніс, в одне, потім в друге око, намагаючись впіймати стиснуті губи. Нарешті вона здалася. Але майже одразу відсторонилася, махнула головою.

— Що? — пошепки запитав він. — Чому?..

— Болить...

— Де? — стривожено перепитав він.

Стефка поклала долоню собі на груди — посередині:

— Тут...

Він зупинився й уткнувся обличчям у її шию, завмер, не знаючи, що зробити, аби не налякати, не відштовхнути її від себе. Важко дихаючи в її комір, боявся навіть поворухнутися.

— І тут... — почув знову. Вона взяла його руку й поклала собі трохи нижче живота.

Він нічого не сказав, але знову почав цілувати її обличчя, опускаючись вниз — до шиї, до гострих ключиць, до грудей, поволі розстібаючи куртку. Потім опустився перед нею на коліна і обережно потягнув вниз блискавку джинсів. Вона розкинула руки і вп'ялася в стіну — так, що на білому вапні відбилися сліди її нігтів. Її відхилене назад обличчя в місячному сяйві було зовсім білим, як у статуї...

...Посеред цього цікавого місця досить недоречно мусить з'явитися автор. Власне, у цьому немає нічого дивного — це як рекламна пауза під час найгострішої сцени в бойовику. Все брутально уривається, у мистецький процес втручаються гроші, й життя екранних героїв нагло зупиняється на п'ять хвилин. Але в нашому випадку автор чудово розуміє, що не заробляє, а лише втрачає свої мізерні очки, котрі набрав на початку розділу.

Еротичні сцени авторові категорично не вдаються! Можливо, тому, що нині псевдоеротизмом просякнуте все, що має візуальний чи словесний вплив на споживачів субкультури. Слова, від яких раніше цнотливі радянські батьки рятували рожеві вушка своїх нащадків, тепер вживають навіть знані письменники — у віршах і прозі. Можливо, таким чином вони приєднуються до моди й молоді.

Тому автор не хоче наслідувати загальну тенденцію...

Все одно Уельбеком йому не стати. Той — досить нещасна людина, котра несе тягар своїх дитячих комплексів, замкненості та скрутості, компенсуючи вселенську самотність досить сумними сексуальними візіями. А що робити послідовникам? Заробляти собі очки у певної читацької аудиторії змалюванням фізіологічних процесів?..

Саме тому не будемо висмикувати й найменшого лаврового листка з вінка мсьє Мішеля, краще покладемося на фантазію і досвід тих, хто хоч одного разу... стояв біля зацукрованих дерев, втиснувшись у білу вапняну стіну, розіп'ятий жаром і холодом, у тиші, яка буває тільки зимової засніженої ночі, у тиші, що водночас нагадує маленьку смерть і солодке воскресіння...

— Ти залишишся? — запитав він, закутуючи її з такою ж обережністю, з якою вивільняв з-під нашарування гачечків і блискавок.

— Ні.

— Чому?

— Потім ти захочеш, щоб я готувала тобі сніданки, прала шкарпетки, вечорами виглядала у вікно і... і не носила коротких спідниць або червоних окулярів...

— Ніколи цього не буде!

— Ніколи не кажи «ніколи»! — усміхнулася Стефка.

— Я тебе люблю.

— Це найгірше з усього, що я сьогодні почувала!

— Менше з тим, це так! Не хочеш залишатися — я тебе відвезу. Як скажеш. Зрештою, я тебе розумію. Всі чоловіки — покидьки...

— Я цього не сказала. Але якщо це так, то... — Стефка замислилася, — ...не можна вимагати від іншої людини жити за тими канонами, за якими сам не живеш! Не можна встановлювати їх для іншого. Так не буває. Якщо Ісус казав: «Не вбий, не вкради, не перелюбствуй!» — це означає, що він сам цього не робив. Але якщо хтось так робить — не треба вимагати праведності від ближнього.

— Ти зараз говориш не зі мною... — сумно промовив він.

— Вибач, — схаменулася Стефка. — Мені добре з тобою. Правда.

Він зітхнув. Йому знову шалено закортіло цілувати її бліде обличчя. Але мить, коли він міг перетворити її на віск, проминула. Вона стояла перед ним застібнута на всі „удзики, несмішлива й різка, як завжди.

— Що ж, ходімо до машини, — сказав він і не зміг утриматися: — А може, все-таки поїдемо до мене? Я зроблю вечерю. Я вмію смачно готувати... Хочу, щоби ти їла. Хоч трохи.

— Ні. Не ображайся. Нехай це буде ось так, — вона обвела рукою подвір'я хати, на яке потрапила випадково в пошуках чаші Грааля для старого оперного співака на прізвисько Пергюнт Альфред. — І тільки так: у саду, в лісі, в пустелі, на березі моря. Якщо хочеш — в під'їзді, в ліфті, на більярдному столі, на верхній полиці потяга, на останньому ряду в кінотеатрі, у вбиральні ресторану, на американських гірках, у повітрі...

— І під водою?
— І під водою!
— І на верхівці сосни?
— Авжеж!
— І посеред Майдану Незалежності?
— Супер!!!
— Слава звірям, риbam та комахам!
— Навіки слава! — вона вже не могла стримати сміху.

— Відтепер мовчатиму, але знай: я тебе люблю. У ліфті, у під'їзді, в короткій спідниці, у шкіряних шортах із батогом, у червоних окулярах, у паранджі, в пустелі, в лісі, в морі, в повітрі, на слонах та черепахах. Амінь! А тепер сідай в авто. Я заскочу попрощаюсь із мамою — і рушаймо!

...Вони їхали засніженою трасою. Передмістя вже спало, поглинуте тишею й посріблене місяцем. Стефка поглянула на Будинок, на його темні вікна. Парк перед ним видавався

дивовижно казковим. Вона була впевнена, що на цей парк і цю ніч дивиться зі свого вікна Едіт Береш...

І у Стефки виникла божевільна думка: на Різдво вивести стару актрису в ці зимові декорації.

Розділ шістнадцятий

Леда Ніжина.

Часник, таранька

та вовняні шкарпетки

...Рівне кругле озеро розтеклося посеред кімнати. Воно лежить, наче дзеркало.

У ньому відбиваються вогні ліхтарів, що світять у парку.

Озеро — це місяць.

Він лежить на підлозі в Лединій кімнаті, а на небі зяє чорна кругла діра.

Проте на небі він і не потрібен — у парку сніг, він світить сам по собі.

А місячне озеро лежить у Леди на підлозі. Варто лише опустити ногу з ліжка, як відчуєш його прохолоду. А якщо Леда пірне в цю срібну амальгаму — вийде з неї молодою. З тонким станом, гнучкими суглобами, рівними ніжками й спиною, гола і прекрасна, як тоді...

Ось на поверхню озера сідає білий птах із великим червоно-чорним дзьобом. Леда посміхається йому й притискає палець до вуст. Мовляв: не кряч — усі поснули, не скубись — вранці тут буде повно пуху, не махай крилами — на шелест зйдуться інші. Вони зіпсують озеро, забруднять його і скаламутять.

Білий птах дивиться людськими очима, свердлить ними Леду, гіпнотизує. Ці очі темні, пронизливі. Леда тремтить, Леду притягує цей

погляд, Леда тане під ним, як Снігуронька. Леда, погана дівчинка, щось не так зробила?

«Ти все перебрехала по-своєму. Ти — вперта сука! Ти хижа наволоч! Ти бездарна актриса, без мене — ти нуль! Поглянь на себе: ти не Леда. Це ім'я тобі більше не пасує!»

Довга шия птаха витягується, тягнеться до ліжка. Це вже не птах, це — змій.

Леда затискає в долоні хрестика, що висить у неї на шиї. Він висить там майже півстоліття. Цей хрестик належав тій жінці, ім'я якої Леда ніколи не вимовляла вголос. А нещодавно вимовила — вперше. Вимовила тій дівчині, що ранками стоїть над Ледою, немов смерть, і дослухається до дихання. Ось чому птах гнівається на Леду.

Та дівчина добра й недобра водночас. Вона розчісує Леді косу. Вона чимось схожа на ту, іншу, яку Леда так боялася, на ту, чий хрестик вона зараз затискає в долоні.

— Що сталося з Ледою Ніжиною? — питає дівчина. — Вона ж не померла! Кажіть мені правду. Що ви зробили з Едіт Береш?

Лети, лети, птахо, звідси! Я згадаю тільки тоді, коли тебе тут не буде...

Він так любив її... Ту... Ту саму...

— Кого? — питає дівчина.

Ту саму... Ту жінку, якою тоді захоплювалися всі, ту саму...

— Кого? — питає дівчина.

Ту... Едіт... Береш...
О, як мені стало моторошно. Добра й недобра дівчина налила мені крапель у склянку, перелякалася, що я знепритомнію. І сиділа довго-довго, поки я говорила...

Поки Леда говорила.

Але тільки те, що могла вимовити.

Леда мовчала про те, чого казати вголос не можна. А хіба можна говорити про те, як...

...Як Леда — гола і прекрасна — стоїть біля вікна, купається в місячному світлі. Молода, з гнучкими суглобами, рівними ногами і спиною, намагається затулитися руками, сховатися за хвилею волосся, за фіранкою, за зливою місячного світла.

Вона стоїть.

Так захотів він.

Він лежить на широкому ліжку (таких ліжок, за його словами, він ще ніколи не бачив, хіба що тут, у Лединій родині) і палить...

Струмок диму, спалах вогню, очі...

— Не рухайся! — наказує він. — Стій так ще...

Леді холодно і спекотно. Леда дивиться на цівку диму й хоче залізти під ковдру. Але вона усвідомлює, яка вона прекрасна в місячному світлі. Він кохатиме її доти, доки вона буде ось так стояти на відстані — гола і прекрасна.

А вона кохатиме його довіку. Попри все.

...Як Леда тримає його голову в себе на грудях і відчуває, що він здригається усім тілом,

сопе, хрипить щось незрозуміле. Леді моторошно. Але вона знає: він невинний, він чистий, як немовля, як білий папір та перший сніг. А якщо це навіть не так — Леда все одно кохатиме його. Він — чистий і невинний, він — немовля. Він не відає, що творить! Леда скупає його у ванній, огорне великим пухнастим рушником і скаже: «Я завжди буду з тобою. Моя душа належить тобі, хоч би що ти робив...»

...Як Леда чекає на дзвінок у двері. Їй байдуже, що він вигідає нині, які тортури. Вона зробить усе! Він розсипає по підлозі горіхи (бабусині горіхи, з саду, що привіз батько). Від нього пахне горілкою, коньяком, смаженим ягнятком із ресторану «Національ».

— Збирай! — каже він. — Я тебе ненавиджу.

...Як Леда йде на пошту. У дерев'яній коробці складено в'язку часнику, п'ять штук в'яленої риби, кілька пар вовняних шкарпеток. Леда озиряється, їй моторошно. На коробці страшна адреса — та, де Леді ніколи не бути, адже Леда ніжна і світла. Леда ніколи не бреше, а тут уперше тремтячою рукою виводить на місці, де має бути зворотна адреса, ім'я своєї подруги. Чому вона це робить? Можливо, тому що почула від досвідчених людей, що часник запобігає розвитку різних хвороб, від яких випадають зуби, старіє обличчя і зморщується шкіра. Можливо, тому, що їй не присилають більше квітів — білих лілей після кожної

вистави... А може — через його голос, який щоночі шепоче лагідні слова і... називає її чужим іменем. Тим, яке тремтячою рукою Леда виводить на коробці щотижня. Щотижня! Адже боїться, що посилки можуть загубитися — то нехай дійде бодай одна...

...Як Леда вмирає. Вмирає повільно і довго, як вона кам'яніє. Хіба можна закам'яніти від любові? Леда не знає, як відповісти на таке складне запитання. Її цьому не вчили.

...Як одного весняного дня подруга приносить їй хрестик — маленький срібний хрестик і каже: «Це передали від НЕЇ. Вона скоро повернеться...»

І Леда більше не Леда, а депутат міськради, полум'яна батькова спадкоємиця. Одним розчерком пера вона може заборонити ТІЙ жити в цьому місті. Одним розчерком пера — надати притулок. Леда обирає друге...

...Добра й недобра дівчина мовчить. Що вона може зрозуміти?! Мовчить, дивиться — їй немає чого сказати. Вона надто молода. Молода і прекрасна. У неї сумні очі. Великі, сині й сумні.

Вона вкладає Леду в ліжко, закутує ноги ковдрою, дає пігулку. І раптом каже:

— Пробачте...

Леда заплющує очі.

А вночі по підлозі розтікається дзеркальне озеро і прилітає птах...

Розділ сімнадцятий

Про що дізналася Стефка

Оля-Олюся... П'ятикімнатна квартира в центрі міста, дитячі свята довкола ялинки, на які няні приводять... О, про цих дітлахів Олюсіна мама тихо шепоче на вушко бабусі незрозумілі слова: «Це — наркомпрос, це — ЦК, це — ЧК, це — маскульт, це — вхутемас»... Тому Олюся дивиться на них широко розкритими очима. І всі хлопчики закохуються в неї — і Вхутемас, і Маскульт, а дівчатка — товстенька Цк і чорнява Чк — ревниво оглядають сукні. На темних вулицях суцільний морок, по них ходять «бабаї» в куфайках (лякає бабуся Олю), у сірих довгих пальтах (шинелках, каже бабуся), і якісь темні люди, що шикуються строем (патруль). Олюся зрідка виходить на ту страшну вулицю, особливо взимку. Тому так радіє новорічним святкам.

Дітлахи лізуть пальцями в тарілочки з червоною ікрою, кидаються пиріжками з картоплею та грибами.

— Хлібом не можна кидатися! — серйозно каже Оля-Олюся.

— Нехай бавляться! — поблажливо каже тато.

Потім усе поглинає туман. Провалля в пам'яті.

Нове свято настає навесні, коли Олюсі вісімнадцять. У її кімнаті на стіні висить портрет Віри Холодної, у шафі — сукні, капелюшки, філдеперсові панчохи і ще одна рідкість — панчохи з капрону. Але ті Олюся соромиться одягати — на них із самого верху візерунки, мереживна резинка... Сороміцькі панчохи. «То для "Мулен Руж!"» — каже бабуся. Що таке «Муленруж» Олюсі невідомо. Але є в цьому слові щось привабливе, це — як назва кіно, про яке Олюся божевільно мріє й не знає, як до нього дістатися.

Але воно підступає до неї саме. Настільки близько, що в Олюсі перехоплює дихання. Стається це весною, коли все місто вкрите каштановим та бузковим цвітом. А Олюся сама стає квіткою. На ній бузкового кольору сукня з білим комірцем, білі шкарпетки й нові лаковані туфлі на високому підборі, на шиї шовкова китайська хустка, у руці — ридикюльчик з бузкового оксамиту. Олюся відмовляється від батькового авто і йде пішки. Йде подавати документи до університету. Факультет обирали всією родиною, але останнє слово все-таки було за Олюсею — філологія. Олюся любить поезію, знає напам'ять купу віршів і має секрет: коли дома порожньо, вона стає перед великим люстром у передпокої і читає їх уголос. Час від часу заламуючи руки, як Віра...

Олюся — сама весна! Олюсі насправді немає, тіло — то лише оболонка, хоча й необтяжлива, але справжня Олюсіна сутність — це музика, пташиний спів, шовк, молоко, конвалії, перлини, пух, місячне світло, рожева зоря, шоколад, біле хутро, ананаси в шампанському, ахматівський «Ройлс-ройс»...

На всьому цьому вона замішана, на цьому вихована батьками й бабусяю. І тому вона пливе — золотим човником — посеред золотої, залитої сонцем центральної вулиці чудового квітневого дня 1937 року, немов уві сні, в якому немає місця ані чорному страху, ані запаху підгорілої гречаної каші!

Олюся стає в чергу за морозивом і краєм ока помічає, як за нею спостерігають двоє імпозантних чоловіків. Обидва в білих модних макінтошах, костюми — в тонку смужку, велюрові капелюхи.

— Фруктове! — замовляє Олюся й з цікавістю дивиться, як продавщиця вправно накладає в рурочку рожеву смакоту.

Потім із морозивом вона йде далі й знову бачить тих двох — вони йдуть за нею. Олюся сідає на лавочку, вони зупиняються, дістаючи з кишень портсигари... Поки один дає другому припалити, Олюся швиденько встає й тікає в арку, обходить відрізок вулиці кругом і... знову наштовхується на цих двох. Тільки тепер вони йдуть прямо на неї. Їхні обличчя, спочат-

ку розгублені, набувають хитрувато-хлоп'ячого захвату. Вони ніби промовляють: «Впіймали! Тепер не втечеш!» Олюся не знайомиться на вулицях — це ознака поганого виховання. Але вони перегороджують дорогу, приязно посміхаються, ніби знають Олюсю сто років.

— Чарівна дівчино, — каже один із них, — хочете зніматися в кіно?

Олюся завмирає на місці.

— Іване, що ж ти так одразу лякаєш панночку? — говорить другий і сягає в нагрудну кишеню свого розкішного макінтоша, дістає червону книжечку й розкриває її перед Олюсиними очима. — Спочатку познайомимось. Читайте.

Олюся читає ім'я, прізвище, а потім її охоплює тривога і захват, адже внизу написано професію: режисер.

— Тепер показуй ти, — говорить він своєму товаришеві й додає: — хоча, певен, панночка тебе знає й без того!

— Не перебільшуй! — морщиться той і дістає синю книжечку.

— Ой! — виривається в Олюсі. — Звичайно ж, знаю. Ви у нас у школі минулої весни виступали зі своєю новою п'єсою! Ми її навіть ставили в шкільному театрі! Я вас не впізнала одразу...

— Ну от, бачте, ми не злодії і вас не з'їмо! — радіє режисер. — Отже, маємо до вас пропозицію...

— Може, обговоримо все це в більш затишному місці? — каже драматург, киваючи на найближчий ресторан.

На Олюсині щоки повільно й підступно наповзає рум'янець. Такого з нею ще не було! Піти з двома чоловіками до ресторану — та ще з якими! І щоби пихатий швейцар у форменому картузі із золотою смужкою відчинив перед тобою двері! Ого!!!

— Ви не проти? — питає драматург.

Олюся дивиться в темні очі і майже непритомніє від його погляду. Вона може тільки кивнути головою. Слів немає. Дихання немає. Тільки серце тріпоче, як упіймана пташка.

Вони пропускають її вперед. Олюся спиною відчуває їхні погляди — на своїх стегнах, на ногах, спині та потилиці.

— Гарний типаж... — чує вона тихий голос режисера. — Те, що ми шукали...

— Побачимо... — шепоче у відповідь драматург і голосно додає, помітивши, що Олюся дослухається до їхнього шепоту. — Ви справді нас не бійтеся! Ми божевільні люди, але божевільні на ґрунті мистецтва. Збираємося знімати кіно, а героїню так і не знайшли...

— Вже знайшли! — підморгує Олюсі, а заодно й товаришеві, режисер. — Нема куди відтягувати — треба працювати!

Офіціант проводить трійцю до столика в окремому затишному кутку, повитому квітами, чемно схилившись, приймає замовлення. Олюся відмовляється від усього, згоджується на шоколадку та келишок шампанського.

— Що ж, правильно, ми ж не їсти сюди прийшли, — каже режисер. — Пообідаємо, друже, пізніше. А поки що з'ясуємо наші шанси.

І він розповідає Олюсі про кіно. Олюся відчайдушно, майже залпом, п'є шампанське під темним поглядом драматурга. І одразу хмеліє. Хмеліє вперше в житті. Власне, і п'є вперше... Голос режисера віддаляється, очі драматурга наближаються, ресторанна зала розширюється, все — крутиться. Олюся облизує губи. Драматург сміється.

— Ну, то що? — запитує режисер. — Домовились? Якщо так, то прошу завтра — до кіностудії, годину на одинадцять. Зробимо проби.

— Домовилися! — сміливо каже Олюся і ще сміливіше додає: — Моя улюблена актриса — Віра Холодна! Я дивилася всі фільми з її участю.

— Ви будете кращою! — усміхається режисер. — Отже, завтра вранці — ви у нас. А до речі, ви навчаєтеся чи працюєте?

— Я йшла здавати документи до університету... — згадує Олюся й раптом заливається сміхом — розкутим і відверто-жіночим: — Боже, яка нісенітниця! Я ж увесь час мріяла бути актрисою!!!

— По-нашому!!! — радісно виголошує режисер і наливає ще келишок...

Потім вона розуміє, що треба встати й піти. Але шампанське й передчуття нового життя — того, в якому вже не буде місця батьковим зауваженням, — ніби приковує її до стільця. Усе вирішено! Олюся оглядає залу: в обідню перерву тут зібралася багато людей. І її до кісток проймає несподівана, божевільна думка: зовсім скоро всі вони впізнаватимуть її! Режисер із драматургом про щось говорять поміж собою. А потім режисер б'є себе по чолу розкритою долонею:

— Господи, красуне, ми не з'ясували головного: як вас звати?

Олюся називає себе і обидва якось дивно презираються.

— Ольга Яківна? Сніжко?! — перепитує режисер. — А це не ваш тато...

— Мій! — виклично каже Олюся. — А яке це має значення?!!

— Ну... Можливо, він буде проти... Я не можу ризикувати...

— Я сама вирішую свою долю! — сміливо каже Олюся. — Можете цим не перейматися!

— Але... таке відоме ім'я...

— А ми придумаємо псевдонім! — весело каже драматург. — Ви не проти?

Звичайно ж, Олюся не проти. Псевдонім — це по-справжньому, у цьому є щось романтичне й незалежне.

— Який? — питає вона, покладаючись на волю темних очей. Він дивиться на неї довго-довго...

— Ніжна тендітна пані... — промовляє він, — біла панна... «О, панно Інно, панно Інно...»

— Інна? — розчаровано стинає плечима Олюся.

— Ні, ні... Це так, згадалося... Вам треба щось ніжне, як пух...

— Ніжна? — підказує режисер.

— Це занадто! А якщо — «Ніжина»? Дуже близько від ніжності і... справжнього прізвища.

— Старий, ти — поет! — хвалить режисер. — А ім'я?

— Леда! — сміється той.

— Чудово: Лебідь знайшов Леду!

— Облиш дурні жарти, — чомусь сердиться драматург.

— Добре, добре. Хто ж зрівняється з божественною Едіт?! Але ж справді звучить досить гарно: Леда Ніжина. Вам подобається, чарівне дитя?

— Дуже! — Олюся плескає в долоні.

— Вирішено! — водночас кажуть обидва.

...Олюся переповнена почуттями, вона підводиться зі зручного стільця і поглядає на свій маленький золотий годинничок: час іти.

— До завтра! — нагадує режисер. Драматург із дивним прізвиськом мовчить і наливає собі чарку горілки, котру непомітно приніс офіціант. Вони залишаються обідати.

Олюся йде по червоній килимовій доріжці і всі в залі оглядаються на неї. Оглядаються тому, що вона — прекрасна, як квітка, як юність. Звичайна радянська дівчина-комсомолка з хорошої, добропорядної родини.

Але то вже не Оля-Олюся!

Швейцар відчиняє перед нею двері й довго дивиться услід.

Леда Ніжина йде центральним проспектом. Вона більше ніколи не їстиме морозива на вулиці!

Розділ вісімнадцятий
Написаний після розмови
автора з видавцем

...У метро грає саксофон. На весь ескалатор, на весь тунель лунають пристрасні звуки. Саксофон — найсексуальніша, найвідвертіша музика в світі. Вона навіть не супровід до кохання, вона — сама любов. Обличчя людей змінюються, коли вони чують цю музику. Нічого так не об'єднує, як ця запаморочлива, пронизлива, чарівна колісанка для розуму. Поки лунають ці магичні звуки, можна посміхнутися до будь-якого перехожого або розчулено вкинути останню десятку в капелюх музиканта. Метушня відступає, ескалатор затоплює хвиля любові... Натовп перестає бути біомасою, бидлом.

...Власне, чому автор дослухається до саксофона в метро і вдається до якихось міркувань, котрі не стосуються цієї оповіді?

Будемо вважати, що це сталося завдяки нещодавній розмові з видавцем, котрий сказав, що «письменник, як ніхто інший, відчуває соціально-політичні настрої суспільства. А нині ці настрої — антигуманні, спрямовані на знищення останніх моральних барикад». О, автор, витаючи в своїй ноосфері, ніколи не заглиблювався в можливість бути причетним до змалювання будь-яких соціально-політичних реалій. Йому це, як кажуть, по барабану. Щоправда,

на початку цієї історії майнула шалена думка розповісти про те, як молода героїня роману стояла на Майдані Незалежності разом з усіма під час Помаранчевої революції (власне, так воно й було насправді). Тобто поряд із цією маленькою локальною драмою розгорталися важливі соціально-політичні баталії. Але автор чудово розуміє, що всі важливі події, після того, як своє вагоме слово на першому етапі подібних зрушень говорить народ, згодом перетворюються на звичайний історичний процес, у якому тому ж таки народу не відведено жодної, бодай найменшої ролі.

Тому автор вважає найцікавішим те, що відбувається з однією окремо взятою людиною в її непередбачуваному паралельному світі. До того ж автор, як ви помітили, усіляко намагається уникати конкретних назв тих місць, де відбувається дія. І робить це навмисне. Думаючи про те, що така сама Стефка живе і в Португалії, і у Франції, і у Відні, а можливо, і в Арабських Еміратах. У неї інше ім'я, а її місто, яке вона любить так само, як Стефка — своє, має іншу назву. Можливо, збігається лише номер автобуса, на якому ця невідома молода жінка їздить на роботу, і настрій, з яким вона це робить щоранку. Ця інша Стефка — собака чи Біла Ворона — несе в собі нерозтрачений або ще не розкритий дар завжди залишатися самою собою. Вона коротко

стрижеться, проколює свій пупок золотим колечком, робить жахливі тату на смаглявому плечі, покурює травку і воліє краще померти молодою, ніж влитися в будь-який соціально-політичний процес. Тому вона старанно намагається бути цинічною, брутальною, відчайдушною, вона ненавидить старих, котрі лають молодь. Вона гортає комікси, полежуючи в ванній, і мріє бути Джулією Робертс. Але попри все це, вона залишається собою і завжди каже правду. Тому з нею важко вжитися, але так просто полюбити, бо вона — природна і вміє служити тому, хто має щастя бути поруч із нею...

Звичайно ж, автор міг би назвати всі вулиці і передмістя, перелічити найважливіші події, викладені в хронологічній послідовності, але це не було б справедливо щодо інших — таких самих жінок, чоловіків і стареньких на будь-якому континенті маленької Земної кулі, котра обертається в безкінечному темному просторі серед інших небесних тіл.

Отже, якщо видавець знайшов у цій оповіді «загальний настрій суспільства» і не наполягав на змалюванні соціальних реалій — автор безмежно здивований цим фактом. І може спокійнісінько продовжувати свою розповідь. Поки... Поки Стефка слухає саксофон, спускаючись ескалатором метро.

Слухає і намагається уявити, як у квітні 1937 року центральною вулицею міста гордо йшла дівчина з дивним новим іменем — Леда.

Безтурботна і щаслива.

У білих шкарпетках і лакованих туфлях.

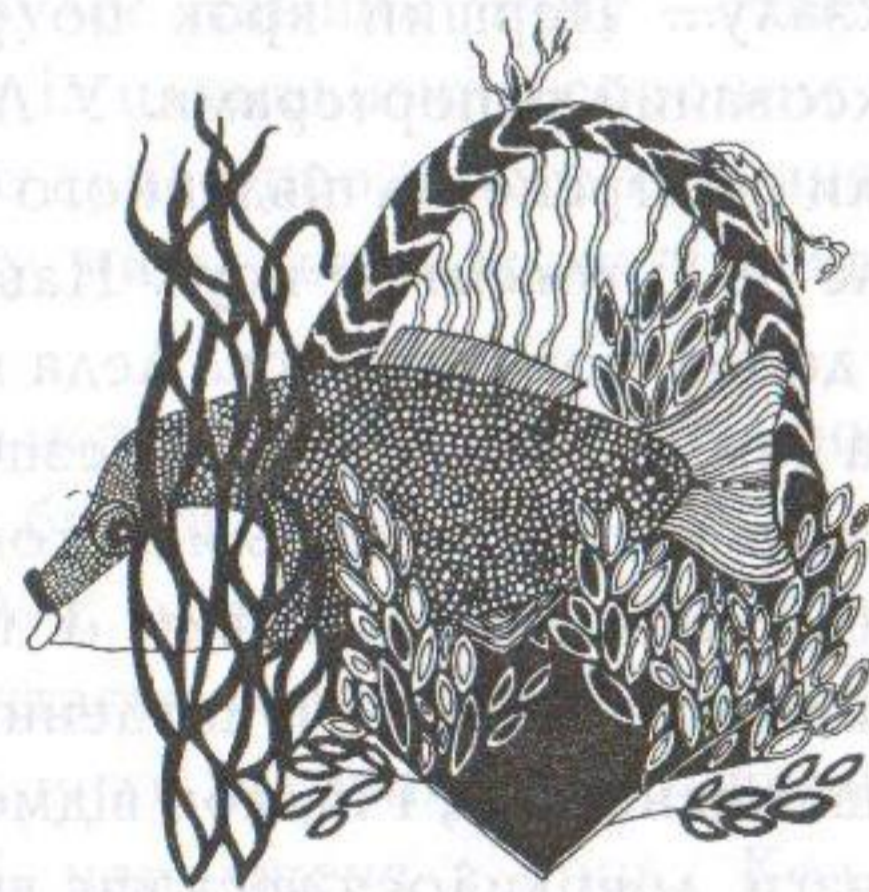
Білих-білесеньких шкарпетках.

У бузковій сукні.

У газовій хустці.

З оксамитовим ридикюльчиком...

А їй услід довго дивився швейцар ресторану. І думав про те, що таким, як ця маленька сука, ніколи нічого не загрожуватиме...

Розділ дев'ятнадцятий

Про що дізналася Стефка (продовження)

«Відома актриса Леда Ніжина повертається з Ташкента до рідного міста. Її зустрічає вдячна публіка. Фільм «Донька партизана» вперше демонструватиметься в єдиному вцілому після численних бомбардувань кінотеатрі звільненої республіканської столиці». Це підпис під фото. Леда прискіпливо розглядає газету: вона в натовпі молоді й військових, всі з квітами. У Леди розгублений вираз обличчя, вона дивиться поверх голів на зруйновані колони вокзалу... Перший крок по рідному місту, зафіксований репортерами. У Леди зазмагле, трохи обвітрене від південного клімату обличчя. Але це її зовсім не псує. Навпаки — дуже пасує до білявого волосся. Леда помітно схудла, хоча там, у Ташкенті, її забезпечували непогано, навіть квартиру надали не комунальну, а велику, райвиконкомівську. І поважні люди заходили на вогник — із південними солодощами, шампанським, і їй, аби відмовитися від їхньої уваги, доводилося весь час викручуватися, пручатися, хитрувати. І від цього вона насправді втомилася! Леда не може впасти в перші-ліпші обійми, якщо навіть за це їй пропонують побудувати новий театр! Вона принципова й чиста. Вона справжня радянська

актриса, якій пишуть листи з найвіддаленіших кінців фронту, вона має бути гідною цієї загальної любові! Але як тяжко бути самій у чужому далекому краю, де жінки в стареньких різнобарвних халатах дивляться на неї з осудом...

Тепер усе повертається на круги своя. Її будинок у центрі міста, слава Богу, вцілів, квартира знову належить їй, на кіностудії працюють військовополонені, швидко розгрібаючи завали. Все буде добре, Ледо Ніжина! Скоро запускається до роботи новий фільм... Чому ж тебе досі мордує спогад про ту єдину ніч у теплому Ташкенті?! Ти намагаєшся збагнути: що то було? Навіщо? Чому — так?

А ще із пломеніючим соромом Леда майже весь час думає про... продовження або хоча б ще одну мить цього жаху й захвату. Що то було?

Випадкова зустріч на південному галасливому базарі...

— А-а, ніжна Леда? Ви ж тепер зірка. А пам'ятаєте той ресторан? Здається, ви тоді вперше пили шампанське? І щоки у вас були червоні, народжена з піни... Коли зіграєте в моїй п'єсі? Чи мені вже варто стати в чергу?

Він багато й весело говорить. На ньому красива військова форма, котра йому зовсім не пасує. Не пасує до очей, адже його очі — з минулих сторіч, очі привабливого інквізитора.

— Диню чи виноград? Обирайте! А де б тут можна було дістати вина? Нічого не знаю. Я щойно з потяга — намагався розшукати своїх, а театр уже виїхав! Уявляєте, яка халепа?! Просто не знаю, що тепер робити. Що робити, Ледо Ніжина?

Він сміється. Але очі його залишаються серйозними і, як здається Леді, сумними. Йому байдуже, чи вона його слухає. Він підхоплює її під лікоть і тягне між базарними рядами.

— О, це зовсім не той південний базар, котрий був раніше! — говорить він. — Бачили б ви цю розкіш. Можна було задихнутися від запаху прянощів, солодощів та шашличного аромату! Ви бували в цих краях раніше? Ні? Не мовчіть, ніжна панно, я вас не з'їм!

— Я не мовчу, — каже Леда. — Я рада вас бачити. Тут усі чужі... Це втомлює.

— Чудово вас розумію.

Він купує диню. У якоїсь жінки куштує з маленької чарки домашнє вино й незадоволено морщиться.

— У мене є гарне вино, — промовляє Леда. Вона це каже й не чує власного голосу. Вона веде його спекотними вузькими вулицями, де зовсім немає дерев — таких, які вкривають свіжою тінню проспекти її рідного міста. Перехожих майже немає. Назустріч іде лише одна стара жінка в чорному вбранні й тягне за собою брудну облізлу козу. Вим'я нещасної

тварини розгойдується, немов сіра ганчірка на вітрі, і заважає їй швидше переставляти худі ноги в реп'яхах. Стара оглядається й довго дивиться услід красивій нетутешній парі — жінка в легкій рожевій сукні, що відкриває руки, і статний військовий у чистій новенькій формі. Леда спиною відчуває її погляд. Це зовсім не той погляд, до яких вона звикла — від нього крижаніє спина й потилиця. Незважаючи на сонце, мурашки вкривають її оголені руки, мурашки заповзають всередину — від них лоскотно, як від шампанського. Біля дверей вона тремтячою рукою дістає ключі й довго не може вставити їх у замкову шпарину. Він сміється, допомагає їй, їхні пальці зіштовхуються. Він зовсім спокійний. А в Леди від цього дотику паморочиться в голові, вона вже знає, що цей дотик — лише перший, потім будуть інші, й вона із захватом і соромом розуміє, що чекає на них. Темний довгий коридор, у кінці якого її кімната. Поки вона веде його цим коридором, думає про те, що можна ще зупинитися. Зупинися, Ледо Ніжина, умовляє вона себе. Якби ж то!

...Потім, після того, як вино випито й задушливий густий південний вечір перетікає в ніч, таким самим тоном, яким питав: «Диню чи виноград?» — він промовляє:

— Роздягайся!

І коли вона вже стоїть, як новонароджена в зливі місячного світла, знову наказує:

— Стій так!

І падає у ліжку. У батьківському ліжку, яке вони дивом привезли з собою. Потім він підходить і ніжно дмухає їй у потилицю, немов Леда — дитина. Він зовсім голий, і це вражає, бентежить — у цьому вона відчуває повну довіру до себе. Його тіло в блакитному світлі південної ночі скидається на водорость на дні моря. Все нереально. І це невагоме дмухання, ця ніжність після різкого наказу. Господи, що це?

Він знає, що робить! Він знає, чим підкорити Леду. Ось такими ніжними невагомими дотиками. Адже Леда така сама ніжна й невагома. Леда може знепритомніти від одного дотику.

— Ледо, йди до мене... — шепоче він. — Я так втомився. Я надто довго був сам. Ти така гарна! Поруч із тобою можна збожеволіти. Ти не розумієш...

Леда не розуміє. Вона не розуміє, про що він говорить, чого хоче від неї. Вона відчуває лише легке подмухування. А ще вона знає, що це дмухання — солодке й отруйне. У ньому — темна брехня. Така темна і така солодка, що аж не віриться, що брехня може бути такою привабливою. Набагато привабливішою, ніж правда. Набагато небезпечнішою, ніж просто смерть...

Адже Леда знає все! Все, про що говорять у цьому колі сучих дітей — там нічого ні від кого не приховаєш. Коли про це говорять, Леда завжди нашорошує вуха — їй цікаве кожне випадково почуте слово, кожна стаття в газеті (вона навіть збирає вирізки!), кожна нова кінострічка. Леда знає, що його жінка — та сама, з іноземним іменем, котре завжди застрягає Леді в горлі, стає впоперек! Їй завжди дістається щось за Достоевським, Чеховим чи Мопассаном, а Леда — вічна донька партизана...

Але справа зовсім не в цьому! Їй дісталось щось більше, чого в Леді ніколи не буде.

Невже — ніколи?! Чи, можливо, є надія?

І вона, надія, з'являється після тої ночі в Ташкенті! Адже Леда ніжна, покїрна, м'яка, немов віск, Леда весела, як цуценя, у Леді широке ліжко й велика квартира з теплою водою в душі. Подейкують, що його умови нині зовсім не солодкі — не за його рангом і талантом! Усе через цю жінку, котра може дати ляпаса будь-кому й говорити небезпечні дурниці про сильних світу цього. Вона, подейкують, «не наша», «не нашого кола», «темна конячка», і що скоро — «от побачите!» — від неї не залишиться й сліду. Розповідають про її брутальну поведінку за кордоном і про те, що вона більше не «голубонька миру», як колись писали в пресі. Також Леда читала в газетах, що вона їздила на лінію

фронту, виступала, стоячи на танку, і навіть у лютий мороз скидала солдатський кожух, під яким виблискувала розшита стеклярусом чорна сукня, що облягала її стан. І солдати разом із вищим командним складом готові були йти в бій і помирати з іменем цієї жінки на вустах! Леда бачила такий знімок у газеті. Потім хтось зі своїх приніс на хвості плітку, ніби ця курва відважила ляпаса котромусь із генералів просто на прийомі в його резиденції, відмовилася їсти червону ікру, а потім, усупереч забороні, дала незапланований концерт у штрафбаті. Знаючи все це, Леді страшно плекати свою надію — та, інша, здається їй відьмою, котра здатна причарувати кого завгодно. Леда зовсім інша! Якби вона була віруючою, то сходила б до церкви, щоб звільнитися від ташкентського спогаду.

Однак після приїзду додому все повертається на круги своя! Так само невимушено й випадково вони зустрічаються на знімальному майданчику. Він написав сценарій на виробничу тематику. Ходять чутки, що головна роль написана для дружини, щоб повернути її репутацію, але та (пошепки про це сказав знайомий режисер) занадто сексуальна й не може грати самовіддану радянську трудівницю. Її гратиме Леда Ніжина. Так вирішили нагорі.

Розбивається шампанське, перший знімальний день закінчується вечерею в ресторані і... в Леди вдома.

Все просто. І так тяжко, так неймовірно складно...

Потім він навідує Леду. Дедалі частіше. Приносить вино й квіти, часом — лише вино або горілку, накидається з порогу, шалено цілує, не дивлячись в очі, незважаючи на те, що рве шовковий китайський халат із драконами... Але чому в цьому немає радості?! Через білі лілеї, що звідкись приносять до Лединої вбиральні після вистав чи прем'єр?

Через те, що він приходить, коли заманеться, в будь-який час дня чи ночі, й вона мусить завжди бути готовою до цього? Готовою роздягнутися, стати посеред кімнати або до ранку слухати, як він читає нову п'єсу. Він — її і... зовсім чужий.

Леда не витримує. Леда вимагає. Плаче, викрикує брутальні слова, ставить питання руба: «Вона — чи я?!» Леда розуміє, що насправді воно може звучати так: «вона» — чи білі шовкові простирадла, велика ванна, впливові батькові друзі, авто, хатня робітниця, що готує дивовижні страви, чисті великі вікна з панорамою на проспект, дубовий стіл у кабінеті, зелений абажур, піжама з атласним коміром, ялтинські пальми... Але Леда переможе все це своєю ніжністю, відданістю, заповнить коханням, і все стане на свої місця. Все налагодиться. Все буде добре.

Він щезає на довгих два місяці. Леда викидає з себе маленьку дівчинку — це так страш-

но! Леда лежить у лікарні, й лікарі кажуть, що вона вже ніколи не зможе мати дітей...

Він повертається одної глибокої ночі. З порога падає в її обійми, й Леда розуміє, що він такий п'яний, яким вона його ще ніколи не бачила.

— Я твій... — хрипить він.

Потім він тремтить і плаче, уткнувшись обличчям в її груди.

— Я — покидьок, падлюка... — каже він. — Мені потрібен револьвер! Я більше не можу так жити. Я заплутався... мене заплутали...

Леді страшно, Леда просить пробачення.

— При чому тут ти?! — скидається він. — Ти ніколи нічого не розуміла — жила, як у Бога за пазухою! При чому тут ти?! Хто ти така?! Не питай нічого — врятуй мене. Просто — врятуй. Або... дай револьвер... Я знаю, у твого батька є...

Він плаче, плаче, плаче. Він не вимагає стояти проти вікна у місячному світлі, він — як дитина. Її дитина. Інших їй не потрібно!

Потім настає ранок. Із кавою, зі свіжими булочками.

Потім вони їдуть на море.

А та, інша, зникає. І квітів більше не приносять!

І це могло б називатися щастям...

Розділ двадцятий
Стефка. Збори з нагоди
святкування Нового року

Перший сніг випав і розтанув, ніби його й не було! Натомість прийшла сльота, чавкання багнюки під ногами і неприємна вологість, що якимось чином заповзає в рукави й за коміри навіть найщільніше застібнутих курток.

Та попри все це, вакханалія свята, що вже стояло на порозі, витала в повітрі. Люди прискорювали ходу, стартуючи за новорічними подарунками, на прилавках з'явилися ялинкові іграшки, гірлянди, піротехніка на будь-який смак, синтетичні ялинки та вінки зі штучної хвої, скатертини з новорічними візерунками, маски, клоунські капелюшки, свічки... У супермаркетах — одна в одну, як сестри-близнюки — лежали білі туші гусей та індичок. Спостерігаючи за всім цим, Стефка завжди згадувала слова якогось малюка з прочитаної в дитинстві книжки: «Що це за ненажерливе свято, заради якого вбивається стільки птахів, корів та свиней?!»

Стефку відлякує загальний психоз. Вона не любить святкувати прихід нового року. Розуміє, що це — неправильно, але не любить і край! Особливо його наближення лякає її саме тепер. Вона точно знає, що ляже спати і навмисне проспить і гімн, і промову президента, і

вульгарний черговий мюзикл за участю «чахликів невмирущих» — Кіркорова, Пугачової, Борі Мойсеева та Верки Сердючки. Якщо з першими — все зрозуміло, то остання (точніше — останній) завжди викликає у неї сум: «піпл хаває», бабки крапають, а очі в хлопчика печальні. Хоч під його: «Ха-ра-шо!!!» скаче й гигоче щонайменше по півкраїни ближнього й далекого зарубіжжя. І от під це «Ха-ра-шо!», що лунатиме звідусіль, Стефка вперто засне, вимкнувши світло, телефон, загорнувшись у теплу ковдру. Минулого року вона готувала олів'є, варила холодець і, плачучи, різала цибулю. А гості на чолі з господарем прийшли о другій годині ночі, після посиденьок у театральному ресторані — чужі, п'яні люди, котрих треба було повкладати на чисті простирадла, адже в цьому домі мало бути все за вищим розрядом! Вони з'їли все, що Стефка приготувала для романтичної вечері на двох. І до ранку вона мила посуд, адже всі спальні місця, включно із кріслами та зсунутими стільцями, були зайняті...

Тепер вона хоче лише спокою. Але перед цим ще належить провести новорічну вечірку в Будинку. А його мешканці дуже люблять це діло! І Новий рік, і Восьме березня, і День космонавтики, і Перше Травня. Адже тоді приїжджають милосердні спонсори й дарують усім пакунки з цукерками.

А на Новий рік число таких відвідувачів потроюється — всі хочуть увійти в наступний рік, начепивши маску благочинності. Особливо представники різних партій. Тож святкові жнива настають не тільки для стареньких самотніх акторів, багато чого перепадає й персоналу — і все на законних підставах. Отже, свято треба добре підготувати: а раптом на нього залишаться сторонні?

Тому сьогоднішні збори тривали втричі довше: Директор вимагав свіжих ідей, Бухгалтерка влучними пострілами зрізала політ фантазії Завідувача культмасового сектору, апелюючи цифрами злиденного бюджету, Старша медсестра наполягала на замовленні спонсорам нових тонометрів замість нікому не потрібних й некорисних для зубів цукерок — тим більше, що зубів у багатьох підопічних просто немає. Нянечки вперто мовчали, адже після вечірки в них завжди додавалося роботи.

— Отже, що ми маємо?! — намагався підбити невтішні підсумки Директор.

— Маємо те, що маємо... — невизначено цитував пророчі слова найпершого президента Завідувач культмасовим сектором.

— Візит шефів із театру нам забезпечено, — продовжував Директор, — принаймні четверо акторів зголосилися виступити на урочистих зборах. Вірші почитають, щось поспівають під гітару — людям буде цікаво. А ще мені теле-

фонували з одного видавництва, обіцяли приїхати, подарувати всім жіночі журнали й косметичні набори...

Стефка, а за нею всі інші тихенько засміялися.

— Нічого смішного! — обурився Директор. — Погляньте, як вони прикипають до «Зцілення коханням» чи «Бідної Насті» — це ж той самий гламур!

— А що в такому разі чоловікам? — запитала Старша медсестра.

— Презервативи з полуничним смаком! — зареготав Завідувач культмасовим сектором.

— Припиніть, панове! — постукав по столу олівцем Директор. — Це все зовсім не смішно. Краще поміркуємо про концерт чи капустник!

— Ага. І я знову гратиму на баяні пісні радянських композиторів?! — обурився Завкультмас.

— І зіграєте, — сказав Директор. — Зрештою, це входить у ваші обов'язки!

— Я скоро звільняюся, — не вгавав той. — Мене запрошували пожежником у театр... Там хоч ставка вдвічі більша.

— Ваше право. Хто ще хоче висловитись?

— Можна почитати уривки з якоїсь п'єси, — запропонувала Бібліотекарка. — Я пошукаю таку, щоб була з часів їхньої молодості. Підберемо відповідну музику, запалимо

свічки... Або можна інсценувати якесь оповідання... Щоб усе було душевно, по-домашньому.

— А хто читатиме?

— Так у нас же є актриса! — вигукнула Старша медсестра, поглянувши на принишклу Стефку. — Стефаніє, ти ж, здається, влітку збираєшся вступати до театрального? От і буде тобі тренування перед іспитами. Дістанемо костюм... Прочитаєш монолог Офелії чи Джульєтти...

Несподівано ця думка обпекла Стефку, немов вона зненацька ковтнула зі склянки окропу.

— Я не збираюся вступати до театрального! — несподівано для себе впевнено парирувала вона. — Звідки ви це взяли?!

— Як це — звідки? — розгубилася Старша. — А хто влітку ридав у ординаторській після третього туру? Кого я відпоювала валокордином?! Що, передумала? Швидко ж...

— Ну й молодець! — підтримав Стефку Директор. — Що нині за театр? Сором один, жебрацтво на тлі, вибачаюсь, пиятики... І квитки по сто баксів на бездарну закордонну антрепризу. Театр абсурду. А в нас — життя! Правда ж, Стефаніє?!

І Стефка цілком серйозно відповіла: «Правда!». А потім мовчала, поки на думку не спала чудова ідея, яку вона висловила і яку, на диво,

підтримали всі присутні. Навіть Завкультмас. Навіть нянечки. Замість пісень і танців Стефка запропонувала, щоб кожен мешканець Будинку розповів найяскравішу історію зі свого довгого життя. І нехай горять свічі, лунає тиха музика, а посеред залу стоїть велика ялинка. І нехай все це зафіксує на кіноплівку її знайомий оператор, котрий поки що працює фотографом...

Розділ двадцять перший

Стефка і Ед.

Вихідний день у місті.

Народження «Зів'ялих квітів»

— Є в нашому суспільстві дві категорії людей, яких я терпіти не можу! Перша — це ті (переважно чоловіки невизначеного віку), хто в будь-який час робочого дня, від обідньої перерви і до пізнього вечора, коли бідолашні жінки в мохерових беретах пруть додому торби з продуктами, стовбичать у чергах за чарчиною горілки. Друга — ті, хто до ранку дригається в наворочених нічних клубах під шанобливим поглядом відеокамер. Потім ці вечірки нон-стоп демонструють по молодіжному каналу. Власне, у цих двох категорій є спільне — вираз облич. Зазвичай він — безсторонній. Тільки в першій категорії обличчя спиті, в очах — хлюпається горілка, під очима — важкі мішечки, як наслідок «нелюдської втоми». У другій — безглуздя в очах виникає на тлі такої самої безглуздої музики і транквілізаторів. Перші — зашмульгані, адже мами не навчили їх самотужки прати шкарпетки, другі — виблискують спітнілими від танців тілами, як штучні діаманти. Перші виручають одне одного кредитом на чарчину, другі — позичають тисячі баксів «до ранку, коли предок відстібне». І одні, й другі — мавпи, пропаща сила,

звіринець, царство тіней, роботи-самознищувачі. У проміжку між цими двома деградаціями — той славетний прошарок «нормальності», котрий гордо називається середнім класом. Міркувати про те, чи може він взагалі існувати у викривленому суспільстві — марна справа, риторичне запитання. Є ще політики — це інопланетяни, зелені чоловічки. Але десь далеко від усього цього перебувають ті, кого, власне, ніхто не помічає (хіба що під час свят): старі й діти. Вони — як святі...

— А хто тоді ми з тобою? — запитав Ед.

— По-перше, не «ми з тобою», а ти і я.

— Яка різниця?

— Велика. «Ми з тобою» — це абстракція, щось на кшталт кубічних малюнків пізнього Пікассо: трикутник, що в'їхав у коло чи квадрат! Ти — це ти. Я не можу влізти в твою голову й душу. Це буде не чесно.

— Я розумію тебе, хоча ти надто радикальна. Ти завжди була такою?

Стефка посміхнулася. Те саме він прошепотів їй на вухо годину тому, коли вони кохалися в його авто. Але тоді це стосувалося зовсім іншого. І це інше — те, що вона, така жадана і дивовижна, могла якоїсь миті розчинитися в ньому, як грудка цукру в воді...

Вона відповіла йому те саме, що й годину тому:

— Не завжди...

Їй захотілося додати про те, як у ній «розколовся горішок», про несподівану відмову від мрії стати актрисою, про незвичайну легкість, з якою вона прокидається, зрештою, про людей, яких вона полюбила — про Едіт, Леду, Альфреда Вікторовича і про всіх інших, включно з Бібліотекаркою та Старшою медсестрою... Про те, як кілька місяців тому їй хотілося вийти кудись на перехрестя і до безтями кричати в нічну порожнечу: «Господи, боляче!» Про те, як зрозуміла, що створена для багатьох чоловіків і ні для кого зокрема, тому що вже ніколи не зможе любити. І що їй самій не потрібне ніяке кохання, і що вона — грішниця, найгірша з усіх. І її не варто любити!

Але вона мовчала. Адже в такому разі довелося б розмотувати весь клубок, а на таке вона поки що не здатна.

Була неділя. Вони сиділи в рибному ресторанчику «Да Вінчі», перед його входом працювали монтери, навішуючи на дерева новорічні гірлянди. За якийсь час роботу було закінчено, і за вікном маленькими золотими ліхтариками засвітилися віти розлогих акацій. І знову пішов дрібний сніг. Спочатку він розчинявся в калюжах, гинув прямо на очах, але за якихось півгодини все-таки переміг слоту і вкрив тротуар тоненьким килимком. І все це знову нагадало Стефці декорації.

— У тебе є відеокамера? — запитала Стефка.

— Авжеж. Я дещо знімаю для себе. А що?

— Я хочу, щоби ти прийшов до нас і зняв нашу новорічну вечірку.

— Куди саме? Де ти збираєшся святкувати, хіба не зі мною? — стривожився він.

— Відверто кажучи, я б не хотіла зустрічати цей рік, не хотіла б готувати й виряджатися. Можливо, колись потім... Я б узагалі робила такі свята тільки для дітей. Щоб була справжня ялинка і подарунки під нею. І діти, танцюючи, викликали Діда Мороза, і нікого б не вкладали спати. Щоб вони веселилися досхочу. А вранці, поки сплять дорослі, виходили босоніж до столу, брали з нього кусень наполеона й сідали на підвіконня, подивитися на порожні вулиці і... відбивалися в круглих кульках, що висять на ялинці. Колись я робитиму такі свята. От побачиш!

— Я тобі вірю. Я сам дуже любив ранок першого числа, коли всі сплять, а ти сидиш і дослухаєшся до тиші, і їси все, що залишилося на столі — мандарини, пироги, шматочки підсохлої ковбаски. Чомусь ранком завжди хочеться їсти більше, ніж під час святкування, і все здається набагато смачнішим... Але куди ти мене запрошуєш, якщо не хочеш святкувати?

— До нас, у наш Будинок. Вечірка відбудеться трохи раніше, адже в новорічну ніч там залишаються тільки чергові. Зазвичай із цього приводу завжди йде суперечка. Нікому не

хочеться залишатися зі старими в такий день. Чергові накривають святкову вечерю, а потім зачиняються в ординаторській і дивляться телевізор.

— У вас бувають вечірки? — здивувався Ед. — Невже твої підопічні танцюють?

— Часом танцюють. І навіть інколи в них виникають свої симпатії. Чом би й ні? Але цього разу буде зовсім інакше. Я хочу, щоб кожен із них розповів про себе — не так, як це вони роблять завжди, а по-справжньому. А ти знімеш про це невеличкий фільм. Я впевнена, що їм буде приємно знову опинитися перед камерою. Це дасть їм надію, що їх не забудуть, що в них ще з'являться свої слухачі й глядачі. Це особливі люди.

— Послухай, — загорівся Ед, — а якщо зняти не просто домашнє відео, а документальний фільм?

— Це ще краще! Зняв же Клод Лелюш «Чоловіка і жінку» за мінімальні кошти. Я взагалі вважаю, що головне — талант і ідея. Якщо цього немає, все розвалюється, навіть якщо коштує сто мільйонів. Тому й не дивлюся телевізор. І... — вона замислилася, говорити чи ні, — і більше не хочу бути актрисою.

— Чому?

— Тому що театру вистачає нині в житті. Пам'ятаєш, як у «Театрі» Моема — Джулія Ламберт спостерігає за публікою в ресторані?

— Але вона вважає, що справжнє її життя — саме на сцені.

— Так. Але я — не Джулія Ламберт і живу в інший час, в іншій країні. І я хочу прожити власне життя, а не втілювати чуже. Тим більше — в бездарних п'єсах! Окрім того, я зрозуміла, що великою актрисою мені не стати. А на менше я не згодна!

— Послухай і тільки не заперечуй! — Він заговорив упевнено і гаряче. — Ти мене надихнула на класну ідею. Ми знімемо цей фільм! Слава Богу, я не забув, як це робиться. Знімемо в стилі «замкової шпарини» — я дуже люблю цей прийом у «Коротких зустрічах» Кіри Муратової — ти зіграєш у ньому саму себе. І твої підопічні так само будуть у ньому природними, такими, як є. Ніхто нічого не гратиме. Хоча, звісно, сценарій написати треба... Це буде фільм про дівчину, яка працює в притулку для самотніх, і про цих самотніх людей, про їхнє минуле і про сучасність, у якій немає місця цьому минулому. Про сучасність, яка теж стане минулим...

— Знаєш, у мене для цього кіно є навіть сюжет... Але я не впевнена, чи можу про це говорити. Це залежить не від мене. А головне — цей сюжет не закінчено. І я навіть не уявляю, чим він може закінчитися... Але хочу, щоб — якнайкраще. Так, щоб було справедливо.

— Ти говориш загадками...

— Пробач, інакше поки що не можу. Це залежить не від мене. Але я вже знаю, як буде називатися фільм — «Зів'ялі квіти викидають»...

— Якась сумна назва для стрічки про самотніх акторів. Безвихідь...

— Ні. Зів'ялі квіти — це те, що не можна тримати ані вдома, ані в душі! Їх треба безжально викидати, навіть якщо вони гарні й ще мають вигляд справжніх, свіжих.

— А ти? Ти викинула ці квіти? — запитав він.

— Ідеться не про мене!

— Ти — їжачок, у якого голки повернуті всередину. Ти сама себе раниш. І що мені робити?

— Нічого. Достатньо того, що ми сидимо тут. А за вікном — сніг. І горять ці чудові ліхтарики. І ти придумав це кіно. І тому, я гадаю, що це все — не випадковість.

— Не випадковість, — луною обізвався він. — У житті взагалі не буває випадковостей. Це ми їх вигадуємо, коли не можемо пояснити незбагнених речей. І я тебе люблю... але — вважай, що я нічого не сказав. Я почекаю, поки ти викинеш ці квіти.

Розділ двадцять другий

Відвертий прохідняк,
який авторові дуже
закортіло написати

...Жінка наливає собі каву в філіжанку й одягає на голову капелюх із величезними квітами. На ній чорна спідниця з червоними ромбами по обидва боки, чорний корсет і біла блузка. Вона сідає на чорно-білий диван у червоних чотирикутниках і низько схиляє голову, щоби квіти на її голові злилися з квітами у вазоні, які стоять за її спиною. І все це заради того, щоб... випити на самоті каву.

— Люба, де мої шкарпетки? Де мої штани? Кохана?!! — оглядає кімнату чоловік у сімейних трусах.

Стефка на хвилину забігла до вітальні й була впевнена, що це — кіно, на яке зібралися мешканці Будинку. Ті з них, хто ігнорує денний сон.

— Що за фільм? — запитала вона, сідаючи на підвіконні.

— Це не фільм, це — рекламна пауза. — Пояснила Серафима Миколаївна. Білий комір її блузки посередині з'єднувала брошка з чеського скла. Стефка бачила такі брошки на розкладках Андріївського узвозу і на блошиному Сінному ринку.

— Ви, мабуть, не дивитеся телевизор? — запитав Павло Петрович, той самий, що любив поплескати Стефку по сідницях.

— Не дивлюся, — зізналася Стефка і здивувалася тому, що для того, щоб випити каву, треба вдаватися до таких складних маніпуляцій. І все заради того, аби сховатися від здоровенного дитинчати, яке не може впоратися зі своїм одягом.

Після кавової реклами настала черга купити інших, таких самих дурнувятих роликів, із неправильною вимовою, наголосами, з дебільними обличчями, які, мабуть, символізували середньостатистичне обличчя вітчизняного громадянина. Люди на екрані чистили зуби, пили пиво, випадали з вікон, одягали колготки, труси, випробовували памперси і гігієнічні прокладки, куштували йогурти, мили посуд, вживали антиалкогольні таблетки, жували гумки, лікувалися від лупи, імпотенції, аденоми та простатиту, купували лотерейні квитки, мобільні телефони, туалетний папір, із задоволенням їли «Мівіну», замовляли шафікупе, прасували сорочки, перевіряли зуби на карієс посеред лісової галявини... Старенькі занудьгували. Реклама тривала безкінечно.

— А ми із Серафимою Миколаївною вирішили об'єднатися, — раптом сказав Павло Петрович. — Тепер будемо жити разом. Нам

дають ту велику кімнату, що лишилася від Велимира Зарецького, Царство йому Небесне...

— Правда?! — зраділа Стефка. — А я вже давно помічала, як ви погарнішали, пані Серафимо, просто — розквітли. Думала, що від тих нових вітамінів...

— Від тих вітамінів ніякої користі, — заперечив Альфред Вікторович. — Це все — кохання. Старе кохання — як старе вино... Достатньо одного ковтка, щоб захмеліти.

Серафима Миколаївна сором'язливим рухом поправила брошку на своєму комірі, і її обличчя зненацька вкрилося справжнісіньким рум'янцем. Павло Петрович взяв її руку, повернув долонею до себе і поцілував у зап'ястя:

— Найдивніше, — промовив він, — що ми стільки років пропрацювали в одному театрі! Вона тричі виходила заміж — і все не за мене. А я чекав...

— Він чекав! — засміялася Серафима. — А як же ж твої п'ять шлюбів? До того ж, ми весь час сварилися, якщо пригадуєш.

— А як було з тобою не сваритися, якщо ти була такою занозою? Навіть відібрала в мене Гамлета! Де ти бачила Гамлета — жінку?!

— А Сара Бернар?! — відгукнулася з дивана Ляля Броніславівна.

— Ви її бачили? Ви її чули в цій ролі?!

— Бачили! Чули! — в один голос вперто вигукнули обидві дами.

— Ну от, — з награною печаллю звернувся Павло Петрович до Стефки, — заноза і є заноза. Але гарна ж, чорт забирай!

Стефка посміхнулася.

— Я допоможу вам переїхати. Повідомите коли, — сказала вона.

Нарешті почався фільм. Павло Петрович знову поцілував зап'ястя Серафими Миколаївни з такою ніжністю, що Стефка мимоволі погладила себе по руці в тому самому місці. Кілька хвилин вона тупо дивилася в екран на закам'янілі обличчя серіальних акторів. Це було антикіно, антимистецтво. Цей серіал (точніше — «ситком», що означає ситуативна комедія) йшов по всьому світі за єдиною розробленою схемою, тільки змінювався антураж та імена головних діючих осіб. Хотілося б подивитися на того, хто розробив цю схему, і з диявольською впевненістю, що все населення планети — суцільні кретини, запустив по континентах, подумала Стефка. На екрані метушилася середньостатистична родина. У цьому разі — українська, хоча половина акторів, звичайно, запрошені з найближчого зарубіжжя. Під регіт, що лунав за кадром, актори виголошували різні нісенітниці, акцентуючи на ключових словах, як це роблять клоуни в цирку: «Добрий день, Біме! — Привіт, Боме! —

А чому в тебе такий сумний вигляд, Біме? — Тому що сьогодні померла моя улюблена морська свинка, Боме!»

— Я йому колись вибрав квартиру... — сказав Павло Петрович, вказуючи на виконавця головної ролі — чорнявого хлопчину з вередливо вивернутими пухкенькими вустами. — Був дуже талановитий. Він навіть не подякував. Тепер, кажуть, їздить в білому «Мерседесі»...

— Чому ж собі не вибили? — єхидно запитала Ляля Броніславівна.

Павло Петрович насупився. Стефка знала, що він якраз був із тих, кого родичі привезли з мотивуванням «ремонт у квартирі».

— Мені і тут добре, — пробурчав старий. — Здійснилася моя мрія, — він кивнув у бік Серафими, — п'ятдесят років полювати за жінкою — то не жарти!

— У мене теж здійснилася мрія, — підморгнув Стефці Альфред Вікторович.

— Старі мартопляси! — незлобливо гмикнула Ляля Броніславівна. — Ваші мрії завжди були нижче паска! Тому й опинилися тут. Розплата за гріхи... Недарма ж акторів ховали за огорожею цвинтаря!

— Лялечко, тобі це не загрожує! — парирував Павло Петрович. — Приїдуть твої дітки з далеких палестин, зроблять усе за вищим розрядом.

Ляля Броніславівна дістала з кишені маленьку шовкову хустку і обережно приклала її до нафарбованих повік.

— А про що мрієте ви, пані Лялю? — запитала Стефка, щоби залагодити ситуацію. Ляля Броніславівна замислилася.

— Я? У мене все було... Можливо... Можливо, я б хотіла один раз почути оплески. Як тоді, коли я грала в «Священних чудовиськах»... А ще хотіла б зустрітися зі своїм чоловіком. Там... — вона звела очі догори, — я б запитала його, за що він мене не любив...

Стефка почула, як у кімнаті для нянечок зазеленчав дзвінок виклику і зітхнула з полегшенням, ніби сама була в чомусь винна перед старенькою, зіскочила з підвіконня і побігла на дзвінок. Чула, як разом загомонила аудиторія, як усі почали втішати й смішити Лялю Броніславівну, а потім коридором полинув голос Альфреда Вікторовича: «Кто может сравниться с Матильдой моей!!!»

У кімнаті Стефка побачила, що маленький ліхтарик загорівся під номером Едіт Береш.

... «— Я вневнений, що ти ходила вулицями з букетом жовтих квітів у руках...

— Це правда. Але мене ніхто по них не знаходив...

— ...і тоді ти вийшла до мене з курятника з білосніжним яйцем, що світилося в твоїх руках, як магічний кристал...

— ...це було яблуко Єви... Лише спокуса...»

Життя без любові втрачає сенс, рушійну силу, добро, мораль, зміст. Можна прожити, не відаючи смаку буйабезу й нічого від того не втратити, якщо щовечора хочеш повертатися туди, де на тебе чекають.

Можна пишатися тим, що знаєш, як смакує ця юшка і якого кольору повинен бути коктейль «Серце Парижа», і дивитися на все це порожніми очима. Як на серіал, у якому діють роботи з людськими масками на металевих обличчях.

Розділ двадцять третій

Про що говорили

Едіт Береш і Стефка

— Поганих жінок на світі не існує! Хіба що якісь генетичні потвори, але й вони — нещасна помилка природи, атавізм, приречений на самознищення. Це вже час зрозуміти. Біда — в чоловіках, у їхній природній сутності. Але, якщо такою є їхня природа, хіба можна звинувачувати її? Вони, як діти: завжди тягнуться до нової іграшки, коли та близько лежить або новіша за ту, що вони вже мають. Як змусити дитину гратися лише одним плюшевим ведмедиком, у якого відірване вушко (тією ж дитиною!), виколупане (тією ж дитиною!) око? Сміх і гріх у тому, що награвшись яскравішими і моднішими іграшками, малюк, що вже виріс, ночами згадує саме цього спотвореного ним ведмедика — без вушка й без ока, тужить за ним. У той час, коли ведмедик мокне під дощем біля смітника чи давно вже перероблений на туалетний папір. Кому дано заздалегідь зрозуміти цю просту істину?

Ні, поганих жінок на світі не існує — такими їх роблять чоловіки, позбавляючи найважливішого — віри в любов, у порядність, відданість. І якщо жінка позбавлена цієї віри, яка необхідна їй, як повітря, — вона перетворюється на потвору, чудовисько або... автомат, що йде

по життю залізними кроками, навзаєм починає псувати подібних до себе.

— Що ж робити, коли настає ця зневіра?

— Залишатися собою, не мімікрувати під цей загальний стандарт.

— Як?

— Говорити правду. Не грати з почуттями інших, не множити ланцюг болю, не мститися. Можливо, тоді спотворений світ стане кращим. Хоча б на одну людську істоту. О, я знаю, що таке цей біль, знаю, що відчуває людина, коли їй у серце встромлено ніж... Але, повір: із часом ніж перетворюється на маленьку срібну голку. І ти просто констатуєш, що — вижила, вистояла, не зламалася, не стала потворою з розмазаною помадою й гучним грубим голосом.

А потім, через певний проміжок часу, ти дякуєш Богові, що наділив тебе цим Великим Болем і Великим Почуттям. І навіть не важливо, як усе склалося далі...

Але йдучи вперед — адже життя довге! — зрозумій: будь-чия душа не може належати смертному. Вона належить Богові. Не в релігійному сенсі — я боюся догматів, а в найвищому і найпростішому. Смертний, як і дитина, може віддати її за нову яскраву іграшку (і не треба звинувачувати його в цьому, адже всі ми — не святі), а Бог — збереже і не

дасть їй перетворитися на непотріб. Я думала про це в умовах, які тобі важко уявити! Ці думки врятували мене, дали сили і... прощення.

— Але чому ми повинні так страждати?

— А це вже наша природна сутність! І нема на те ради... Баби — дурні! Ми бачимо тільки те, що хочемо бачити. І чуємо те, що хочемо чути, тому нічого й не розуміємо в цьому житті. Адже світ від початку створено під чоловіків. До речі, це мені казала Габріель Шанель на прізвисько Коко...

— Ви знали Коко Шанель?!!

— Знала, знала. Не роби таких здивованих очей. Чи ти гадаєш, що Едіт Береш не варта таких знайомств? Я нікому про це не розповідала... І вже не розповім. Тільки тобі. Але — що?..

Незбагненна річ: я, сидючи тут, часто згадую, як уперше побачила цей фотель. І це мені здається найважливішим... Бо він і досі зі мною. Життя, зрештою, зводиться до деталей. Мабуть, Габріель згадала б свої ножиці, які завжди носила із собою...

Я все думаю, чому вона звернула на мене увагу? Не лише ж через той потворний костюм із білого джерсі чи банальний фільм, який ми привезли на кінофестиваль? У житті бувають дивні збіги, коли випадково в потрібний час зустрічаються люди з майже однаковими долями. Тільки тоді я ще нічого не знала про

те, як складеться моя... Габріель розповідала мені про Артура Кепела — єдиного чоловіка в її житті, якого вона любила по-справжньому. О, це був рафінований аристократ-англієць, у якого вона закохалася з першого ж погляду на прийомі в палаці Руайо. Коли ця жінка — горда, різка й незалежна — говорила про нього, я бачила, що її очі наповнюються слізьми. Тоді вона казала: «До біса!» — і гнівно лушила щипцями панцир лангуста (ми сиділи в «Куполі»).

Кепел не міг одружитися з модисткою! Він взяв леді з вищого світу — Діану Лістер, а через рік після весілля загинув у автокатастрофі. Потім у Коко були князі, лорди, герцоги, пери, поети, художники, офіцери та генерали... Але вона залишалася самотньою. Вона сказала мені те, що потім повторила в якомусь своєму інтерв'ю: «Жінка не може бути щасливою, якщо вона не любить. Але жінка, яку не кохають — це нуль і більш нічого! Молода вона чи стара — вона повинна відчувати любов. Жінка, яку не люблять — пропаша жінка. Вона може спокійно померти». — «Якщо вас люблять, чому ви — сама?» — запитала я. «Так. Герцог Вестмінстерський сватався до мене. І знаєте, що я йому відповіла? — Герцогинь багато, а Коко Шанель — одна!»

Проте я думаю, що секрет не в цьому. Нездарма ж наприкінці життя вона поставила

пам'ятник на могилі Артура Кепела й оселилася неподалік. Жодна жінка не народжується заради того, аби зробити кар'єру. Так мені здається. Хоча, можливо, я просто старомодна... Успіх, слава, гроші, прихильники — це може йти лише на доважок. Причому досить незначний, несуттєвий. Чоловік може пожертвувати коханням заради всього цього. Жінка навпаки — кине весь цей мотлох заради того, щоб, як кажуть, «знайти рай у курені». Який потім, на жаль, може виявитися химерним. Чоловік живе в пласкому світі, жінка — в багатовимірному. І невідомо, що краще. У пласкому світі все логічно й зрозуміло, все має виправдання, все — навіть після великого краху — поновлюється рано чи пізно. У багатовимірному все так заплутано, так непередбачувано і страшно. Тому жінки прагнуть приліпитися до надійної поверхні, розтектися по ній, як вода, щоб мати хоч якийсь захист і рівновагу. Але пласка поверхня має здатність перевертатися, і тоді вода знову стає самотньою краплею й падає в океан життя. У цю безмежність, залишаючись наодинці зі своїми спогадами, невирішеними питаннями, які лишаються з жінкою до старості. Можливо, це звичайний маразм. (Стефці пригадався недавній вигук Лялі Броніславівни: «За що він мене не любив!..») Коли я це зрозуміла, перестала звинувачувати жінок у будь-чому.

— Чому життя таке несправедливе?

— Мати Божа, що за глобальні питання крутяться у твоїй ще досить молодій голівці? Кинь думати над цим. Життя таке, яким ми його робимо. Воно дає нам різні випробування, і що незначніша людина, то менше цих випробувань. Але без них хіба можна дізнатися про себе всю правду? Отже, життя прекрасне!

— Тоді... чому ви тут? Чому вас ніхто не знає? Чому ви їсте цю кляту манну кашу на сніданок? А всі думають, що ви живете в Америці на власній віллі!

— Не сміши мене, дитино! Крім манної каші, я ще п'ю чудову каву, яку ти приносиш, сиджу в своєму улюбленому фотелі й бачу цей чудовий ліс із вікна. Все моє — зі мною! Ти думаєш, я тут сама? Погано ж ти мене знаєш! Якби ти мала уяву, то побачила б тут, біля мене, купу людей. Ще й яких! Шекспір, Данте, Пастернак, Булгаков, Маланюк, Сара Бернар, Габріель, Сартр, Кокто, Моді, Ахматова, Багрянний — їх багато. І всі такі різні! Мені цікаво з ними. Часом ми сперечаємось... Помовчмо трохи... Я втомилася...

— Едіт, у вас колись був... срібний хрестик?..

— Був. Я завжди його носила. Батьківський хрестик... Але він уже давно не в мене. І я про це не шкодую.

— Чому?

— О, це довга історія. Хоча й коротка... Коли я відбувала покарання, якась добра жінка протягом усіх років надсилала мені посилки з найнеобхіднішим. Ми швидко марніли в тих умовах: втрачали зуби, волосся, нігті, підшкірний жир на обличчі, як Марія Капніст... А я зберегла себе завдяки цим посилкам. Коли одна з моїх приятельок виходила на волю, я передала нею тій добрій жінці свій хрестик. Єдине, що в мене було на той час... Десь він зараз, мабуть, є. Речі живучіші за людей.

— Він зовсім поряд, Едіт... Тут, за три кімнати від вашої.

— Тобто? Що ти верзеш, дитино?

— Цей хрестик поряд. Він — на Леді Ніжиній. На Ользі Сніжко. Вона тут... Вона не краща за вас, Едіт! Тому... тому, що така ж гарна, як і ви. Але не така сильна, як ви...

Розділ двадцять четвертий

Що залишилося за кадром розмови і про що автор дізнався від Стефки за кілька років потому

«Я сказала це і... розплакалася. Мабуть, далося взнаки напруження останніх днів. Дивно — чому я?! Чи то була захисна реакція: боялася, що від мого повідомлення в Едіт станеться серцевий напад і перебрала його на себе бодай таким відволікаючим маневром. А насправді — я плакала від жалю, від того, що світ ніколи не може стати досконалим, а час ніколи не повертається назад. Я плакала, схилившись над своїми колінами, а Едіт тихо гладила мене по голові. Гладила доти, доки я відчула, що... плакати під цією невагомою рукою в тонких синіх судинках стало приємно й не страшно. Це відчуття було трохи схоже на те, коли в тобі розколюється горішок. Мабуть, це був якийсь другий етап мого прозрівання. Вдосконалення? Дорослішання? Не знаю, як це все назвати... А ще мені було лячно поглянути на Едіт. Я думала про те, що побачу в її очах. Здивування? Розпач? Гнів? Біль?..

Коли я підняла обличчя, побачила, що...

— Ви смієтесь?!!

— От бачиш, дівчинко, виявляється старість — це ще не кінець... Ти сказала — Леда?

Вона тут?! І ми щоранку їли одну й ту саму кашу? Господи, що за іронія долі! От справжня колізія для сценаристів! Театр! Господи... Михайло мав рацію: десь там, на місячній доріжці ми всі маємо зійтися — Пілат і Ісус, Майстер і Маргарита. Але це все — висока поезія... Зустрічаються там і набагато мізерніші істоти — такі, як Леда й Едіт, звичайні смертні, не вигадані жодним майстром...

— Ви можете зустрітися зараз!

— Я маю подумати, чи варто... Мені вже зовсім не кортить видряпати їй очі чи зіпсувати завивку — це все нікчемна маячня! — усміхнулася Едіт Береш. — Але не бійся, я думатиму недовго. У мене вже немає часу на довгі міркування. Хоча ні! У мене попереду — вічність. І не рюмсай, я цього терпіти не можу! Допоможи краще перейти в ліжко.

Я обережно взяла стару актрису під руку. Фотель гойднувся і заскрипів. Я оглянулася, і ця мить у пам'яті закарбувалася картинкою: біле широке вікно без фіранок, скло, вкрите тоненькою сіткою інею, за якою казковою декорацією вимальовується засніжений парк, і на цьому білому тлі — старий чорний фотель. Чомусь у цю мить серце моє стислося, і я постаралася скоріше зморгнути цю картину з очей. Але вже знала: вона — в мені. І я згадуватиму її часто. Так буває. Розрізнені й на перший погляд незначні епізоди, що раптом

вириваються з контексту життя, ніби їх висвітлює ліхтарик, набувають набагато більшого значення, ніж будь-яка важлива подія чи урочистість. Актриса вперше при мені залишила свій фотель...

Едіт Береш помітила мій погляд.

— Якщо у тебе немає відрази до цього старого мотлоху, — сказала вона, — забереш його до себе. Потім... Так мені буде спокійніше.

Я не стала говорити щось на кшталт: Боже, про що ви кажете! Я просто кивнула головою.

— І не рюмсай! Я поки що тут і нікуди не збираюсь. Я ж казала — поки не зустріну Леду Ніжину — дзуськи! Хоч бач, як вийшло... Тож, мабуть, уже час...

— У такому разі, я вас не познайомлю!

— Ні, дитино. Все йде, як годиться. Знаєш, мені спала на думку дивна річ: ми з нею могли б бути подругами, якщо вона така, як ти кажеш. Бідна дівчинка, уявляю, як їй було важко... Та ще й я надсилала лілеї!.. Зніми-но ту фотокартку. Сховай кудись. Чи візьми собі. Вона мені більше не потрібна! Зніми і дай я подивлюсь на неї востаннє.

Я відкріпила фото Ольги Сніжко від стінки, подала їй. Едіт піднесла світлину до очей.

— Тепер я знаю, чим закінчується старість, — сказала вона після глибокої паузи. — Поверненням у молодість! — вона посміхнулася: — Якби ж тільки не ці кляті дзеркала!

Я підіткнула їй ковдру й відчула дежа вю: так само нещодавно я вкривала Леду Ніжину...

Я подумала про те, про що міркувала раніше — про паралельні світи, які часом перетинаються, і про помилковість аксіоми Евкліда, а ще — про Троянду Світу Данила Андреева, до якої прийшла через просту випадкову думку про геометрію. Книжку мені дав почитати Ед...

Нас змалечку вчили, що матерія — все, що можна побачити, помацати, купити, продати — поза свідомістю. І тому над цією свідомістю, як над тонкою ефемерною субстанцією, пророблювалися надзвичайні за своєю інквізиторською сутністю досліді. Які, власне, мали «успішний» результат, наслідки якого — жахливо незворотні. Але завжди були люди — яким тільки дивом вони з'являлися в часи загального розпачу і страху?! — котрі всупереч офіційним ученням доходили інших висновків. Розанов, Флоренський, Андреев... У певні часи суспільного просвітлення їх підіймали на прапор і... робили модними. Мода зробила свою справу — Андреев не був прочитаний і зрозумілий. Принаймні так, як того вимагає текст. Той, кого здійсмають на прапор — стає прапором. Тільки тепер, коли світ здурів, а мода на розумні розлогі тексти відійшла, поступившись коміксам, можливо, знайдуться ті, хто стане не захопленим читачем модної книжки, а —

послідовником, провідником, зрештою, зуміє доторкнутися до вічності...

Я сказала про це Едіт.

— Я читала цю книгу в рукописі, — несподівано сказала вона, — його розбирали шматками, розвозили у валізах під гнилою картоплею по різних містах, аби зберегти. Хоча все одно книгу довелося поновлювати... Дивно, але морок і страх породжує більше надзвичайних людей, ніж ситість і благополуччя. У дечому я з ним не згоджуюсь, але загалом, гадаю, він — провидець. І саме тепер збувається те, про що він говорив. Політика і мораль — несумісні. «Серце народу довіряє одному праведнику більше, ніж сотням сучасних політиків...» Хоча кого нині можна вважати праведником? Мені здається, у мій час праведників було більше. Принаймні я їх зустрічала — ТАМ. Вони пиляли ліс, а вечорами на нарах розмовляли про долі народів... На волі все перетворилося на слова і брехню. Тому я зійшла зі сцени. Тому я тут... А тепер іди, я, мабуть, засну.

Я знову ретельно закутала її в ковдру, вкрила ноги пледом, поправила подушку. Я ще хотіла поговорити, адже так мало знала про світ. Я не могла вирішити багатьох питань, котрі лякали мене. Тепер я була впевнена, що з часом їх не поменшає — принаймні для мене. Можливо, набудуть складнішого змісту.

А мені хотілося вирішити їх негайно, ніби це мене, а не Едіт, підганяв час...

Що сталося зі мною, думала я, за якихось три-чотири місяці?

Я втратила і віднайшла віру, перестала боятися побутових негараздів, переді мною відкрилися природа й люди, яких я почала жаліти, я зрозуміла, що не треба шукати любові, адже вона існує в кожному, як міцний горішок, котрий має розколотися рано чи пізно, і що ця любов може бути всеосяжною.

Невже життя насправді — прекрасне, якщо перестаєш боятися його? Не знаю, не знаю... Мені треба було пройти ще багато кілометрів засніженою дорогою до того, щоб упевнено відповісти на це запитання. Так упевнено, як це зробила Едіт Береш.

...Я сховала фотографію в кишеню халата й ще раз кинула погляд на самотній чорний фотель біля вікна. Вечір напередодні зимових свят зробив зі мною казкову річ: «старий генерал» видовжився, виструнчився і відсалютував мені за всіма правилами військового етикету. Я усміхнулася йому і тихо-тихо зачинила двері...»

Розділ двадцять п'ятий

За тиждень

до Нового року

...Люди стояли в чергах за металевими візками. Ті щасливці, кому поталанило бути першими, брали одразу по два-три на всю родину. Довгі гомінкі вервиці ошалілих покупців вилися довкола кас. До Нового року лишався тиждень, але завбачливі громадяни закупували необхідне вже зараз.

«Скрізь тільки і чути розмови про бідність, про гроші, яких не вистачає, — подумала Стефка, спостерігаючи з вулиці шаленство за вітриною супермаркету. — Але навіть тут, у спальному районі, де головним чином мешкають лімітники та роботяги, під час будь-яких свят столи ламаються від харчів і напоїв...» Отже, справді — «Ха-ра-шо»?!

Біля неї зупинилися дві огрядні тітоньки, вони почали порпатися в сумках, шелестіти пакетами, перекладаючи їх туди-сюди. Вони готувалися атакувати магазин.

— Ніжки й голову візьмемо на холодне. Зробимо голубці, заливну рибу, котлети...

— Язики будемо брати?

— Ні. Язики візьмемо на Різдво.

— Я як подумаю, що знову — обжирайлівка, то мені вже стає погано! Треба хоч зараз стримуватися.

— І не кажи! Кілограми зо три я завжди набираю. Хоча й кручуся, як скажена: посуд, прибирання, гості. Божевільня! Отже, язики не беремо?

— Ні. На олів'є та оселедця під шубою треба взяти те, що не зіпсується за тиждень. Мариновані огірки, цибулю...

— Навіщо огірки? У мене банок п'ятдесят своїх. Я принесу кілька. Та ще купу всього. Ну що там у тебе, готова?

— Готова! Ходімо! Там черга години на три! Люди подуріли!!!

Жіночки ринулися до скляних розсувних дверей, з яких їм назустріч сунули ті, хто вже скупився — вони штовхали перевантажені візки до своїх авто. Майже всі виносили по дві-три величезних коробки різноманітної піротехніки з написом «Шалена вечірка».

«Останній день Помпеї!» — усміхнулася Стефка.

Вона ще стояла під магазином, вирішуючи, чи варто ув'язуватися в бій заради однієї пляшки шампанського...

Кількість купленої населенням піротехніки яскраво свідчила про те, що зовсім скоро Новорічна ніч — одна з ночей, котра відзначена в календарі, як кінець і початок, — підірветься, злетить у повітря стараннями тисячі несвідомих Геростратів. Вони радітимуть вогню й вибухам, котрими зітруть на порошок старий рік, вони кричатимуть і стрілятимуть вгору кор-

ками від шампанського. Вони чекатимуть нового щастя — побажання якого Стефка ніколи не могла усвідомити.

...Їй шадено закортіло повернутися в передмістя, в тишу парку і лісу, під дах Будинку, в якому вона вже почала розвішувати тонкі золоті нитки дощичку — в кожній кімнаті під здивовано-зворушливими поглядами своїх підлеглих. Лишалось придбати двадцять маленьких сувенірів, які вона покладе під ялинку, і до кожного прикріпить якесь пророцтво, вигадане нею. А потім засяде писати сценарій. Він має бути ненав'язливим, пунктирним, але з обов'язковим закадровим текстом, із гарною непафосною музикою. А ще Стефці хотілося розшукати старі кіноплівки чи записи вистав, у яких грали забуті актори, щоб досконало відтворити те, що замислила.

Ідею зі зйомками невеличкого документального фільму всі мешканці сприйняли «на ура». Розмови про те, що в Будинку зніматимуть фільм, не вщухали вже кілька днів. У багатьох кімнатах висіли напрасовані сорочки, блузки, костюми, з шухляд та різних схованок під подушками та матрацами було витягнуто прикраси, з місцевої перукарні запрошено перукаря, котрий виконував усі забаганки поважних пань — фарбував і навіть колорував волосся, стриг, робив легкі хімічні завивки. Такої напруженої роботи в нього не було за останні два-три роки, адже місцева молодь

надавала перевагу столичним закладам, а решті мешканок передмістя було не до зачісок. У Будинку пахло парфумами, фарбами для волосся, пудрою, лаком для нігтів, чоловічим одеколоном, загальне пошвавлення дивним чином вплинуло й на персонал: кухар несподівано почав вирізати з моркви, котру давав на сніданок до каші, загогулисті троянди і занурював зволожені краї склянок у тарілку з цукром, від чого на них з'являвся посріблений солодкий обідок. Директор особисто (зазвичай це робив водій) з'їздив у лісове господарство й вибрав величезну ялинку, яку поки що сховали за гаражем. Бібліотекарка та Старша медсестра поприносили зі своїх домівок ялинкові прикраси, нянечки із задоволенням вирізали з серветок сніжинки й наліплювали їх, де заманеться, і веселили тих, кого раніше називали не інакше, як пергюнтами та обдертими козами...

Єдиною, хто не брав у всьому цьому участі, була пані Поліна. Стефка не могла умовити її вийти під час майбутньої вечірки до загальної зали.

— Навіщо? Мені це не потрібно. Не хочу залишати свого «плювка у вічності», як казала Раневська, — посміхнулася вона. — Але якщо хочеш зробити приємне — після всього цього дійства виведи мене в зимовий парк, як обіцяла. Хочу подивитися на сніг...

Розділ двадцять шостий

Вечірка в Будинку

для самотніх акторів

театру й кіно.

Два хрести

в блакитних вікнах

Стефка стояла біля в'їзду в Будинок і час від часу поглядала то на годинник, то на яскраво освітлені вікна. Вона знала, що Ед приїде вчасно, як було призначено, після дев'ятої, але все одно хвилювалася, як справжній режисер перед прем'єрою.

У залі, де довкола ялинки поставили столи, тривала обов'язкова урочиста частина. Вона була такою ж, як і торік, як і позаторік, коли агітбригада акторів різних театрів приїздила вітати старше покоління. Стефка чудово розуміла, з яким настроєм вони вирушають сюди щороку, аби виконати свій обов'язок: прочитати привітання від керівництва, показати кілька концертних номерів, відбарабанити пару новорічних віршів і з почуттям неабиякого полегшення повернутися до міста, обговорюючи дорогою кумедних старперів.

Цього разу на двох мікроавтобусах привезли зірок нового телесеріалу. Вони по черзі виходили на середину зали, артистичними голосами з бездоганно відпрацьованою дикцією розповідали про зйомки, уникаючи дивитися

на слухачів. Кому ж приємно бачити перед собою побиту міллю шубу? Навіть якщо ця шуба колись зводила з розуму пів-Хрещатика...

Стефка вийшла якраз у той момент, коли молода жінка почала декламувати монолог Мавки з «Лісової пісні». Публіка слухала уважно, навіть прискіпливо.

— Як поживає ваша мама? — наприкінці виступу раптом запитала зі свого місця Ляля Броніславівна. Актриса знітилася, з її обличчя зійшов професійний замериканізований оскал на всі тридцять два зуби. Вона поглянула в зал і побачила в третьому ряду руденьку жінку зі зворушливою завивкою довкола зморшкуватого обличчя.

— Мама?.. Мама хворіє... — відповіла вона. — А ви знаєте мою маму?..

Ляля Броніславівна самовпевнено гмикнула і подивилася на всіх присутніх із таким виглядом, ніби закликала їх у свідки того, що вона, Ляля Броніславівна Горова, запросто могла знати саму королеву Вікторію!

— І маму, і тата, і бабусю! У вас же театральна родина. Хто ж її не знає?!

— Бабусі й батька вже нема...

— Шкода. Бабуся ваша була гарна в «Циганці Азі», її навіть порівнювали із Заньковецькою та Ужвій!

...— Правда? — дивується актриса.

Задоволена справленим враженням, Ляля Броніславівна вказує на свій чорний оксамитовий шалик, гаптований стеклярусом:

— А це, до речі, її подарунок. Ми колись обмінялись: я їй — роль свою віддала, бо тоді захворіла, а вона мені цей шалик...

...Актриса наближається до столика й Ляля Броніславівна королівським жестом скидає з плечей накидку:

— Бери, це належить тобі! Бабуся б зраділа...

Актриса бере накидку, затискає в руках, гладить, підносить до обличчя, занурюється в запах — шалик трохи відгонить пліснявою, чимось гіркуватим і водночас солодким, пряним, чимось давно минулим і таким рідним... Актриса сідає поруч, Ляля Броніславівна підхоплюється, біжить до своєї кімнати, повертається з об'ємним фоліантом. У ньому жовті фотокартки, афішки та вирізки з газет незбагненої давнини. Обидві із зацікавленням схиляються над альбомом...

Павло Петрович із Серафимою Миколаївною пригрівають за своїм столиком кучерявого молодика з вередливо вивернутими пухкенькими вустами — того самого, що нині їздить на білому «Мерседесі». Він дякує за вибиту Павлом Петровичем квартиру і чемно цілує руку Серафими Миколаївни.

З Альфреда Вікторовича можна писати картину «Ленін і діти»: в оточенні молодих колег він, як завжди, сіє афоризмами, фонтанує гумором, наспівує уривки з арій і час від часу, забувши, де і для чого там перебуває, вимагає принести карти для гри в преферанс і чарку горілки зі сльозою.

Ольга Яківна Сніжко — у своєму улюбленому білому кольорі — гордо посміхається і ревно роздивляється вбрання молодих актрис... Актриси мліють, перешіптуються про те, що це — сама Леда Ніжина, зірка й примадонна, яких нині вже немає. Поруч із Ольгою Яківною вільне місце, але на столі — два бокали з шаманським...

Посередині зали розкинула віти духмяна ялинка. Під нею на стільці сидить Завідувач культурмасовим сектором і тихо награв на баяні мелодію Леграна з «Шербурзьких парасольок»...

...А біля воріт стоїть Стефка, змальовуючи в уяві всю цю ідилію. І її замітає снігом.

...На темній трасі зблиснули фари. Машина їхала нечутно. Здавалося, що це два ока виринають з-за снігової завіси, наближаються, збільшуються і тривожно дивляться на маленьку чорну постать, котра відважно вийшла на середину дороги. Машина обережно загальмувала на відстані простягнутої руки.

— А якби це був не я?!!

— Але ж це — ти!

— Господи, ти зовсім змерзла, руки крижані, сідай скоріше — доїдемо до порогу...

— Ні, не треба псувати сніг. Дивись, як замело. Постав машину тут, біля воріт. У нас ще є час... І мені зовсім не холодно.

Вони пішли по стежці, що вела до Будинку. Вона була розчищена, обабіч неї повиростали досить високі снігові стіни, а далі, там, де росли дерева, килим був первозданним, на ньому рівними прямокутниками лежали відбитки освітлених вікон — на снігу вони фосфоровали блакиттю. Стефка подумала, що саме за цими нереальними вікнами і відбувається те, що вона уявляла кілька хвилин тому — життя іншого виміру. Вона взяла Еда за руку і повела крізь замети до дерев, до блакитних прямокутників на снігу. Не домовляючись, обережно, щоби не порушити поверхню, вони лягли поруч навznak, розкинувши руки. Два хрести на блакитному висвітленому тлі в чорній облямівці ефемерної віконної рами. Деревя вгорі переплелися своїми довгими пальцями і закільцювали над ними небесний простір, утворивши ажурну баню. У синіх і чорних вітражних проміжках між гілками висіли зірки. Небо схоже на черево вагітної зсередини, подумала Стефка, а ми — зародки. Ми не знаємо, що на нас чекає в майбутньому і тому тримаємося за

минуле, вважаючи, що воно було найкращим, адже все в ньому вже є прочитаним і зрозумілим.

— Не плач... — сказав він.

І почув у відповідь відчайдушне:

— До біса!

...Подвір'я освітилося. Двері Будинку відчинилися, випускаючи гостей. Директор в одній сорочці вийшов на поріг, проводжаючи делегацію. Стефці здалося, що він увесь час кланяється, ніби японець. Не вистачало хіба що молитовно складених долонь.

Агітбригада бадьоро прокрокувала стежкою повз Стефку та Еда, схованих за брилами снігу, в їхній бік хтось стрельнув недопалком і Стефка затулила рот долонями, щоб не розсміятися.

— Слава тобі, Господи, відбули... — сказав чоловічий голос.

— А мені їх жаль... — відгукнувся жіночий.

— Ха! Та це ж — павуки в банці!

— А ми хіба інші, Дмитрику?

— О! А ми — акули шоу-бізнесу! Ще гірші! Поїхали до мене горілку пити! У цій богодільні не наливають!

Всі засміялися.

Грюкнули дверцята авто, зашелестіли шини...

— Час! — сказала Стефка, обтрушуючи з себе сніг. — Офіціоз скінчився! Починається друга серія!

«ЗІВ'ЯЛІ КВІТИ ВИКИДАЮТЬ»

Я люблю мить, коли вставляю ключ у замкову щілину. Мені приємно відчувати, що цей дім належить тільки мені. Я переїхала в передмістя, хоча ось уже зо два роки не працюю в Будинку для самотніх акторів театру і кіно. Проте я заходжу туди щодня, щоб принести яйце Альфреду Вікторовичу, щоб посидіти в холі зі своїми «молодятами» — Серафимою Миколаївною та Павлом Петровичем, щоб поговорити з Лялею Броніславівною...

До міста я виїжджаю не часто, хоча нещодавно навчилася водити. Мені подобається жити тут, посеред тиші й дерев, у власному домі. Щоправда, він надто маленький для того, аби називатися домом: кухня й кімната. Але кухня не схожа на звичайну: плита відгороджена розсувною дерев'яною перегородкою, у центрі — круглий стіл зі скляною поверхнею на мідних вигнутих ніжках, довкола нього крісла. Кухня досить велика. На столі — комп'ютер, папери, газети. Якщо приходять гості, це все прибирається. Я розстеляю яскраво-салатову скатертину, ставлю такий самий веселий чайник і зелені філіжанки. На стіні в кухні (вважайте — вітальні) висять картини, ікони і фотографії... Тут мені затишно. У кім-

наті на стінах висять ткані килими з гуцульським орнаментом — чорні, червоні, жовті геометричні візерунки. Я люблю геометрію. Хоча в школі мала з цього нудного предмета тільки «трійку». Тепер я знаю, що через точні науки можна дійти до бозна-чого, до будь-чого... До осмислення світобудови, наприклад. Біля вікна в кімнаті стоїть крісло-гойдалка, фотель-генерал. Я ніколи не сідаю в нього і нікому не дозволю це робити. Він достатньо напрацював в минулому столітті, тож нехай відпочиває. Коли я приходжу додому, завжди кажу йому: «Вітаю вас, мій генерале!» Часом мені здається, що крісло погойдується у відповідь.

Сьогодні я зібралася працювати, адже маю велике замовлення. Але спочатку я варю каву. Поки за перегородкою повільно пхикає кавоварка, я дивлюсь у вікно. Там падає сніг. Чисто й тихо у світі. Так чисто й тихо, як буває тільки взимку або часом всередині тебе — трохи зліва від серця і трохи нижче, там, де міститься той 21 грам, на який худне людина, коли вмирає... Мої 21 грам — на місці. І я їх досить добре відчуваю.

Коли я доп'ю каву і надивлюся на сніг, почну працювати.

Телефонний дзвінок. Довгий — міжміський. Переплутала — міжнародний.

— Тут дощ... — каже знайомий голос.

— А в нас сніг, — відповідаю я.

— Коли твій літак? — питає слухавка. — На тебе всі чекають... Завтра церемонія нагородження. Не хочу стояти на сцені без тебе!

— Я не приїду, — кажу я. — Я там здохну, ти ж знаєш.

— Але ж ми повернемося разом! І це — твоя перемога!

— Це моя поразка! — кажу я. — Я цього не хотіла. ВОНА цього не хотіла. Тому я маю зараз засісти за роботу. Це буде зовсім інше кіно...

— Я тобі вірю. Але зрозумій — це твоя перемога. І ЇХНЯ також.

— Кого ми перемогли, дурнику?

Пауза.

— Час. Забуття. Старість. Брехню. Себе. Решта нас не повинна обходити...

Пауза.

— У нас сніг... — кажу я тихо.

— Я ще застану його. Я повертаюся на Різдво. Вже взяв квиток.

— А я... здала свій.

— Я в цьому не сумнівався. Просто дуже закортіло побродити з тобою по Єлисейських Полях. Купити тобі сукню, тістечка...

— Як поля? — запитую я.

— Тут зовсім немає квітів і дерев, — сміється слухавка. — Самі ресторани й бутики.

— Ну й до біса! — кажу я. — До біса ці поля, якщо на них немає квітів і трави!

— До біса! — луною відгукується слухавка, і знову зависає пауза.

— Знаєш, — кажу я, — здається, я скучаю за тобою...

І кладу слухавку. Мені треба зосередитися.

Я заплющую очі. Бачу засніжений парк. Бачу ніби зверху — з вікна другого поверху.

...Внизу повільно йдуть по снігу дві жінки — стара й молода. Молода підтримує старшу під руку. А потім відпускає і відходить. Тому, що неподалік темніє ще одна постать. Молодій поруч із ними — не місце.

Я не чую їхніх голосів, не уявляю, що вони можуть сказати одна одній. Що?

Треба подумати... Ці дві жінки ніколи не бачились. Їхні шляхи перетиналися лише у викривленому просторі — на екрані, на шпальтах газет, у плітках, на сторінках енциклопедій. Вони все життя вважали, що ненавидять одна одну. Але ненависть швидше здатна шукати зустрічі й помсти, ніж шляхетність. У прямо-лінійному світі Едіт могла б носити у своїй сумочці пляшчину із кислотою — на випадок несподіваної зустрічі. О, я б чудово могла це уявити, судячи з її зовнішності. Хоча обличчя часто бувають оманливими. За саркастичною

посмішкою, різким тоном, самовпевненістю, брутальністю криється тонка субстанція, котра б не вижила, не вистояла без цих захисних реакцій. А весь єлей світу зібрано на язиці святенників.

Стоячи одна проти одної через стільки років, про що вони можуть говорити?!

...— Знімай, будь ласка, знімай... — шепоче Стефка Еду, і він береться за камеру, спрямовує червоний вогник на дерева, на дві маленькі постаті, що стоять одна проти одної.

— Дивись, знову пішов сніг... — каже він.

— Боюся, що їм там холодно. Я спускаюся! — каже вона.

— Не треба. Їм не холодно зараз...

Можливо, вони мовчать. Дивляться одна на одну. Довго. У їхніх поглядах — нічого, крім співчуття. Потім — о, я майже впевнена в цьому! — одна з них усміхається своєю іронічною посмішкою. Але я знаю: ця іронія стосується насамперед її самої. Та, друга, розуміє це, і її збентежений погляд теплішає. Вона теж усміхається. Довірко й відкрито — так, як можуть усміхатися лише діти, старі й божевільні. Здається, вона береться за серце — невже їй раптом стало зле? Ні, вона розстібує потерте пальто, вовтузиться з теплою білою хусткою — це для неї величезне напруження

сил. Вона витягає з-під хустки і светра хрестик, намагається зняти його з шиї, ланцюжок заплутується в хустці, у волоссі, псує новорічну зачіску. Та інша зупиняє її жестом. Можливо, вона каже: «Не треба! Він належить тобі!»

Більше їм немає про що говорити. Тому, що вже все сказано між ними. Розписано, як за сценарієм. Але — не моїм. Це вже точно.

...Ефект старої плівки, шипіння, подряпини... М'яке теракотове світло, напівтемрява... Посеред зали під розкішною ялинкою сидить кумедний лисий чоловік — він натхненно награв на старому баяні мелодію Леграна з «Шербурзьких парасольок». У центрі танцює пара. На ньому чорний костюм, замість краватки — грайливо пов'язана карта-та хустка (можливо, навіть — величезний носовичок), вона в червоній блузі (такий крій років двадцять тому називали «летюча миша»), під коміром — яскрава чеська брошка, у теракотовому світлі вона спалахує, немов діамант.

Напівколом стоять столики. Обличчя. Великим планом.

— Вже знімаєте?! Можна? А про що говорити?.. Мені тут усе подобається. Годують добре. Ось наш директор...

— Куди мені сховати руки?.. Так — нормально? Отже — я народилася...

— ...коли після прем'єри ми під'їхали до під'їзду і я вже мала виходити з авто, він раптом з усієї сили грюкнув дверима і скомандував водію: «На вокзал! Швидше!» Це було схоже на викрадення, на божевілля. У мене перехопило дихання, я тремтіла й почала читати молитву...

— Мезгір покинув Кунаву заради Снігуроньки, Лель відрікся від Снігуроньки заради Кунави. А Снігуронька розтанула... Так все заплутано в цьому житті...

Вона більше нічого не може сказати. І не скаже... Пам'ять поволі відпускає її. Туди, де вона — молода і прекрасна — стоїть у колі місячного світла і тане в ньому...

Туди, де вона огортає оголені плечі хутром і маскує печальні очі вуалькою, а фотограф каже їй: «Усміхніться — зараз вилетить пташка!» А потім каже: «Знято!» — і світлини красуні з холодною завивкою розкупувають школярки. І мріють про таке ж яскраве святкове життя.

І не здогадуються, що юна і прекрасна Леда вже померла у квітах...

Можливо, я теж хотіла б померти у квітах — тих, які надсилали б мені після кожного вдалого сценарію. Але я не така романтична і не така слабка! Дзуськи!

...Острівець тьмяного світла з ялинкою посередині. Праворуч від зали — темний тунель коридору. У ньому тихо. Молода жінка з довгим розпущеним волоссям змахує рукою: «Мене — не треба. Не знімай!» — усміхається, йде коридором і розчиняється в його колодязній глибині.

Чому ти залишив цей кадр? Ми так не домовлялися. Не збираюся таким чином плювати у вічність. Це мене більше не цікавить. Я волюю бути поза кадром. Я ненавиджу лицедійство. Ненавиджу будь-яку залежність — від обставин, грошей, непотрібних і нав'язливих людей, від власних комплексів, від спогадів. І тому я хочу писати власний сценарій. Але так, щоб трохи чути іншого СЦЕНАРИСТА і йти за ним. Хоча він буває надто сентиментальним. Як життя. А сентиментальність нині не моді...

...Камера прямує за нею, туди, де в самому кінці темряви яскравіє біла прямокутна пляма. Це — екран. На ньому — жінка в білому костюмі з джерсі. Репортери, люди в чорних костюмах, аеропорт Орлі. Архів Держфільмофонду. Жінка з тонким профілем, пряме чорне волосся... Море квітів. Натовпи коливається, як вода у відрі, заступає собою жінку. Поглинає її. Великий план, усмішка...

Більше нічого. Скільки не шукала — тільки цей кадр. Більше — нічого...

...Прибиральниця змитає з підлоги конфетті.

І вмикає телевизор у холі. Вмикає тихенько, аби не потривожити мешканців. У них сьогодні був гарний вечір. На екрані — Пугачова, Галкін, Кіркоров, Задорнов і Петросян...

Невже так буде вічно, думаю я, невже я не вигадую чогось іншого?..

Я натискаю на кнопку, й екран комп'ютера освітлюється блакитним світлом, а потім на ньому виникає заставка: засніжений парк. Той самий...

Розділ останній

Сила трьох ножів

— Ну що, добре повеселилися наші нарциси? — посміхнулася Едіт Береш, коли Стефка увійшла до її кімнати. — А я, мабуть, погарячувала з нічною прогулянкою... Мені нині й до крісла не дістатися. Бач — лежу, як колода. Так і треба. Скільки ж можна? Фотель забереш собі, як обіцяла. Іди, відпочивай. І добре повеселись на свято.

— Я буду тут, із вами! — сказала Стефка.

— Господи, які дурниці! Хочеш, щоб я витратила останні сили на те, аби запустити в тебе капцем?! Геть! І випий за мене келишок! Колись я так любила брют!

— Можливо, ми все-таки зможемо прогулятися парком? Я вам допоможу... Там так гарно! Там такий сніг... Я хочу познайомити вас із Ледою...

— Дівчинко, — каже Едіт, — навіщо ворушити пам'ять двох нікчемних старих? Це не мудро. Іди. Завтра — свято, і три вихідні попереду. Скористайся цим із розумом. А я постараюся дочекатися тебе. І не забудь привезти мені тютюн. Той уже скінчився. Добраніч!

— Добраніч, Едіт!

— І запам'ятай, що я тобі скажу...

— Чому так довго? — запитав Ед, коли вона вийшла на вулицю. — Чому ти сама?

Стефка мовчала. Вона думала про те, що сказала їй Едіт Береш:

«Нехай у тобі завжди буде сила трьох ножів! Перший — щоб відтинати минуле, хоч би яким воно було, і йти вперед, другий — нехай буде зовсім маленький, як срібна голка, котра має стирчати в серці, щоб ти завжди могла відчувати біль і співчуття, а третій (тут вона всміхнулася своєю іронічною посмішкою) — щоб боронитися від ворогів!..»

Жовтень — 31 грудня, 2005 рік

ЗМІСТ

ЧАСТИНА ПЕРША	5
<i>Розділ перший. Едіт Береш . . . . .</i>	<i>5</i>
<i>Розділ другий. Стефка . . . . .</i>	<i>16</i>
<i>Розділ третій. Леда Ніжина . . . . .</i>	<i>22</i>
<i>Розділ четвертий. Стефка . . . . .</i>	<i>28</i>
<i>Розділ п'ятий. Стефка очима автора . . . . .</i>	<i>32</i>
<i>Розділ шостий. Пергюнт Альфред та інші мешканці . . . . .</i>	<i>37</i>
<i>Розділ сьомий. Стефка їде додому . . . . .</i>	<i>55</i>
<i>Розділ восьмий. Едіт Береш. Костюм із білого джерсі . . . . .</i>	<i>61</i>
<i>Розділ дев'ятий. Стефка. Справжнє яйце . . . . .</i>	<i>70</i>
<i>Розділ десятий. Леда Ніжина . . . . .</i>	<i>79</i>
<i>Розділ одинадцятий. Фотель пані Поліни . . . . .</i>	<i>86</i>
<i>Розділ дванадцятий. Четвертий ранок . . . . .</i>	<i>91</i>
<i>Розділ тринадцятий. Едіт Береш. Люлька з вишневим тютюном . . . . .</i>	<i>100</i>
<i>Розділ чотирнадцятий. Стефка. Нічний дзвінок . . . . .</i>	<i>109</i>
<i>Розділ п'ятнадцятий. Зацукровані дерева. Нахабне втручання автора . . . . .</i>	<i>114</i>
<i>Розділ шістнадцятий. Леда Ніжина. Часник, таранька та вовняні шкарпетки . . . . .</i>	<i>120</i>
<i>Розділ сімнадцятий. Про що дізналася Стефка . . . . .</i>	<i>125</i>
<i>Розділ вісімнадцятий. Написаний після розмови автора з видавцем . . . . .</i>	<i>134</i>
<i>Розділ дев'ятнадцятий. Про що дізналася Стефка (продовження) . . . . .</i>	<i>138</i>
<i>Розділ двадцятий. Стефка. Збори з приводу святкування Нового року . . . . .</i>	<i>147</i>

<i>Розділ двадцять перший. Стефка і Ед. Вихідний день у місті. Народження «Зів'ялих квітів» . . . . .</i>	<i>153</i>
<i>Розділ двадцять другий. Відвертий прохідняк, який авторові дуже закортіло написати . . . . .</i>	<i>160</i>
<i>Розділ двадцять третій. Про що говорили Едіт Береш і Стефка . . . . .</i>	<i>167</i>
<i>Розділ двадцять четвертий. Що залишилося за кадром розмови і про що автор дізнався від Стефки за кілька років потому . . . . .</i>	<i>174</i>
<i>Розділ двадцять п'ятий. За тиждень до Нового року . . . . .</i>	<i>180</i>
<i>Розділ двадцять шостий. Вечірка в Будинку для самотніх акторів театру й кіно. Два хрести в блакитних вікнах . . . . .</i>	<i>184</i>
ЧАСТИНА ДРУГА	191
<i>Розділ останній. Сила трьох ножів . . . . .</i>	<i>200</i>

Літературно-художнє видання

Ірен РОЗДОБУДЬКО

ЗІВ'ЯЛІ КВІТИ ВИКИДАЮТЬ

серія ПК (Популярні Книжки)

Ілюстрації автора

Підписано до друку 06.04.06. Формат 84×108 1/32.

Папір офсетний. Гарнітура UkrainianMysl.

Друк офсетний. Ум. друк. арк. 11,2.

Обл.-вид. арк. 10,0. Наклад 3000 прим.

Видавець і виготівник

ДП «НОРА-ДРУК»

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої
продукції ДК № 79

Київ, вул. П. Лумумби, 4. Тел. 206-11-57.

<http://www.nora-druk.com>

Ірен РОЗДОБУДЬКО Зів'ялі квіти викидають

Ірен Роздобудько народилася в Донецьку. За фахом журналіст. Авторка трилерів «Мерці», «Ескорт у смерть», романів «Він: Ранковий прибиральник. Вона: Шості двері», роману-алюзії «Дванадцять або виховання жінки в умовах непридатних для життя» та психологічної драми «Гудзик». Переможець літературного конкурсу «Коронація слова». Лауреат міжнародної премії ім. Юрія Долгорукого. Нині — головний редактор журналу «Караван історій. Україна».

Зів'ялі квіти, які зберігаються в душі у вигляді жалю за минулим або нездійсненим, треба викидати. Про це — історія двох актрис, колишніх «зірок» радянського кіно, і однієї молодої жінки, яка доглядає за ними в притулку для самотніх акторів. Все життя ці актриси запекло ворогували між собою, адже були суперницями в коханні до чоловіка, який виявився не вартим любові та самопожертви. І тільки наприкінці життя обидві зрозуміли, що могли б бути... найкращими і найвірнішими подругами. Молода головна героїня роману так само переживає особисту драму, але завдяки мудрості своїх підопічних усвідомлює, що життя, яким би воно не було, — прекрасне, його не варто марнувати на тимчасову метушню. І... стає переможницею престижного європейського кінофестивалю. Сентиментальна історія з глибоким підтекстом, притаманним творчості Ірен Роздобудько.

Рекомендована
роздрібна ціна 12 грн

ISBN 966-8321-91-X

9 789668 321917

НОРА-ДРУК